

BIBIANA

revue o umení pre deti a mládež

2 / 2008
XV. ROČNÍK
Cena 20 Sk

F. Kriška
/ *V krajine
zázrakov*

D. Kállay
/ *Recept ako
ilustrovať knihu*

Z. Stanislavová
/ *Potvrdzovanie
hodnôt*

J. Beňo
/ *Tichá misia
v Rimavskej
doline*

M. Žilková
/ *www.
ešteexistujeme.sk*



P. Valček
/ *Magickosť
čítania*

B. Brathová
/ *Farebný
ohňostroj*

P. Karpinský
/ *Nič nevzniká
z ničoho*

O. Sliacky
/ *So srdcom
na dlani*

FEDOR KRIŠKA

V krajine zázrakov
(K životnému jubileu
Dušana Kállaya) / 1

RECEPT**AKO ILUSTROVAŤ KNIHU**

Rozhovor s Dušanom Kállayom / 7

ZUZANA STANISLAVOVÁ

Potvrdzovanie hodnôt
(Literárne tvorba pre deti 2007) / 19

JÁN BEŇO

Tichá misia v Rimavskej doline
(Dni detskej knihy 2008) / 30

MARTA ŽILKOVÁ

www.ešteexistujeme.sk
(Dramatická tvorba pre deti 2007) / 39

MAGICKOSŤ ČÍTANIA

Rozhovor s Petrom Valčekom / 46

BARBARA BRATHOVÁ

Farebný ohňostroj
(Slovenská ilustrácia
pre deti a mládež 2007) / 53

PETER KARPINSKÝ

Nič nevzniká z ničoho
(Stále aktuálne poznámky ku knihe
Salmana Rushdieho Harún a more
príbehov) / 59

ONDREJ SLIACKY

So srdcom na dlani
(Sto rokov talianskej detskej knihy
na Slovensku) / 67

RECENZIA /72**Summary**

Šéfredaktor ONDREJ SLIACKY

Revue Bibiana, orgán Slovenskej sekcie IBBY, vydáva BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti.

Adresa redakcie: BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, Panská 41, 815 39, Bratislava,
tel. 02/ 54 41 84 88

Rozširuje a objednávky prijíma distribučná firma ARES, s.r.o., Banšellova 4, 821 04 Bratislava,
tel. 02/ 43 41 46 65.

Podávanie novinových zásielok povolené Riaditeľstvom pôšt č. J-243/94-P zo dňa 21. 1. 1994.

MK SR 2139/99

1. str. obálky: D. Kállay: Rozprávky H. Ch. Andersena, 4. str. obálky D. Kállay: Alica v krajine zázrakov.
Ostané ilustrácie dokladajú referát B. Brathovej Slovenská ilustrácia pre deti a mládež 2007.

ISSN 1335-7263

fedor kriška

V krajine zázrakov



Pri inej príležitosti a na inom mieste som označil slovenského výtvarníka Dušana Kállaya za tvorcu – intelektuála, pretože si vo svojich tvorivých počinoch neustále kladie nové a nové otázky a zároveň o vlastných odpovediach pochybuje. Toto znamenie nedôvery a skepsy považujem za autorovo východisko, z ktorého sa odvíja jeho neustále silnejúca viera v pozitívne výsledky dobrodružstiev ľudského poznania.

Zmysel života nachádza v jedinečnosti a kvalite našej existencie a najmä schopnosti túto hodnotu si aktívne uvedomovať. K tomuto povedomiu prispieva svojou nesmierne pestrou a bohatou celoživotnou umeleckou aktivitou, ktorá je predovšetkým úprimným vyznaním obdivu k veľkolepému zázraku života, k jeho pravým hodnotám a zároveň oslavou unikátnej krásy a pravdy nášho času.

Je iba logické, že jeho večnou inšpiráciou, povedané jeho vlastnými slovami, nie je nič iné ako: „*Život a veci, ľudské vlastnosti, premeny času i kolobeh lásky.*“

Výtvarník s povrchným prístupom

K životnému jubileu **Dušana Kállaya**

k tvorbe si vždy bude pliesť to hlavné s vedľajším, podstatné s efektným, to, čo stojí bokom či v pozadí, s bezvýznamným. U Dušana Kállaya je to naopak. V jeho obrazoch, kresbách či grafických listoch všetko smeruje k jedinému – k zvýrazneniu poslania či nosnej myšlienky určitého diela všetkými klasickými výrazovými prostriedkami, ktoré brilantne ovláda. Ovláda celý zložitý svet výtvarného prejavu, keď každúčká kresbová linka, každý farebný valér či dotyk štetca, každý štvorcový milimeter čierneho-bieleho kontrastu slúži idej umocnenej harmóniou či kontrapunktom unikátneho výtvarného výrazu.

Jeho výtvarné myslenie a realizácie zámerov sú absolútne. „*Rád by som hovoril všetkými jazykmi sveta,*“ vyznáva sa autor a myslí tým, pochopiteľne, že by rád ovládol všetky disciplíny a výrazové prostriedky výtvarného umenia, aby svojimi výpoveďami oslovil čo najviac divákov tu, teraz i potom, doma i v zahraničí.

Táto túžba zvládnuť výtvarný prejav čo najúplnejšie sa prejavila už v jeho pomerne ranom veku. Našťastie, jeho vôľa i talent boli šťastným riadením osudu včas rozpoznané, takže ich mohol cieľavedome pestovať i rozvíjať najprv na Ľudovej škole umenia v Žiline, neskôr na Vysokej škole výtvarných umení v Bratislave.

Prvé dva ročníky absolvoval u profesora Ladislava Čemického, ďalšie na oddelení figurálnej kompozície a krajínomalby u profesora Jána Želibského a v štvrtom ročníku ho jeho konštruktívna predstava priviedla do grafického ateliéru profesora Vincenta Hložníka. Okrem iného to znamenalo, že Dušan Kállay vysokú školu absolvoval dvomi diplomovými prácami: kolekciou grafických listov u prof. V. Hložníka a olejmi u prof. J. Želibského.

K týmto dvom výtvarným láskam postupne pribudla voľná kresba, ex libris, návrhy na známky, plagáty, animovaný film i knižná ilustrácia.

Aby sme sa, pokiaľ možno, čo najvernejšie priblížili k autorovým tvorivým zámerom i jeho názorom na poslanie umenia, budeme vychádzať z jeho zverejnených vyznaní.

„Moju voľnú maliarsku tvorbu chápem ako isté zastavenie v čase. Vždy, ak sedím mnoho dní nad ilustráciami alebo grafikou, pociťujem obrovskú túžbu venovať sa malbe... Dodnes ma fascinujú zlatistožlté lazúry Rembrandtove, Halasove krajkové goliere namalované a la prima, goyovské premalby, Turnerova biela, cez ktorú presvitá sépiová podmalba, alebo hľadanie farebného ronaltoovského tónu na plátnach, ktoré sú zvlnené váhou nánosu jednotlivých farebných štruktúr,“ napísal už zrelý maliar, ktorý postupne odhaľuje tajomstvá výtvarného jazyka majstrov i večné mystérium umeleckej tvorby.

Jeho maliarske vízie sú podmienené vlastnými skúsenosťami. Obsahovo i tematicky vychádzajú z poznanej skutočnosti, že v umení je viac neznámych než vyriešených výsledkov a konštánt. Kompozície jeho obrazov, kresba figúr, farebná skladba, použité symboly sa odvíjajú z jeho postupného poznávania možností osobitej výtvarnej poetiky. Na tomto mieste chcem zdôrazniť, že ani témy je-

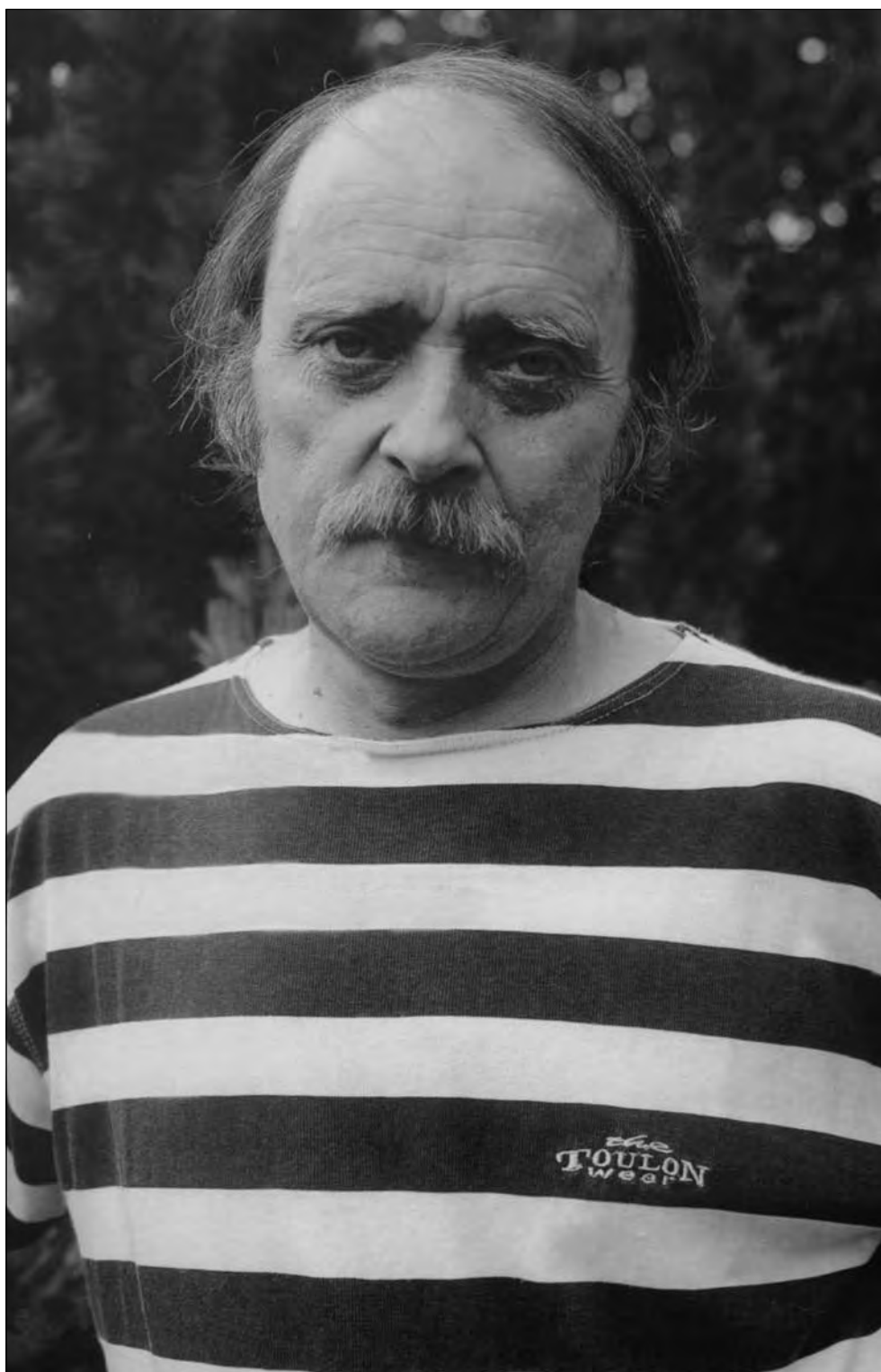
ho obrazových úvah, ani ich transformovanie absolútne nesúvisia s dobou a požiadavkami spoločnosti, v ktorej žil a tvoril. To isté platí aj o jeho grafických listoch či voľných kresbách. Inšpiroval sa síce svojimi súčasnými zážitkami a úvahami, ale sú to podnety výsostne intímneho charakteru, bez akejkoľvek súvislosti s oficiálnou ideológiou vtedajšej totalitnej spoločnosti sedemdesiatych a osemdesiatych rokov.

„Ked' sme boli s manželkou (Kamilou Štanclovou) ešte študentmi, hovorili sme si, že až raz budeme profesionáli, pôjde nám všetko rýchlejšie. Opak je pravdou. Ak som vtedy urobil lept aj za jeden deň, dnes mi to trvá neuveriteľne dlhšie, ale nie preto, že by som bol lenivý alebo čakaním na Múzu. Ak sa nechcem opakovať, je to čoraz náročnejšie, lebo dnes už hľadám stále niečo iné,“ spomína dnes autor.

Voľná grafika je ďalšou autorovou parádnu disciplínou. Jeho mimoriadny kresliarsky talent, a ako sa ukázalo, i všetky základné predpoklady pre grafický prejav zveladil a zušľachtil skúsený pedagóg Vincent Hložník. Hlavným cieľom profesorovým bolo viesť svojich poslucháčov k slobodnému tvorivému mysleniu, k pokore pred svojím poslaním a úcte ku všetkým grafickým technikám. A Dušan Kállay suverénne zvládol tak poskytnutú tvorivú slobodu, ako aj náročné techniky linorytu či drevorytu, litografie, suchej ihly, mezzotiny, leptu i farebného leptu.

V jeho voľných grafikách ide o kresbovo precízne správy o rôznorodých podobách nášho sveta aj o sugestívne vízie daného časopriestoru s filozofickým, historickým i estetickým podtextom.

„Svet je mraveniskom a v jeho vzorci na malej ploche je obsiahnuté všetko: voda, zem, rastliny a človek so všetkými súvislosťami, ktoré ho obklopujú a podmieňujú,“ znie jedno zo základných vy-



znání autora a naznačuje jeho východiská pri voľnej tvorbe.

Vo svojich grafických víziách objavuje zlomky okolitého sveta v prísne realistickom pretransformovaní, ale aj útržky predstáv, snov i poetických vízií. Vníma strohú realitu i jej tieň premietnutý do našich úvah a táto zmes faktov a fikcie, ak nechceme použiť termín „chaos“, stáva sa východiskom k jedinečnému výrazu súčasného pocitu života.

Už vieme, že každá istota sa môže vzápätí zmeniť na neistotu, každá čiastočka pravdy sa môže podieľať na výstavbe nášho presvedčenia rovnako ako na jeho deštrukcii. Preto Kállayove výtvorné metafory si často musí dešifrovať a rekonštruovať divák, ktorý sa tak stáva aktívnym spolupracovníkom tvorivého aktu.

Podobný prístup nachádzame i v jeho menej známej, ale rozhodne nie menej dôležitej kapitole – kresbe.

„Kresba je pramatkou všetkých umení. Rovnako je pramatkou všetkej ľudskej činnosti. Je prítomná všade,“ znie krédo autora. Skutočne, kresba je svojím jednoduchým a prostým prejavom z tých najnenáročnejších a najčistejších. Nepotrebuje nič viac, iba voľnú plochu a predmet, ktorým je tvorca schopný zanechať trvácnejšiu stopu. Je takmer identická v praveku, renesancii, secesii či v treťom tisícročí nášho letopočtu. Voľná kresba má čarovnú schopnosť zachytiť a vyjadriť výraz najvnútornejších pocitov, myšlienok i predstáv autora v danom okamihu.

Témy a motívy sú viac než pestré a rôznorodé, ale pre nášho autora príznačné. Záhadný a stále inšpirujúci svet hmyzu, včiel či vtákov, večná a ustavične aktuálna legenda o Ikarovi, mačky a ich sochy, ktoré nie sú celkom ani mačkami, ani sochami. Vlastne vždy je všetko trochu inak, každá téma prináša aj svoju antitému.

Autor si zámerne nevšima tradičnú,

optickú formu príbehu v mene pravdiviejšieho záznamu „prúdu vedomia“. Štetec a pero poletujú nad plochou s ľahkosťou, slobodne a bez zábran ako motýľ nad rozkvitnutou lúkou. A hľa, sme svedkami zázraku: voda sa mení na opojný mok imaginácie tak, že ich vnímame nielen okom, ale všetkými zmyslami a chápeme nielen rozumom, ale aj srdcom. A v princípe to platí i v autorových knižných ilustráciách, aj keď nie, pochopiteľne, v rovnakej miere.

Knižné ilustrácie sa pomaly ale iste stávajú jeho osudom. Na základe pozoruhodných výsledkov jeho osobitej, príťažlivej výtvarnej poetiky ho oslovujú najrozličnejšie vydavateľstvá, takže má množstvo príležitostí vyskúšať svoju schopnosť prevetľovania sa. Raz je to poézia, inokedy dobrodružný román či literatúra faktu, ale väčšinou sú to knižky pre deti. Jeden pozoruhodný titul strieda v rýchlom slede ďalšie a rovnako geometrickým radom pribúdajú ocenenia. Od vydavateľských, národných a štátnych až po množstvo medzinárodných a tú najvýznamnejšiu, Cenu Hansa Christiana Andersena, udelenú kongresom IBBY v Oslo roku 1988.

Hovorí Dušan Kállay: *„Ilustrovať neznamená kresliť slovo po slove to, čo bolo napísané, ale znamená to predovšetkým myslieť. Ak by to tak nebolo, potom by nemalo žiaden zmysel svetové tituly ilustrovať vždy znova a znova a vždy v iných súvislostiach.“*

Knižné ilustrácie ako svojrázny a špecifický druh výtvarného umenia majú svoju bohatú tradíciu, ktorá siaha až kdesi k egyptským papyrusovým zvitkom, neskôr k ranokresťanským sakrálam či islamským svetským rukopisom. Majú aj akési výnimočné postavenie v celej škále výtvarných disciplín, pretože svojou pomerne jednoduchou mobilnosťou umožnili v minulosti rýchly prenos výtvarného videnia i slohotvorných prv-

kov z oblasti do oblasti aj z kontinentu na kontinent.

Ešte celkom nedávno sa pred celostránkové ilustrácie do vzácnych publikácií vlepoval priesvitný pavučinový papier a obrázky boli orámované zlatými linkami...

Lenže aj v tomto prípade – čas opouštou trh. Moderná a postmoderná doba si žiada iný prístup, preto sa zmenilo mnohé. Ale ich pôvodné poslanie – zmnožovať čitateľský zážitok, obohatovať text o nový rozmer, ozdobovať a znásobovať poznanie sveta – zostáva.

Nie je v našich silách venovať sa na tomto mieste bližšie všetkým výnimočným autorovým ilustračným počinom. Ved' k dnešnému dňu má na svojom konte okolo dvesto knižných titulov. Preto sa pokúsím spomenúť iba pár tých najpozoruhodnejších.

Jedno z významných, priam osudových stretnutí bolo Kállayovo stretnutie s nesmrteľnou knižkou Lewisa Carrolla Alica v krajine zázrakov, o ktorú sa už pokúšalo mnoho ilustrátorov z celého sveta.

Opäť Dušan Kállay: *„Ako veľkí astronómovia minulých storočí svojimi objavmi vytvorili nový svet, na ktorom nasledujúce generácie stavali svoju vedu a myslenie, tak Lewis Carroll vymyslel svet tak neskutočne skutočný, tak protichodne zákonitý a logický, že človek ten jeho svet vidí, verí mu a môže na ňom stavať ideály krásna. Každý čitateľ Alice sa stáva divákom filmového plátna plného ilúzií, farieb a tvarov a nachádza v ňom tú obrovskú poéziu, ktorá vyvierá z každého slova a každej vety tejto knižky. Poézia fantázie!“*

Tento nedefinovateľný, veľkolepý, pestrofarebný magický text svojou iracionálnou podstatou bol skvelým impulzom pre autora, ktorý sa v krajine fantázie pohybuje istejšie a suverénnejšie ako v ktorejkoľvek inej zóne.

Preto v jeho ilustráciách je všetko:

autorov nesmierny výtvarný talent zveladený a zušľachtený dlhoročnou skúsenosťou, jeho geniálna schopnosť inšpirovať sa i najzložitejšou textovou predlohou, jeho nadhľad a chápavý úsmev. Kállayova imaginácia reaguje rovnako na podnety skutočnosti alebo fikcie. Aj preto mohol vytvoriť k Alici kongeniálny obrazový pendant s mnohohrstvým posolstvom.

Všetko v tomto „virtuálnom“ svete zázrakov je v pohybe; či už v stave zrodu, premeny alebo zániku. Je to viac ako zložitý príbeh či prepletenec príbehov odohrávajúcich sa v podivnom časopriestore, v ktorom sú všetky detaily zreteľné, iba celok je nejasný a mnohohrstvový. Pravdepodobne preto, že autor vyzýva čitateľov k spolupráci, k vlastnému videniu, postoju, k vlastným úvahám. Len netalentovaný a neschopný tvorca vnucuje všetkým svoje názory, hranice a pravidlá.

Nosné kresbové línie ilustrácií akoby nemali začiatok ani koniec, ale pokúšali sa obsiahnuť všetko, čo nemá pevný tvar, aby tak zvýraznili všetky rozmery a pointy textu. A z chaosu čiar, farebných škvŕn a priesračných valérov vytváral autor unikátny výtvarný výraz, ktorý čitateľa fascinuje predovšetkým presným vnútorným poriadkom s vysokou estetickou hodnotou.

Tchajwanské vydavateľstvo Grimm Press mu ponúklo ilustrovať i Shakespearové prerozprávane hry. Lenže – bolo to vydanie pre deti. *„Veľkosť a krása tejto poézie nesie v sebe množstvo metafor a vysvetlení, historických a dejinných súvislostí o fungovaní doby,“* zamýšľala sa autor.

A opäť nastupujú otázky a pochybnosti. Nevzniká prerozprávaním nejaké iné dielo s inou hierarchiou hodnôt? A ako pristupovať k jeho interpretácii? Tu sme pri základnom probléme každého zodpovedného ilustrátora pri každom novom titule. Má položiť dôraz na

presné dobové reálie a súvislosti alebo uprednostniť svoj individuálny prístup, súčasné normy a osobitý prínos?

Dušan Kállay túto dilemu vyriešil raz navždy. Každou novou knižkou dokazuje, že tieto dva prístupy sa absolútne nevyučujú a môžu jestvovať vedľa seba v úzkej symbióze.

Veľký úspech u čitateľov, znalcov i vydavateľov, na prekvapenie viac v zahraničí ako doma, spôsobil, že sa v roku 2001 obrátili na Dušana Kállaya a jeho manželku Kamilu Štanclovú zástupcovia vydavateľstva Brio Praha a Gründ Paris so žiadosťou o ilustrovanie exkluzívneho vydania všetkých 156 rozprávok Hansa Christiana Andersena k jeho 200. výročiu narodenia. Šlo o vyše sedemsto (!) ilustrácií na rozsahu 1800 strán textu. Bol to kolosálny projekt, po akom túži mnoho ilustrátorov na celom svete. Dnes už môžeme konštatovať, že voľba bola správna a že tento žiadaný titul sa dostal do tých najpovolanejších rúk. Potvrdil to Kállayov zmysel pre detail, pre nápad, pre vtip a úsmev, pre fantáziu, s ktorou modeluje, okrem iného i šachové figúrky i hracie karty, exotické rastliny aj nevídané zvieratá. Autorove konštrukcie priestorov i stovky vznášajúcich sa predmetov vzdávajú hold každodenným zázračnostiam všetkých vecí a vecičiek nášho sveta.

A ak sa s Kállayovými knižkami stretne mladý človek v pravú chvíľu, už navždy v ňom zostane zakliaty cit pre krásu, pre zázračno, pre prekvapenia, s kto-

rými bude vnímať už všetky nasledujúce dobrodružstvá života.

Napriek skutočnosti, že sa nám do našej úvahy nevošli nie práve bezvýznamné kapitoly o autorových návrhoch poštových známok, o jeho plagátoch ani o jeho animovaných filmoch, pokúsime sa prítomné zamyslenie ukončiť.

Kállayove grafické, obrazové aj kresliarske metafory našich osudov počítajú s aktívnym divákom, s jeho vzácnou schopnosťou imaginácie. Sú inšpirované najmä večnou ľudskou túžbou po poznaní a ovládnutí podstaty sveta, ktorá núti človeka lietať, objavovať prírodné zákony a na základe čiastočného poznania ich zákonitostí projektovať katedrály a veže dotýkajúce sa nebies.

A knižné ilustrácie?

„Bol by som nesmierne šťastný, ak by si niektoré z mojich knižiek dokázali svojou mágiou a krásou nájsť priateľov, aby moje ilustrácie nehovorili len o texte samotnom, ale aby presvedčili svojich čitateľov o bohatstve mojich citov, a ak to mojim knihám osud dovolí, aby niektoré z dnešných detí sprevádzali celý život.“

K životnému jubileu Dušana Kállaya mu úprimne želáme, aby sa jeho túžba naplnila vrchovato. Veď význam veľkého umeleckého diela časom narastá a jeho pôsobenie nadobúda stále širšie a širšie hranice.

*(Autorove výroky sme prevzali z monografie Ivana Jančára a Fedora Krišku **Magický svet Dušana Kállaya**, Slovart, 2004.)*

Recept ako ilustrovať knihu



Treba ju prežiť

rozhovor

s jubilujúcim **Dušanom Kállayom**,
nositeľom Ceny H. Ch. Andersena

■ Si priamym pokračovateľom generácie, ktorá v 60. rokoch minulého storočia radikálnym spôsobom zmenila výtvarno-ilustračnú tvár detskej knihy. Mená Albín Brunovský, Miroslav Cipár, Viera Bombová, Ján Lebiš, Viera Gergelová, Alojz Klimo, Ladislav Nesselman sú už dnes pojmami symbolizujúcimi vstup našej knižnej kultúry do medzinárodného kontextu. Aký je tvoj vzťah k týmto tvorcom, k ich poetikám? Čo ti dali, keď si opúšťal vysokoškolské ateliéry, za čo si im vďačný a čo si sa nerozpakoval nepriať, aby si bol samým sebou, Dušanom Kállayom, ilustrátorom svetového mena?

Ak mám hovoriť o tom, čo priniesla spomínaná generácia, tak je to nový pohľad na knihu ako výtvarno-literárny objekt. Kniha v jej chápaní, to bolo dielo, v ktorom si mohla uplatniť vlastný názor, nápady. Typografické aj ilustračné. Kniha mala svoju tvár a táto tvár bola vždy celkom iná. Stačí si porovnať ilustrácie Viery Bombovej, Albína Brunovského alebo Miroslava Cipára a hneď je jasné, o čom hovorím. Najdô-

ležitejšie však bolo, že ilustrácia prestala mať iba ilustratívnu funkciu. Išlo o niečo viac. O partnerstvo s autorom textu. V tejto súvislosti by som rád spomenul prof. Vincenta Hložníka. Aj keď generácie starší, stal sa našim duchovným otcom. Vedel pomôcť a podporiť študenta v hľadaní jeho vlastnej individuality. Bol nám príkladom tolerancie, humanizmu, umeleckej erupcie. Príkladom, akých v živote stretnete málo. Takže dostať sa do konfrontácie s touto výnimočnou spoločnosťou ilustrátorov bolo veľmi lákavé. A tomuto lákadlu som podľahol i ja. A s radosťou.

■ Každú umeleckú osobnosť, výtvarníka nevynímajúc, poznamenáva detstvo. Aké bolo to tvoje, resp. s akými estetickými podnetmi si sa v ňom stretával? Čo ťa zasiahlo tak, že dodnes ten dotyk pociťuješ ako starozákonné pomazanie olejom? Kto bol strážnym anjelom tvojho talentu a kto jeho objaviteľom?

Neviem, aké detstvo je lepšie a aké je horšie. Moje detstvo, to je ceruza. Sta-

rý otec trochu maľoval a medzi ním a mnou vznikol fantastický vzťah. Cez prázdniny sme spolu chodievali v Trenčíne okolo Váhu, rozprávali sme sa o kvetoch, zapadajúcom slnku. Raz sme boli v Lietavskej Lúčke a starý otec tam našiel také veľké bodliaky, aké som odvtedy už nevidel. Doma ich namaľoval a ja ten obraz mám dodnes. Vôňa terpentínu a olejových farieb, to bola teda vôňa môjho starého otca. On bol tým človekom, ktorý odobroval moju cestu.

■ **Profesor František Holešovský, suverénny znalec českej a slovenskej ilustračnej kultúry, vo svojej knihe Bedy o ilustráciách a ilustrátoroch z roku 1980 napísal: „Keď Dušan Kállay získal na BIB-e '73 Zlaté jablko za cyklus kresieb k zaujímavej a významnej historickej próze Jozefa Horáka Leteli sokoli nad Javorinou, znamenalo to dvojaké prekvapenie: jedno patrilo skutočnosti, že aj prostý cyklus ilustrácií, čo ako pietny a hlboko angažovaný, sa môže z rozhodnutia medzinárodnej jury dostať na popredné miesto vyznamenaných diel, a druhé patrilo mladosti grafika – Kállay mal vtedy iba dvadsaťpäť rokov.“ Skutočne neuveriteľné. Na tvojom vysokoškolskom diplome ešte nestihol uschnúť podpis rektora a už si bol na špici svetového ilustračného peletónu. Čosi podobné sa príliš často nestáva a ani sa veľmi nepamätám, že by sa bolo odvtedy stalo. Takže, čím si vysvetľuješ tento úspech, priam raketový štart medzi svetovú ilustrátorskú elitu?**

Možno to bolo neuveriteľné. Neviem. Po skončení školy som ani veľmi ilustrovať nechcel. Mal som predstavu, že budem robiť maľbu a grafiku. Začal som ako všetci ostatní – návštevou vydavateľstva. Ako svoju prvú knihu musím uviesť dve, lebo už neviem, ktorú som

dostal skôr. Bola to Čepčekovej próza pre deti Serenáda pre Martinu a Rúfusu Zvony. Za Zvony som kúpil obrúčky, oženil som sa a potom som dlhý čas pracoval s manželkou za jedným stolom u jej rodičov. Mnohí z mojej generácie mali podobné podmienky, takže ilustrácia sa stala nutnosťou, ale aj radosťou. Leteli sokoli nad Javorinou bola moja štvrtá knižka v živote.

■ **Tvoj úspech sa mohol chápať aj ako bozk Šťasteny, náhoda, ktorá mala získať mladých talentovaných výtvarníkov v rôznych krajinách pre ilustrovanie detských kníh. Už nasledujúci BIB '75, na ktorom ti prisúdili ďalšie Zlaté jablko, však nikoho nenechal na pochybách, že tvoje prvé ocenenie bolo opodstatnené, že v autorovi ilustrácií ku knihe Rytier Roland získava knižná kultúra originálnu umeleckú osobnosť. To, čo si totiž ponúkol, tvoja predstava gotiky, rekonštrukcia jej sveta a jeho atmosféry, bolo v kontexte vtedajšieho chápania ilustrácie knihy pre deti a mládež, predovšetkým v kontexte slovenskom, unikátne až provokujúco náročné, takže odrazu sa vynorila otázka, problém komunikatívnosti tvojho výtvarného prejavu. V každom prípade – postrehol to už profesor Holešovský – tvoja ilustrácia do roku 1975, a ja dodávam, že aj po tomto čase – deti nevyzýva ani nepodnecuje k napodobňovaniu. Jej pôsobenie spočíva v iných úrovniach. Skús ich, prosím, konkretizovať.**

Rytier Roland bola moja prvá farebná kniha. Bola to pre mňa ohromná príležitosť. Azda aj dar Šťasteny. Pieseň o Rolandovi som poznal čiastočne už z pobytu vo Francúzsku. Z literárnej predlohy vanula akási vznešenosť, ale aj krutosť. Tomu všetkému som sa chcel priblížiť, zachytiť pocity, dojmy, kto-

ré som mal z prečítaného. Nebolo pre mňa dôležité, ktorá z figúr je Roland a kto je kráľ, pretože pri troche predstavivosti čitateľ nájde aj rytiera aj kráľa v každej postave. Obraz musí rezonovať s textom, nie ho opakovať. Tu niekde je azda hranica medzi tým, čo v texte inšpiruje, a medzi jednoduchou popisnosťou. Je to hranica, pri ktorej čitateľ musí uvažovať o funkcii ilustrácie, o jej postavení v knihe, čo mu prináša a čím ho obohacuje. Do galérie predsa nechodíme preto, aby sme videli, ako vyzerá portrétovaný človek. Dôležitý je pocit, dojem, vzťah, ktorý vznikne medzi maliarom a portrétovaným.

■ Po druhom Zlatom jablku nasledovali iné ocenenia a uznania. Kuriózne je, že v roku 1983 si ako tridsaťpäťročný získal prestížnu Cenu Ľudovíta Fullu. Rok predtým si vzbudil rozruch na Medzinárodnej výstave knižného umenia v Lipsku, kde si za ilustrácie ku knihe Lewisa Carrolla *Alica v krajine zázrakov* získal striebornú medailu. Jedinenosť, s akou si interpretoval snovú imaginatívnosť tejto kultovej knihy svetovej detskej literatúry, bola natoľko výnimočná, že celý najbližší BIB sa niesol v jej znamení. Bolo úplne samozrejmé, že k dvom Zlatým jablkám pribudla cena najvyššia – Grand Prix. Povedz, čo pre teba znamenalo ilustrovanie tejto knihy, resp. poodhal' proces svojej tvorby, jej fázy, peripetie, dni a noci spoznávania textu, ktorý pre ilustrátorov bol a zostal Mount Everestom.

Pri knihe, akou je *Alica v krajine zázrakov*, nie je možné nemyslieť na autora. Sú totiž autori, ktorých diela sú späté s ich životom či s mýtom ich života. Mám na mysli Oscara Wilda alebo Hansa Christiana Andersena. Je ťažko hovoriť o Alici a nepoznať fotografie Alice Lidelovej, nielen tie, ktoré nafo-



DUŠAN KÁLLAY/ *Alica v krajine zázrakov*

til sám Lewis Carroll, ale aj tú z jej zreleho veku. Nemôžeme hovoriť o Alici, ak nevieme, že jej autor bol profesor matematiky Charles Lutwidge Dodgson (1832 – 1898), resp. ak nepoznáme jeho korešpondenciu. V jeho knihe vystupuje množstvo malých tvorov, ktoré behajú po zemi aj pod ňou, sem a ta ako v nejakom labyrinte iného sveta. Všetko tu môže byť malé i veľké, všetko sa môže zastaviť, aj čas. Otázkou je len, v akom zrkadle tento svet vidíme. Je to svet spoločenstva, ktorý má vlastných kráľov, vlastných hráčov kriketu, svojich rytierov. A všetko to má niečo spoločné s matematikou. S jej logikou. Stačí veriť jednému, aby ste pochopili druhé. Je to zázračný, fantazijný svet s logickou podstatou, a to je na tejto knihe azda to najkrajšie a najvzrušujúcejšie. Samozrejme, že tieto marginálie nezodpovedajú množstvu úvah, ktoré mi prichádzali na um počas ročného ilustrovania knihy. Nemám ich zaznamenané, no dúfam, že sú namaľované. Ak vnímavý čitateľ listuje v Alici, verím, že si dokáže prečítať aj tieto úvahy. V každom prípade pre mňa je táto kniha studňou inšpirácií. Ak by som ju ilustroval dnes, zaiste by ma podnietila k iným úvahám, interpretáciám a bolo by to správne. Chcem tým povedať, že nepoznám recept, ako ilustrovať knihu. Receptom je pokúsiť sa ju prežiť.

■ V apríli 1988 sa v Bologni konal 25. medzinárodný veľtrh detskej knihy a práve z neho priniesli svetové agentúry neuveriteľnú správu: Medzinárodná organizácia IBBY, združujúca spisovateľov a ilustrátorov detskej knihy celého sveta, udelila slovenskému výtvarníkovi Dušanovi Kállayovi Cenu Hansa Christiana Andersena, najvýznamnejšie ocenenie, aké len môže tvorca detskej knihy získať. Navrh-

núť ťa ako štyridsaťročného na „malú nobelovku“ bolo nezvyčajne riskantné, pretože podľa vtedajšieho štatútu navrhnutí umelci mohli kandidovať len raz v živote. Vyšlo to. Tvoje ilustrátorské výkony a najmä exhibícia, ktorú si v Alici predviedol, už totiž neboli len výtvarným unikátom, bol to akt, ktorý znamenal zásah do ilustračného myslenia a štýlu v medzinárodnom meradle. Spomeň si, v akej situácii ťa zastihlo rozhodnutie Medzinárodnej poroty pre udeľovanie Ceny H. Ch. Anderse- na. Bol si ním zaskočený alebo v kútku duše si ho po všetkých tých priaznivých ohlasoch očakával?

V mojom pohľade má kniha dva životy. Jeden je, a ten ma zaujíma najviac, keď knihu ilustrujem. Druhý sa začína položením knihy na pulty kníhkupectiev. Tento druhý sa meria dotykmi rúk. Sú knihy, ktoré roky zostávajú ako nové. Druhé sú zodraté, obchytané. Vždy som si želal, aby moje knihy boli práve takéto. Otázka ocenenia je pre mňa druho- radá, aj keď by som nebol úprimný, ke- by som nepovedal, že každý priaznivý ohlas ma vždy poteší.

■ A potom nasledovala udalosť, na akú si nemohla trúfnuť ani tvoja fan- tázia. V hlavnom meste Nórska sa zišli najvýznamnejšie osobnosti svetovej detskej literárnej a výtvarnej kultúry, spisovatelia, ilustrátori, diplomati, nórska kráľovská rodina, aby ti vzdali poctu za víziu umeleckej detskej knihy ako jedinečného prostriedku humanizácie sveta dospelých. Po doznení tvojho prejavu, v ktorom si sa prezentoval ako človek, ktorý má svoje vlastné slnko, svoj vlastný dážď a svoje detské tajomstvo, ozval sa sálou potlesk všetkých tých ľudí. Povstali a tleskali. Viem si živo predstaviť, že najdojatejšie ti tleskal staručký pán Björnson. Ved'

potomok tých, ktorí ešte pred osemdesiatimi rokmi nemohli mať ani vlastnú elementárnu školu a ktorí ako národ mali zmiznúť z povrchu zemskeho, si práve v jeho krajine pred zrakom kráľovskej rodiny preberá z rúk vtedy najslávnejšej detskej spisovateľky sveta Astrid Lindgrenovej uznanie za jedinčný vklad do svetovej kultúry. Mohlo sa mu dostať ešte väčšej satisfakcie za všetko, čo pre Slovákov v onom brutálnom čase urobil? Ale vráťme sa z predstavy do reality. Zmenila táto udalosť tvoj život? Čo si robil po nej, akými problémami si žil?

Pompéznosť a veľkosť tejto udalosti sa dá zažiť len raz v živote. Na mojej práci nemohla, pravda, nič zmeniť. Nemyslím, že olympijský víťaz začne behať maratón ináč, než ho behal pred svojím víťazstvom. Samozrejme, že som tomu všetkému bol rád. Potešilo ma, že sme sa spolu s manželkou mohli stretnúť s legendárnou Astrid Lindgrenovou a vypiť si s ňou kávu. Potom ma čakala profilová výstava na BIB-e, kde sa moje veci skúmali pod drobnohľadom. Nemyslím, že by som neobstál. A čo som robil potom? Ilustroval. Dodnes sa tým trápim. Jedny knihy sú lepšie, druhé horšie. Najdôležitejšie je vedieť, ktoré sú tie druhé.

■ Prišiel rok 1989. Vichrica, ktorá sa strhla, poprevracala všetko naruby. Po entuziazme, štrnganí kľúčmi, nádejach, očakávaniach div že nie tatarkovskej božej obce, roztrhli sa hrádze s nenávisťou voči blížnemu, s patologickou posadnutosťou po moci, s nenásytnou túžbou mať, búrať a ničiť. Kultúra, a v nej výrazne aj výtvarná, ktorá roky oponovala totalitnej moci, spochybňovala a provokovala ju, sa z večera na ráno ocitla v postavení, keď z úto-ku musela prejsť do obrany; dokonca



Dušan KÁLLAY s manželkou Kamilou ŠTANCLOVOU

už nie ľudskosti, slobody, elementárnych spoločenských hodnôt, ale samej seba, svojej vlastnej existencie. Vízia zlatého teľaťa, ktorá nás zasiahla ako stredoveký mor, sa prejavila degradáciou hodnôt, komercializáciou a bulvarizáciou kultúry, glorifikáciou všetkého toho suterénu, ktorý v základoch ohrozuje ľudskú existenciu. Ako ty, človek, ktorý zmysel života hľadáš v odlišnom hodnotovom systéme, vnímaš náš čas?

Nemyslím, že našim problémom je glorifikácia suterénu. Problém je inde. Kde je nadstavba nad suterénom, kde je prvé a druhé poschodie? Bojom proti suterénu sa poschodia samy nepostavia. Všade na svete majú komerciu, suterén, no usilujú sa budovať vyššie poschodia. Čitateľ má právo vybrať si knihu, akú sám chce. Iste, množstvo detí vždy siahne po triviálnej literatúre. Tak to bolo, je a bude. Ibaže nás by mali zaujímať aj deti, ktoré chcú niečo iné.

A v tom je náš problém. Určovať vkus publiku, na to nemáme a nesmieme mať právo. Ľudstvo je krásne preto, že každý sme iný.

■ **Si profesorom na Vysokej škole výtvarných umení. Na rozdiel od iných vysokoškolských pedagógov ťa pre túto profesiu získali. Sám si o niečo podobné záujem neprejavoval. Čo konkrétne spôsobilo, že si ateliér umelca v slobodnom povolani vymenil za vysokoškolskú katedru a ako sa ti za ňou žije?**

Máš pravdu. Nikdy som nechcel byť pedagógom. Je to však asi osud. Pochádzam z rodiny, kde bolo toto povolanie samozrejmosťou. Na druhej strane, ak mám dobrých študentov, toto rozhodnutie neľutujem. Pritom učiteľská profesia je ťažká, lebo každý študent je iný, iný vo svojej individualite, iný v tom, čo potrebuje. Musím však tiež povedať, že túto prácu milujem.

■ **Čím bol kedysi pre poslucháčov Vysokej školy výtvarných umení, mám na mysli predovšetkým ilustrátorov, prof. Hložník, Brunovský, teraz je pre mladú ilustračnú generáciu prof. Kállay. Ale pozrime sa na to z druhej strany. Aká je táto mladá generácia ilustrátorov očami prof. Dušana Kállaya? Má talent, odvahu, ambície? Kto z nej presvedčil, že energiu, ktorú do nej vložil jej profesor, mu najlepšie vráti tak, že vytvorí opäť čosi nové, jedinečné?**

Ako čerství absolventi grafickej špeciálky sme sa ako Skupina najmladších predstavili verejnosti na výstave v Žiline roku 1972. Vtedy nám prof. Hložník do nášho katalógu napísal niekoľko viet. Ak mám hovoriť o súčasnej mladej generácii, musím odcitovať jeho slová, pretože sám by som to nevedel povedať výstižnejšie: „*Je obdivuhodné, aká*

je táto naša zem, koľko rodí mladých talentov. A koľko oni vlastnia poctivých svetov. Človek nezriedka stojí nad imagináciou mladých. Vytvárajú svoje svety, snívajú svoje príbehy. Žijú a zdanlivo ľahko realizujú svoje vízie.“ Tieto slová platia aj dnes. Často ma študenti prekvapia svojou jedinečnosťou, nápadmi. Ja som však najradšej, ak dokážu nájsť samých seba, svoj vlastný svet. A takých študentov nie je málo.

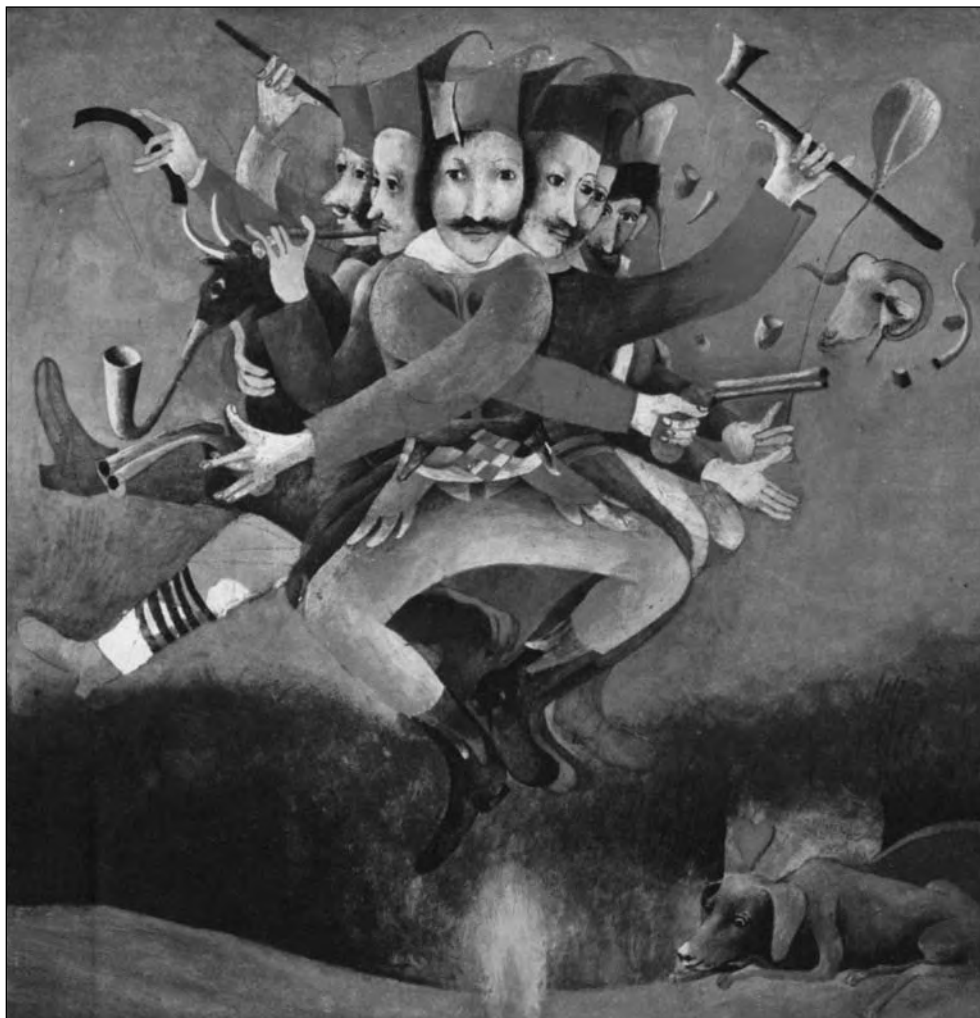
■ **Ilustrovať takú knihu, akou je *Alica v krajine zázrakov*, je niečo ako osudový dar. Ty si takýto dar dostal ešte raz, keď ti pri príležitosti 200. výročia narodenia Hansa Christiana Andersena zástupcovia vydavateľstva Brio Praha a Gründ Paris ponúkli ilustrovať kompletný súbor jeho rozprávok. Na tomto monumentálnom ilustračnom projekte sa podieľala i tvoja manželka, ilustrátorka, grafička a maliarka Kamila Štanclová. Ako môžu ilustrovať jednu knihu dve také jedinečné osobnosti, akými sú Kállay a Štanclová?**

Naša práca na kompletnom vydaní Andersenových rozprávok mala v sebe niekoľko zvláštností. Bola to naša prvá spoločná práca a, samozrejme, vzbudzovala obavu, či je vôbec možné, aby dvaja ľudia ilustrovali tú istú knihu. Andersen u nás býval skoro štyri roky a svojimi rozprávkami nás viac spájal, než rozdeľoval. Od začiatku sme si naše obrázky vešali na stenu k sebe, tak ako vznikali, a vtedy sme prišli na to, že je to možné. Atmosféra týchto rozprávok dýchala všade okolo nás a to bolo podstatné. Druhou zvláštnosťou tejto knihy bola jej kompletnosť, a v tom bola aj istá výnimočnosť celého projektu. Andersenove rozprávky sa obyčajne vydávajú vo výbere v počte tak 80 rozprávok. Lenže tu boli aj také, ktoré sme vôbec nepoznali. Dozvedali sme sa tak o Ander-

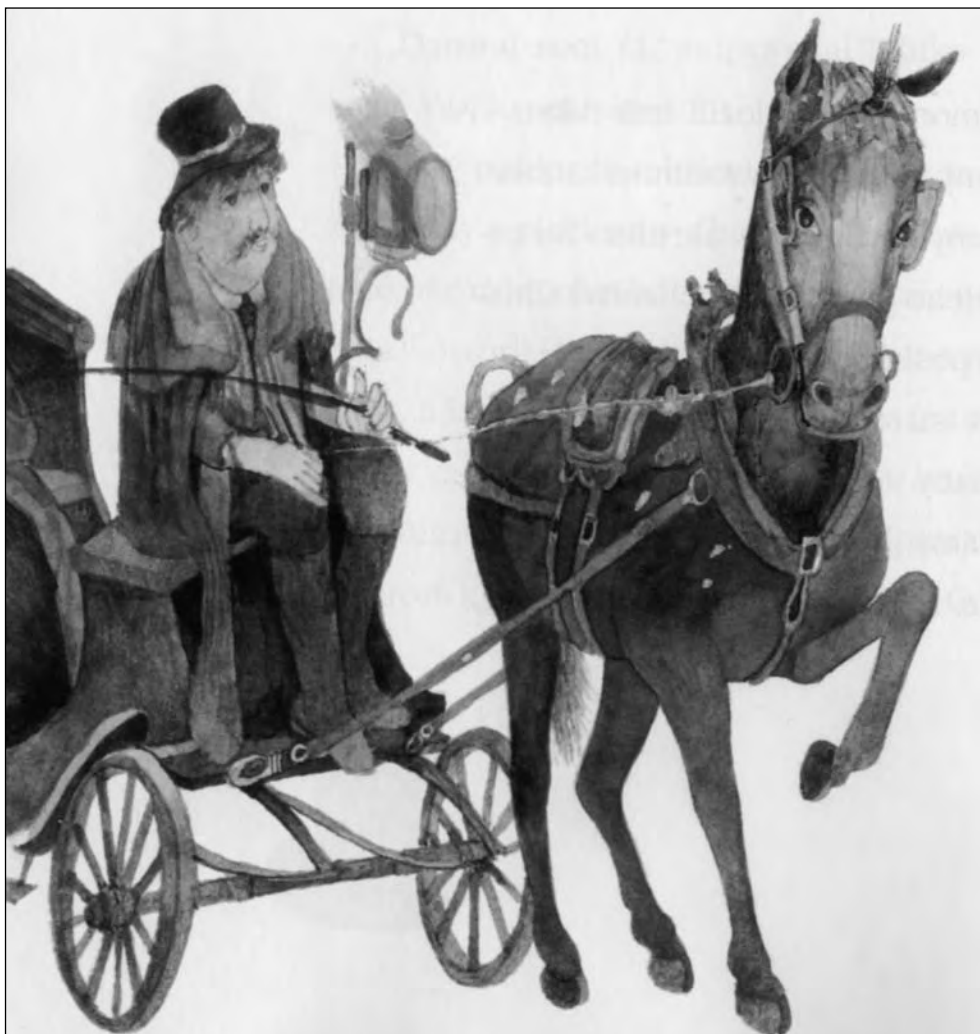
senovi čosi nové, čo sme dovtedy nepoznali. Treťou zvláštnosťou bol fakt, že dovtedy som Andersenove rozprávky neilustroval, hoci som nositeľom ceny s jeho menom. Keď som sa pri príležitosti preberania ceny stretol s Astrid Lindgrenovou, pýtala sa ma, či som ilustroval nejakú z Andersenových rozprávok. Odpoveď znela – nie! A tak som to považoval za svoj dlh, ktorý som chcel splatiť. Mimochodom, v tom istom čase sa na mojom stole ocitli tí dvaja nazri: Andersen s rozprávkami a Astrid

Lindgrenová s knihou Mio, můj Mio. Štvrtou, poslednou zvláštnosťou bola veľkosť tohto projektu. Bolo treba zilustrovať okolo 1800 strán textu vrátane rozprávok, ktoré sú neilustrovateľné. Napokon sme s manželkou Kamilou vytvorili 765 ilustrácií. Bola to drina i potešenie. Oboje však stálo zato.

■ **Ako každý chlapec, i ja som zbieral poštové známky. Dnes to robí môj vnúčik a ja mu v tom ochotne pomáham. Nielen preto, že sa na chvíľu ocitnem**



DUŠAN KÁLLAY/ *Hviezdoslav deťom*



DUŠAN KÁLLAY/ Rozprávky H. Ch. Andersena

v jeho svete, ale i preto, že takáto filatelista je popri detskej knihe prvým stretnutím dieťaťa s výtvarnou krásou. Nevie, či si známky zbieral i ty, no viem celkom isto, že patríš k našim významným tvorcom poštovej známky. Čo ťa k tomu priviedlo? Ktorému tvojmu návrhu sa dostalo najväčšieho uznania a ktorý si najviac vážiš ty sám?

Prirodzene, ako dieťa som i ja zbieral poštové známky. Spomínam si, že v mo-

jej zbierke som si najviac cenil exotické obrázky slonov, krokodílov a vôbec zvierat, ktoré stelesňovali moju túžbu poznať neznáme krajiny. Podľa obrázkov som rozlišoval známky cenné i tzv. čmíny, také, ktoré sa mi jednoducho nepáčili. Vtedy sa mi ani nesnívalo, že raz budem aj ja navrhovať poštové známky. Ešte na vysokej škole niekedy v druhom ročníku som premaľoval hotové známky svojimi obrázkami. Páčilo sa mi vytvá-

rať miniatúry s ozúbkovaným okrajom. Moje prvé a skutočné známky boli na tému výročia Štátnej mincovne v Kremnici. Bola to fantastická téma, pretože obsahovala dejinné súvislosti – od razenia florénu Karola Róberta z roku 1335 až po medailu razenú pri príležitosti Svetovej výstavy známok Praga 1978. Poštová známka je ináč malé grafické výtvarné dielko. Keď ho vytváram, stretávam sa s rôznymi nepoznanými súvislosťami, pričom sa neraz predieram horou historických materiálov. Alebo si musím naštudovať všetko o rybách, hubách, poprípade spoznať príbeh, ako bratia Wrightovci zostrojili prvé lietadlo a preskákali na ňom pár metrov. Znamka musí totiž byť nielen výtvarne kvalitná, musí byť aj faktografická. A čo sa týka uznania? Najväčšieho sa mi dostalo za známku Dejiny poštového práva. Na výstave WIPA vo Viedni bola roku 2000 vyhlásená za najkrajšiu známku sveta. A čo si z tejto tvorby cením ja? Emisiu Bratislavský hrad, ktorá vyšla v náročnej hárčekovej úprave roku 2007.

■ **Pre nezorientovaného, ak v tvojom prípade je niekto vôbec taký, by z tohto rozhovoru mohlo vyplynúť, že si len ilustrátor detských kníh, no a ešte tvorca malých výtvarných skvostov v podobe poštových známok. Ibaže ty ilustruješ i knihy pre dospelých, si suverénny grafik a jedinečný maliar. Prirodzene, tvoje ilustrácie sú originálnym zmocnením sa literárneho textu, predsa len generátorom k nim bol spisovateľov impulz. V malbe si však absolútny tvorca-suverén, ktorý už nepotrebuje ani cudzí impulz, ani médium, prostredníctvom ktorého odovzdávaš svoje poslanstvo. Akoby si teda žil dva životy, či ak mám na mysli i tvoje unikátne grafiky, dokonca životy tri. Tak teda? Ako tí traja Kállayovia v tebe ži-**

jú, podriaďujú sa oni tebe alebo o nich rozhoduješ ty sám?

Musím sa priznať, že v poslednom čase maľujem málo. Skôr sa venujem grafike, ilustrácii a pedagogickej práci. Často vediem workshopy aj v zahraničí. Minulý rok to bolo na Musashiho Art University v Tokiu, na Akademii di bella Arti v talianskom Macerate a na sklonku roka na Fachhochschule v nemeckom Trieri. A ako tí traja Kállayovia žijú vo mne? Vždy dvaja smútia, ak sa práve venujem tomu tretiemu.

■ **Pravdaže, chcel by som sa ťa spýtať ešte na veľa vecí. Ale niečo si musím nechať i na budúce. Napriek tomu by som chcel vedieť: máš ešte nejaký nesplnený sen, čo sa týka ilustrácie či malby? Je nejaké dielo, ktoré ťa láka, aby si mu dodal novú, dosiaľ nepoznanú dimenziu? Je nejaký maliarsky motív, téma, objekt, ktorý ťa láka svojou hĺbkou a výpovednosťou? Prosím, odpovedz mi ešte na túto otázku.**

Snov mám, prirodzene, veľa. So snami je to však rovnaké. Prebudiš sa a sen je preč. Jeden z tých snov sa mi splnil po tridsiatich piatich rokoch, keď som ilustroval Infantkine narodeniny od Oskara Wilda. Iný sen, sen o Andersenovi už tiež mám za sebou. Keďže však sny sú často spojené s tajomstvom, radšej hovorím o tých splnených, než o tých, čo ešte len prídu. A preto vravím, neviem, aké sny sa mi ešte splnia.

Na záver ti ďakujem za všetkých твоjich priaznivcov, obdivovateľov i tých, čo ťa ešte len budú objavovať, že si nám dal príležitosť vidieť aj iný svet, než aký žijeme, a za seba i za nich ti k životnému jubileu želim veľa šťastia a mnoho ďalších snov „v krajine zázrakov“.

ONDREJ SLIACKY

zuzana stanislavová

Potvrdzovanie hodnôt

Literárna tvorba

pre deti a mládež 2007



V pohľade na literárnu produkciu roka 2006 sme na margo ďalšieho smerovania pôvodnej tvorby vyslovili optimistickú anticipáciu: prehľadovej štúdií sme dali názov *Nádej na radosť*. Tento optimizmus sa opieral o zreteľné hodnotové posuny, ktoré sme v priebehu posledných rokov v literárnej tvorbe pre deti a mládež pozorovali. Ukázalo sa tiež, že v rámci žánrovej štruktúry slovenskej detskej literatúry začínajú ožívať niektoré nedostatkové žánre, napríklad žánre spoločenskej prózy pre deti a mládež, ba že práve táto próza začína znova autenticky reflektovať aktuálne psychosociálne problémy dnešných detí. Rok 2007 úspešne pokračuje v tomto trende, a tak sa popri rozprávke práve príbehy s detským hrdinom objavili v bohatšom zastúpení a v širšom problémovom diapazóne, než kedykoľvek za posledných pätnásť rokov. Pravdaže, ponor do sveta detstva či dospievania má rozličnú hĺbku a intenzitu: od pseudokonfliktného zachytávania detských

hier cez príbehové spracovanie detských starostí a radostí až po analytický prienik do novodobých, doposiaľ najvyšš celkom okrajovo tematizovaných sociálnych látok. Novým fenoménom je v tomto žánrovom rámci aj tematický posun v spomienkovej próze; zdá sa totiž, že v tvorbe pre mládež nastal čas na literárnoumelecké vyrovnávanie sa s obdobím totalitného režimu.

V kontexte spoločenskej prózy prevládol referenčný hrdina, teda rovesník čitateľa. S ním vstupuje do príbehu každodenný všedný život. K takémuto typu príbehov možno zaradiť prózy *Tone Revajovej Denis a jeho sestry* (Slovart, il. Martina Kráľová) a *Lubice Suballyovej Klúčik od trinástej komnaty* (Vydavateľstvo Matice slovenskej, il. Juraj Martiška). T. Revajová ponúkla čitateľom príbehy obyčajnej panelákovvej rodiny a ich prostredníctvom vypovedá aj o sociálnych problémoch súčasnej spoločnosti (napríklad o ekonomických problémoch mladých rodín, o dôsledkoch dlhodobého zahraničného pracovného pobytu jedného z rodičov na fungovanie rodiny a pod.). Tieto problémy však zachytáva len do takej hĺbky, v akej je schop-

ný zaznamenať ich jedenástočný rozprávač. Ťaživé témy, ale aj jeho detská láska alebo formovanie vzťahu k adoptívnej sestre sú nadľahčené pre autorku typickým humorom, ktorý je postavený na pôvabe detsky naivných názorov a komentárov. Imanentnou zložkou rozprávania dokáže byť i výchovný aspekt. Kniha Ľ. Suballyovej je zasa prázdninovým príbehom troch detí (s dominantným zástojom malej hrdinky Lidky). Bezstarostnosť prázdninového času v banskoštiavnickom prostredí sa trojici detí skomplikuje tým, že porušia zákaz vstúpiť do priestoru zaplneného vecami cudzej osoby (t.j. do rozprávkovkej „trinástej komnaty“), ba tak, ako to býva v rozprávke, si z nej dokonca bez opýtania vezmú cudziu neznámu vec. Sujeťové napätie potom vytvára nenápadná alúzia na rozprávku – vedomie prestúpenia zákazu a očakávanie nevyhnutného trestu. Trestom je v tomto prípade strata vnútorného pokoja, vzájomné podozrievanie a obavy z odhalenia tajomstva. Všetko sa napokon vysvetlí, ale v deťoch zostáva poznanie, že istú morálnu hranicu sa prekročiť nepatrí.

Život detí v súčasnom svete v posledných rokoch najsystematickejšie zaznamenávali poviedky publikované zásluhou vydavateľstva Perfekt (Poletíme za dúhou 1, 2005, Poletíme za dúhou 2, 2006). Tretí ročník poviedok z tohto vydavateľstva vyšiel pod názvom *Anjelik vo vysokej tráve* (il. kolektív žiakov Špeciálnej ZŠ vo Zvolene). Tak ako predchádzajúce ročníky, aj tentoraz poviedky tematizujú problémy, ktoré nie sú v tvorbe pre deti práve frekventované: motív smrti, problém hodnoty priateľstva, rasizmus, outsiderstvo a šikanovanie, ale nechýba ani recesia a humor. Z literárno-umeleckého hľadiska majú poviedky v jednotlivých ročníkoch zreteľne stúpajúci hodnotový trend.

Aktuálne, páľčivé životné starosti detí stvárajú aj viaceré ďalšie príbehové prózy. **Roman Brat** vo svojej najnovšej próze *Môj anjel sa vie biť* (Mladé letá, il. Miroslav Regitko) tematizoval problém šikanovania u detí. O úzkosti zo šikanovania, o pocite ponížovanej osobnosti, ale aj o hľadaní spôsobov, ako čeliť šikane, vypovedá formou pomyselných rozhovorov rozprávača, piataka Oskara, s imaginárnym „anjeličkom – strážničkom“, ktorému dá meno Oskariel. Radu hľadá u neho, nie u rodičov, ktorým nechce pridávať starosti, alebo u učiteľky, ktorú obdivuje. Zvolený rozprávací princíp postavený na seba výpovedi a seba-reflexii rozprávača umožňuje načrtnúť psychický rozmer šikanovaného dieťaťa zvnútra, pričom jeho autenticky detský uhol videnia, vtipné vyjadrovanie a primeraná miera i funkcia nadsádzky (vo vzťahu k šikanujúcim spolužiakom) spôsobujú, že vážnosť problému sa spája s humornosťou podania. Riešenie problému (chlapec začne chodiť na karate a postaví sa svojim mučiteľom na odpor) je psychologicky presvedčivé, rovnako ako aj posolstvo o tom, že vlastnú ľudskú dôstojnosť si treba brániť.

Jednou z najzaujímavejších publikácií minulého roka je v sledovanom okruhu prózy poviedka **Slavky Liptákovej** *Chlapec bez mena* (vydala autorka s il. Fera Liptáka). Próza predstavuje tematickú inováciu: spracúva totiž motív života ľudí z okraja spoločnosti. Svet týchto ľudí je v próze zastúpený bezmenným chlapcom, ktorému hovoria „tento“, jeho starou matkou, ktorá mu nechce (nedokáže) prejavovať lásku, lebo „keď nikoho nemáš, nemáš za kým smútiť“, a starým otcom. Tento svet je uzavretý dovnútra, charakteristický prézistentickým prístupom k životu, citovou otupenosťou ako spôsobom obrany pred emocionálnymi väzbami, ktoré by mohli priniesť bo-

lešť zo strát a sklamaní. Anonymita života znamená byť človekom bez osudu, byť bez osobnostnej identity. Cez drsnú prirodzenosť, s akou títo ľudia žijú, a stoickú samozrejmosť, s akou prijímajú všetko dobré i zlé, čo život prináša, sa v knihe hovorí o odcudzenosti a ľudskej opustenosti, o relativite šťastia a o hľadani vlastnej identity. Je to azda prvá kniha v slovenskej detskej literatúre, ktorá ako leitmotív spracúva problém dieťaťa bez domova, bezprizorného a v tej súvislosti problém vnútornej opustenosti (i spustnutosti) človeka. Filozofický rozmer príbehu vzniká navrstvovaním znakovosti na využité motívy. Otvorený záver príbehu ponúka ako možnosť aj optimistickú eventualitu hrdinovho osudu a vychádza tým v ústrety detskej potrebe uspokojujúceho riešenia problému, ktoré je však v tomto prípade skutočne len jednou z možností, tou rozprávko-vo šťastnou.

V dilógii **Luba Dobrovodu Ja malkáč. Román smutno-srandovinový a Ja veľkáč. Román necenzurovaný, asi ma zabijú** (Ďateľ 2007, 2008, il. Peter Haas) sú sociálny mikropriestor (rodina, detské kamarátstva) i spoločensko-politický makropriestor (totalitný režim 50. – 60. rokov) reflektované prostredníctvom zorného uhla dieťaťa, ktoré mnohému okolo seba a v sebe nerozumie. Preto len zaznamenáva udalosti, priraduje ich k sebe a opakuje repliky či výrazy, resp. komentuje ich tak, ako to počuje od dospelých. Vytvára sa tak kontext surovosti medziľudských vzťahov, v rámci čoho cítiť bezmocnosť dieťaťa zoči-voči deformujúcim vplyvom prostredia. Spôsob rozprávania umožňuje vnímať proces, akým sa kaličí ľudská duša. Dobrovodove knihy sú drsnými obrazmi nefunkčnej rodiny, ktorými napriek detskému rozprávačovi smerujú k dospelému čitateľovi. Táto dilógia zároveň patrí k dvom

literárnym počinom roka 2007, ktoré sa metódou persifláže vyrovnávajú aj s deformovaným a absurdným svetom totalitného zriadenia, odkrývajúc obľudnosť jeho systému i tragikomickú nedôstojnosť jednotlivca v jeho mašinérii.

Druhou knihou, v ktorej sa úspešne uplatňuje persifláž so zámerom zachytiť jednak totalitnú dobu, jednak proces dievčenského dospievania, je próza **Na slepačích krídlach** (Aspekt) **Ireny Brežnej**, slovenskej autorky žijúcej vo Švajčiarsku. Prostredníctvom rozprávačky, dievčaťa z tzv. „dobrej rodiny“, aké sa v 50. rokoch minulého storočia stali spoločensky nežiaducimi, autorka presvedčivo stvárnila psychológiu dospievania zasiahnutého praktikami totality 50. rokov. Na postave otca má čitateľ možnosť vnímať osud intelektuálov odsúvaných na manuálne práce, cez postavu matky sa konkretizuje skutočnosť, ako ľahko sa dalo zmiznúť vo väzení, cez dospievajúcu protagonistku možno sledovať spôsoby vymývania detských mozgov dobovou ideológiou v škole i v masmédiách, cez stvárnienie sociálnych vzťahov v rodine a v širšej societe sa odkrývajú postupy a spôsoby manipulácie s ľuďmi. V podaní spomienkovo motivovanej prózy I. Brežnej má obraz života v 50. rokoch i obraz vnútornej vzbury dospievajúceho dievčaťa voči pretvárke v rodine rozmer autenticity.

Literatúra pre dospievajúcich vo forme dievčenského alebo chlapčenského románu bola v posledných dvoch desaťročiach popoluškou pôvodnej tvorby. V minulom roku bol však už dievčenský román zastúpený početnejšie. Okrem prózy I. Brežnej vyšli knihy **Paulíny Feriancovej Supertajný denník Lucie H.** (Slovart, il. Lucia Pelikantová), **Martiny Solčanskej Aprílové dievča** (Ikar) a **Zuzky Šulajovej Džínsový denník** (Slovenský spisovateľ). V prípadoch

týchto debutantiek máme do činenia s konvenčnejším typom dievčenskej literatúry, pridržiavajúcej sa viac-menej jednotnej schémy: končia sa prázdniny (prípadne sa k nim naopak schyluje) a hrdinka sa chystá do novej (strednej) školy (alebo očakáva prázdniny). Za tak trochu dramatických okolností stretne „úžasného“ chlapca, ktorý je – ako sa neskôr ukáže – najlepším kamarátom jej suseda (kamaráta) a napokon sa z neho vyklúje spolužiak a prvá láska. Celá love story je popretkávaná úspechmi a neúspechmi v škole, striedavou pohodou a napätím v rodine. Denníkovo koncipované romány P. Feriancovej a Z. Šulajovej zotrávajú na úrovni miestami trochu naivného, v každom prípade jednostranného „naháňania“ vysneného chlapca (aby si napokon on a ona pad-

li do náručia). M. Solčanská sa nie neúspešne pokúsila osadiť trampoty svojej hrdinky s láskou aj do spoločenského kontextu (nihilistické životné postoje „zlatej“ mládeže, morálka vysokopostavených) a vcelku presvedčivo stvárnila nielen prvú lásku, ale aj prvé sklamanie. Na rozdiel od Feriancovej a Šulajovej, ktoré vo svojich prózach redukovali život dospievajúcich dievčat v podstate len na vzťah k druhému pohlaviu a príbeh ukončili happy endom, Solčanská sa teda o krok priblížila k tej podobe dievčenského románu, ktorá prekračuje konvenčnú šablónu žánru smerom k spoločenskej próze (akú bezpochyby predstavuje napr. spomínaný román I. Brežnej). Štylisticky sú však tieto romány kultivované, čo, žiaľ, v súčasnosti nie je vždy samozrejmé.



ALENA WAGNEROVÁ/ *Rozprávky štrbavej opičky*

Bohatšie zastúpenie mala na slovenské pomery aj dobrodružne ladená próza. Zaujímavým úkazom je fakt, že tvorcami tejto prózy sú napospol ženské autorky, ktoré v dvoch prípadoch použili v príbehu prvky vedeckej fantastiky. Takto je to v dobrodružno-fantastickom románe **Betky Palackovej Priatelja Aragonitu** (Slovart). V rámci prázdninového príbehu s pomerne výrazným zastúpením znakov prózy zo života dospievajúcich sa fantastický motív viaže na nápad, že na svete žijú ľudia obdarení zvláštnymi schopnosťami (schopnosťou lietať, komunikovať so zvieratami, so zemou, s rastlinami a pod.). Tajomstvo existencie a pôvodu takýchto ľudí aj skutočnosť, že ich neobyčajné vlastnosti súvisia s aragonitom, vypátrajú v príbehu prázdnin dvaja takto „postihnutí“ dospievajúci chlapci. Ako vieme, v prípade vedeckofantastickej prózy je dôležitý pravdepodobnostný rozmer v zmysle logiky rozvinutia nápadu. Palacková sa tejto úlohy zhostila vcelku šikovne s použitím primeraných indícií (zriedkavosť aragonitových jaskýň, neobyčajná farba očí hrdinov, fakt mimoriadnej miery empatie vo vzťahu niektorých ľudí k živým a neživým prírodninám, odmetaforizovaný význam frazeologizmov využitý ako dôkaz, faktické jestvovanie meteoritov a pod.). Problémom románu je zdĺhavý, opisnými pasážami zaťažovaný rozbeh sujetu; dynamika príbehu sa zvyšuje až v poslednej tretine textu. Aj **Katarína Petkaničová** vo svojej druhej dobrodružnej próze pre deti *Africkí draci* (Vydavateľstvo Miroslava Demáka ESA, il. Vladimír Kardelis) použila sci-fi prvok. Exotika príbehu je zabezpečená jeho priestorovou lokalizáciou do Sudánu, kam rodina s dvoma chlapcami odchádza za prácou. Od príchodu na africký kontinent sprevádza deti tajomnosť a záhady, ktoré napokon vyús-

tia do nie celkom dobrovoľného pobytu u nomádov a do magickej úlohy pre Afričanov vypestovať s pomocou nomádskeho šamana a jeho vnučky rastlinu, ktorá nakŕmi hladujúcich, a stvoríť troch drakov, ktorí budú požírať škodlivý hmyz a kobyľky. Príťažlivú atmosféru a napätie dodáva príbehu autentická znalosť Afriky, domorodej kultúry (autorka tam prežila niekoľko rokov). Prekážajú však nefunkčné opisy, zaťažujúce text deskriptívnosťou, a viaceré naivné zauzlenia. Sci-fi prvok (t.j. vypestovanie rastliny a drakov) je značne pritiahnutý za vlasy.

Mladším tínedžerom je určený aj dobrodružný príbeh **Ludmily Mičekovej Na mori s Horácom Nelsonom** (Vydavateľstvo Motýľ, il. autorka). Prázdninové zážitky dvoch súrodencov a ich psa Horáca Nelsona sú spojené s plavbou po Jadranskom mori, v rámci ktorej chlapci v prvej časti knihy odhalia miestneho zlodeja, v druhej časti zasa pašerákov drog. Aj v tomto prípade sa čitateľ stretne so zjednodušenými sujetovými postupmi, naivitou dospelých postáv i s priehľadnosťou dejových zauzlení. Ale vďaka dejovej dynamike a sujetovému napätiu sa kniha môže stretnúť so živým záujmom mladších čitateľov.

Pri próze **Márie T. Letákovvej Kamaráti od Sovej skaly** (Trnava, Dobrá kniha, il. Pavol Čisárik) treba podtitul „dobrodružný román“ vnímať ako označenie poklesnutého žánru. Román je totiž neorganickým sklbením postupov dobrodružnej literatúry (westernového, indiánskeho typu a pod.), sentimentálnej prózy a kresťanského didakticko-moralizujúceho príbehu. K sentimentálno-dobrodružnej próze historickej orientácie, ktorá nemá ďaleko od gýča, možno napokon priradiť román **Zuzany Kuglerovej Rytier a zbrojnoš** (Vydavateľstvo

Spolku slovenských spisovateľov, il. Daniela Boboková).

Najbohatšie zastúpeným žánrom bola aj v roku 2007 rozprávka, do ktorej textami rozmanitých hodnôt a žánrových podôb prispeli známi aj debutujúci autori. Spoľahlivým profesionálnym výkonom v tomto žánri je najnovšia próza **Gabriely Futovej** *Štyri kosti pre Flipra* (Prešov, Slniečkovo, il. Miro Regitko). Ani z tejto knihy sa nestratila pre autorku príznačná schopnosť zachytiť v ľahko humornej podobe realitu všedného dňa. Rámec príbehu tvorí prázdninový čas, ktorý mladá rodina s dcérou Dadou a pudlíkom Fliprom prežije u starých rodičov na dedine. Rozprávkový rozmer vnáša do príbehu animálny rozprávač, nazerajúci na svet cez túžby a potreby svojej psej prirodzenosti. Tento uhol pohľadu je zdrojom vtipných paralel medzi psím videním a detsky naivným pohľadom, zábavných paradoxov, ku ktorým dochádza pri stretnutí animálneho a ľudského sveta, napokon aj podarených situácií, ktoré v rodine prítomnosť psa vyvolá a ktoré pes zažije pri poznávaní preňho dovtedy neznámeho vidieckeho sveta. Futová je rodená rozprávačka: rozpráva zaujímavo a ľahko, príbeh graduje k dramatickej pointe, a tak celkom určite ani táto próza nebude mať o čitateľov núdzu. Štvrtý diel svojej strigónskej „ságy“ vydal **Július Balco** s názvom *Strigôňov školský rok* (Regent, il. Svetozár Mydlo). Tentoraz sa zasa vrátil k hutným rozprávkovým udalostiam prvých dvoch zväzkov, bez nápadnejšej alegorizácie. Sústredil sa na epické podanie láskyplného vzťahu strigôňa k vnučke – dievčičke, v ktorom cez štylizovanú drsnosť presvitá jeho dobré srdce. Pôvabne nekomplikované príbehy, okorenené magickým rozmerom protagonistu, malých čitateľov celkom určite potešia. Rovnako ich poteší a rozvese-

lí aj nová, v poradí už štvrtá knižka **Alžbety Verešpejovej** *Neplechý školníčky Agneše* (Mladé letá, il. Katarína Ilkovičová). A. Verešpejová rozvíja dobrú tradíciu zábavnej koncepcie detskej literatúry. Má vytvorený vlastný model modernej rozprávky, ktorý od knižky ku knižke zdokonaľuje. Čo je preň charakteristické: Predovšetkým akčnosť príbehu spojená so situačnou komikou a nonsensovým podložením sujetu i jednotlivých gagov (v tomto prípade je motorom sujetového konfliktu zaniatený vzťah školníčky k vlastnému povolaniu, z ktorého vyplynie úsilie zabrániť príchodu prázdnin a odchodu detí zo školy; preto prázdniny ukradne a schová). Do takto stavaného sujetu sa hodí groteskný profil hrdinov a veselú atmosféru rozprávok dotvára napokon autorkin zmysel pre jazykovú komiku, dramatickú akciu a nápadité „rekvizity“ príbehu. V konečnom dôsledku vznikajú tak diela, ktoré sú veselé, akčné, vhodné na dramatické stvárnenie. Podobné kvality má aj vydatený debut **Petra Gibeya** v detskej literatúre, rozprávkový triptych *Byť dráčikom je úžasné!* (Vydavateľstvo Matice slovenskej, il. Zuzana Bruncková). Autor vytvoril čosi ako rodinnú ságu o drakoch, v rámci ktorej dôvtipne využil parodické postupy. Konanie drakov a ich správanie dostalo komický rozmer. Aj P. Gibey teda prispel do kontextu detskej literatúry akčnou rozprávkou nenáročného zábavného typu.

Druhá rozprávková knižka **Petra Karpinského** pre deti *Rozprávky z múzea záhad a tajomstiev* (Mladé letá, il. Ľubomír Guman) potvrdila, že autor patrí k najvýraznejším talentom v slovenskej detskej literatúre posledných rokov. Jeho príbehy majú všetky príznaky dobrej prózy pre deti: sú epické, ale nie lacno akčné; majú potrebnú dávku napätia a tajomnosti, ale neutiekajú sa k triv-

lite; predkladajú čitateľovi záhady, ale k ich riešeniu mu zároveň ponúkajú indicie, takže čitateľ má dobrý pocit, že je schopný anticipovať príčinu záhady a úspešne ju vyriešiť, pričom však zostáva do konca v napätí. Vtipnosť textu je výsledkom originálnych nápadov, sujetových postupov, ale aj funkčnej komiky. Rozprávača (Radoslava Šalamúna, správcu múzea a milovníka záhad) a časopriestorový rámec príbehov (múzeum, do ktorého sa v jednom upršanom dni počas prehliadky mestečka ukryjú pred dažďom turisti) využil na vytvorenie intímnej atmosféry ja-vám-rozprávania. Príbehy sú motivované čudnými, vynaliezavo vymyslenými exponátmi: stolička, ktorá kope a zvíťazí na konských dostihoch, rýchlik, ktorý sa bojí myši v tuneli, perina, ktorá cvičí, lebo chce byť štíhla, duch, ktorý sa bojí, bosorka, ktorá vďaka svojej skleróze spôsobí starosti ľuďom z mestečka, socha, ktorá sa hanbí pred ľudskými pohľadmi a pod. Na tomto základe dokázal Karpinský vytvoriť invenčné a zmysluplné rozprávanie, z ktorého cítiť, že ako autor má potešenie z tvorby textu, zo slobodnej fantázie a mystifikácie čitateľa. Z jeho rozprávok má zážitok a pôžitok nielen detský, ale aj dospelý čitateľ. V povedomí detí zároveň nenápadne utvrdzuje pozitívne etické hodnoty.

Skúsený rozprávkar **Ján Uličiansky** a debutujúci prozaik **Peter Palik** vytvorili v tandeme knihu s názvom *Rozprávky z palety. Osem farebných príbehov* (Vydavateľstvo Maticy slovenskej). Farebná tematika sa tu stala základom textovej i výtvarnej koncepcie príbehov a hravej imaginácie; každý z ôsmich príbehov má svojho osobitného ilustrátora (Katarína Ilkovičová, Martina Rozinajová, Martina Matlovičová, Kata Slaninková, Miriam Onderíková, Tomáš Klepoch, Jana Stankovianska, Juraj Balogh a na

obálke Miloš Kopták). V textovej rovine Peter Palik ponúkol príbeh na tému fariieb fialovej (Violka Fialka), ružovej (Rózo Mak a jeho ružové sako), bielej (Bielela rozprávka) a zelenej (Stromy Vincka



JURAJ MARTIŠKA/ Kľúčik od trinástej komnaty

Zelienku), Ján Uličiansky zasa spracoval farbu červenú (Ulica Jána Červeného), pieskovú (Pieskové zrnko), modrú (Modré z neba) a čiernu (Čierny pasažier). Okrem invenčnej práce s farebnosťou si príbehy zároveň zachovávajú zmysluplný významový plán. Majú v sebe prvok záhadnosti, dobrodružnosti, dobre odhadnutej, z hľadiska logiky príbehu funkčnej miery nonsensu a profesionálnej rozprávačskej úrovne.

Dôraz na významový plán je charakteristický pre rozprávky s duchovným nábojom, k akým patrí nová knižka **Jozefa Kollára Majusov najoblúbenejší gombík** (Regent, il. Viktor Csiba). Kollárova kniha obohacuje tematický diapazón súčasnej prózy pre deti o motív smrti. Autor ho spracoval prostredníctvom príbehov – podobenstiev, pomocou ktorých sa chlapec vyrovnáva so stratou matky a životom bez nej. Cez jednotlivé udalosti a komunikáciu s otcom si formuje názor na podstatu a hodnotu duchovného bohatstva. V Kollárových rozprávkach je čitateľný didaktický aspekt a miestami získava nadvládu nad estetickým princípom. Posolstvo knihy a jej symbolika sú pôsobivé, ale k sémantickej „okružlosti“ príbehu chýba väčšia kohéznosť motívov.

Do kategórie prózy s didaktickým akcentom patrí aj viacero ďalších titulov z minuloročnej produkcie. Za esteticky najzaujímavejší z nich možno považovať knižný debut **Branislava Jobusa Láskové rozprávky** (Legenda Trnava, il. Igor Drevenec, 1. vyd. ešte r. 2006). Kniha je koncipovaná ako snové putovanie hrdinu po rozprávkovom priestore v sprievode víly Agapé (t.j. všeobjímajúcej lásky, resp. niekoho, kto uvádza do úžasu). Priestor rozprávok má podobu päťposchodovej budovy, v ktorej sídli dvadsaťjeden dcér tejto víly a každá z nich predstaví vo svojej rozprávke

jednu podobu lásky – od lásky k cestovaniu cez lásku k (samo)chvále, športu, umeniu, prírode či zvieratám až po lásku k ľuďom. Nápad konkretizovať modifikácie tejto emócie v niekedy vtipnejších, inokedy menej nápaditých príbehoch je zaujímavý. Ale prechody od rozprávky k rozprávke sú pomerne stereotypné, didaktický rozmer viacerých textov je explicitnejší, než je pre umenie primerané, a jazykovo-štylistická úroveň textu by miestami zniesla vyššiu mieru kultivovanosti. Mnohé rozprávky z tejto knihy však môžu poslúžiť ako vtipné, zaujímavé a aj múdre čítanie v rámci etickej výchovy.

Esteticky modulovaný didaktický utilitarizmus charakterizuje debuty **Bibiany Ondrejkovej Rozprávky o dievčinke Julinke** (Evitapress, il. Denisa Lehocká a Boris Ondreička) a **Silvie Havelkovej Rozprávky z trávy** (vydané vo vlastnom náklade, il. autorka a Veronika Merceľová). B. Ondrejková porozprávala udalosti zo života malej Julinky ako rozprávkové exemplá, prostredníctvom ktorých sa konkretizujú žiaduce a nežiaduce formy detského správania. Pokúsila sa pritom o interaktívny prvok: deti si spolu s rodičmi môžu knihu výtvarne dotvoriť, čitateľ je aktivizovaný otázkami v texte (hoci tie sú väčšinou dosť triviálne) a pod. Vcelku kultivovane porozprávané príbehy majú v sebe dávku čohosi, čo by sa dalo nazvať komerčnou „noblesou“ spoločenskej smotánky. Didaktické ambície próz S. Havelkovej sú zreteľné už z kompozičného a žánrového riešenia knihy: každá z tridsaťjeden kapitol je zložená z dvoch žánrovo odlišných častí zjednotených spoločnou témou (vybraný druh hmyzu). Prvá časť kapitoly je rozprávková a odpovedá na latentnú otázku, „ako je to“ alebo „prečo je to tak“ s určitým druhom hmyzu, druhá časť je explicitne uvedená otáz-

kou „A ako je to naozaj?“ a ponúka vecnú informáciu o vybranom živočíchovi. Ibaže beletristické texty potrebovali buď veľmi dobrého redaktora, alebo ešte dozrieť – zostali totiž poznamenané amatérizmom; vecné texty zasa potrebovali dôkladnú jazykovo-štylistickú úpravu.

Rozprávky **Štefana Štukovského** *Medveď Mudro záhradníkom* (Vydavateľ Svetozár Štefan Štukovský, il. Jarmila Dicová-Ondrejková) a **Aleny Máčajovej** *Dlhonosánik a víla Zubadielka. Rozprávky z lesa* (Vydavateľstvo Motýľ, il. Adriana Biskupičová) zastupujú triviálny model žánru, charakteristický konvenčnými motívami, amatérsky aplikovaným antropomorfizmom, klišéovitou idylickosťou a ťažkopádnyimi dialógmi.

Kontext čítania pre malých čitateľov obohatili niektoré reedície. Ponuku poviedok o deťoch rozšírilo nové vydanie knižky **Jany Šrámkovej** *Rozprávky štrbavej opičky* (Mladé letá, il. Alena Wagnierová). V edícii Prvá kniha dostali tak predškóľáci a prvočitatelia príbehy, ktoré nezostarli napriek temer dvom desaťročiam od prvého vydania. Ich pôvab spočíva jednak v spôsobe, akým navzájom korešponduje poviedkový a rozprávkový žánrový komponent pri riešení detských starostí protagonistky, jednak v autentickosti detského sveta a v živej detskej reči. Kontext autorských rozprávok zasa rozšíril výber z tvorby **Vlada Bednára** *Kam ma nohy viedli* (Q111, il. Kristína Šimková). Ponúka to najlepšie z Bednárových rozprávkových kníh z 80. rokov minulého storočia Moje najobľúbenejšie zvieratá, Hubárske rozprávky a Čo mi kvety natárali.

Na rozdiel od minulých rokov menej zastúpené boli knihy folklórnych rozprávok a povestí. Z Dobšinského tvorby vybrala **Jana Pácalová** osem známejších i menej známych látok založených na sujete ťažkej skúšky a pod názvom *Roz-*

právky o tom, ako si zaslúžiť princeznú (Belimex, il. Martin Mrva) ich ponúkla deťom v podobe, ktorá pripomína kultivované podanie M. Ďuríčkovej. Kniha je pilotným výberom zo zamýšľanej série tematicky orientovaných prerozprávání rozprávkových príbehov P. Dobšinského. Rozprávky z kysuckého regiónu vydal **Jozef Marec** s názvom *Vili víly vence* (Žilina, Artis Omnis, il. Michaela Veličková). Mytologické látky o vílach sú na rozdiel od jeho predchádzajúcej knižky *Podľme sa báť. Kysucké rozprávky pre malých aj veľkých* (Artis Omnis, 2006, il. Michaela Veličková) tentoraz dôkladnejšie zliterárnené. Nedá sa však povedať, že by im to pridalo na umeleckosti, skôr to uberá látkam na originalite. V prvej Marecovej knihe sú totiž regionálne rozprávko-povešťové látky usporiadané do šiestich tematických blokov (o hadoch, o smrti a duchoch, o svetlonosoch, o sotone, o vodníkoch a o vílach). Išlo napospol o démonologické rozprávky, vo väčšine prípadov s prvkami povesti, prípadne aj s didaktickou ambíciou. Príťažlivosť prvej Marecovej knihy spočívala nie v literárnom stvárnení, ale v zaujímavosti a originalite vlastných rozprávkových látok. Aj vecne informačné texty o jednotlivých nadprirodzených bytostiach, uvádzajúce každý tematický blok, prispeli k zaujímavosti publikácie, hoci literárne zostávali mnohé príbehy nedotiahnuté. Marecova nová kniha o vílach stratila originalitu a svojím charakterom sa priblížila k romantizujúcim, žánrovo nevyhraneným rozprávkam.

Povešť je v posledných rokoch pravidelne zastúpená niekoľkými zväzkami vydanými vo Vydavateľstve Matice slovenskej v rámci projektu Povešťová mapa Slovenska. V roku 2007 takto vyšla zbierka povestí **Hany Koškovej** *Mara medvedia. Povesti a legendy z Novohradu* (il.

Jana Hrčková-Stankovianska) a zbierka **Zuzany Kuglerovej** *Kliatba kožušníkovej vdovy. Staré povesti zo Žiliny* (il. Bystrík Vančo). Povesti H. Koškovej sú cenné organickým skĺbením starostlivej literárnej úpravy s dodržaním štruktúrneho profilu žánru, vrátane zachovania znakov jeho pôvodne „spravodajskej“ funkcie. Čitateľovi teda ponúkajú kvalitný, žánrovo čistý epický príbeh aj základnú informáciu o historických prameňoch, o ktoré sa autorka oprela. Látky sú autentické a v mnohých prípadoch objavné. V publikácii Zuzany Kuglerovej je literárne adaptovanie povestových látok spojené s postupmi charakteristickými pre historicko-romantickú sentimentalizujúcu prózu.

Osobitnú skupinu každoročne predstavujú tie knihy, ktoré mladým čitateľom ponúkajú estetizovane spracované poznanie. V minulom roku vyšlo päť takýchto titulov. **Ján Uličiansky** ako autor s bohatou bábkarskou skúsenosťou sústredil do knihy *Tri hádanky (o bábkovom divadle)* (Perfekt – VŠMU, il. Peter Čisárik) eseje, ktoré sú metaforickým vyjadrením pojmov, vzťahov, asociácií týkajúcich sa bábkového divadla. Jeho reflexie o zmysle, význame, pôvabe, rekvizitách bábkového divadla sú metaforicky mnohoznačné, a ako to je pre metaforu príznačné, paradoxne práve pre túto nejednoznačnosť veľmi presne, s nákazlivým vnútorným zaujatím vyjadrujú, čo je a čo nie je bábkové divadlo.

Iný spôsob subjektivizácie faktov je charakteristický pre **Petra Glocka**. Po knihe *Rozprávkar a Rozprávnik* zostal aj publikáciou *Tri lásky Terézie Vansovej* (Perfekt, il. Darina Dobrovodská-Berková) v rodnom gemerskom regióne. V Glockovej modifikácii biografického žánru sa pozornosť sústreďuje na situáciu postavy konfrontovanej s inou postavou cez jej hlavný životný problém.

Vansovej osobnostným problémom je zmysel života, konfrontovaný prostredníctvom troch postáv: švagra Pavla Dobšinského, muža Jána Vansu a mŕtveho syna Ludovíta. Biografické ja-rozprávajúce kombinuje fikciu a fakty a žáner posúva do pozície štylizovanej pseudo-autobiografie. Biografické fakty takouto štylizáciou získavajú vysokú mieru subjektivity, ktorá na jednej strane prehľbuje emocionálny (až sentimentálny) rozmer rozprávania, na druhej však zahmlieva faktografickú korektnosť a čitateľa vo vzťahu k faktom zneisťuje. Naračný proces vyznieva ako proces rekonštrukcie vlastnej identity postavy, čo môže mať opäť ambivalentný účinok: vnútorný svet postavy síce pôsobí autentickejšie, ale z hľadiska dôveryhodnosti faktov prispieva k spomínanému zneisťovaniu čitateľa. Vysoká miera expresivity vyúsťuje napokon do dominantnosti štýlu nad obsahom výpovede. Dôsledkom takehoto postupu je seba reprodukcia rozprávača a s tým súvisiaci rétorický verbalizmus.

Literárne ambície (a aj reálnu literárnu hodnotu) majú dve publikácie „funkčnej“ literatúry, zamerané na pomoc detskému čitateľovi pri zvládaní cudzieho jazyka. Drobná próza **Jany Bodnárovej** *Ako sa Ema prestala báť* (Vydavateľstvo Modré na bielom, il. Martina Rozinajová) má charakter obrázkovej knižky. Vyšla v slovensko-francúzskej a česko-anglickej jazykovej mutácii. Žánrovo predstavuje poviedku o dievčatku, ktoré prekonalo svoj strach, keď bolo treba zachrániť zraneného psíka. Text je prispôsobený pragmatickému účelu: sujet je jednoduchý, základné pojmy sú zvýraznené a zmysel jednotlivých krátkych sekvencií konkretizujú aj ilustrácie. Na prebale paperbackovej publikácie je uvedených niekoľko metodických nápadov na možné didaktické využitie textu. Podobne nekomplikovaná je aj rozpráv-



KATARÍNA ILKOVIČOVÁ/ *Neplechý školníčky Agneše*

ka **Veroniky Belver** *Velké dobrodružstvo dvou malých kanáriků* (Papageno, il. Andrea Štefančíková), koncipovaná ako „dvojazyčná slovensko– anglická rozprávka“. Animovaný príbeh o dvoch kanárikoch, ktoré uletia z kletky, ale napokon sa šťastlivo stretnú so svojou majiteľkou, má príjemnú atmosféru, ideu priateľstva a radosť z dobrodružného poznávania nových vecí. Zásluhou lineárneho sujetu, komorného počtu postáv a prehľadnej kompozície je aj v angličtine dobre zrozumiteľná.

Základom ďalších dvoch publikácií je tvorivá práca so slovom. *Výlety tety Ety* (Vydavateľstvo MS, il. Ján Valter) **Jozefa Pavloviča** sú ďalšou autorovou publikáciou zameranou na epizované, zaujímavé vykladanie etymológie slov. Tentoraz sa sústreďuje na slová synonymné, homonymné alebo vytvorené paronomáziou. Hra so slovami ako autorský zámer knihy **Jakuba Bernarda** *Slovíčkovo* (ORMAN, il. Ivan Popovič) nevyšiel najlepšie. Nejde iba o to, že popri vtipných nápadoch sú pomerne časté aj ná-

pady triviálne. Prekáža skôr to, že slovo-
tvorba, na ktorej je text postavený,
je nesystémová, náhodná, mnohokrát
násilná voči jazyku. Hoci ide o recesiú,
predsa len by sa žiadala vyššia miera
tvorivej „disciplíny“ a rešpektovania od-
vodzovacieho a pomenúvacieho systé-
mu slovenského jazyka, najmä ak mal
autor v úmysle vytvoriť Slovíckovo ako
svojrázny a vtipný epický priestor vybu-
dovaný z pomenovaní. A nechcené pra-
vopisné chyby do takto koncipovaného
textu nepatria už vôbec.

Pozrime sa napokon na minuloročnú
žatvu v oblasti poézie pre deti a mlá-
dež. Nebola bohatá, ale zasa ani cel-
kom chudobná. Aj keď nepriniesla ni-
jaké výrazné prekvapenie, potvrdila prí-
tomnosť mladého básnika: svoju druhú
básnickú zbierku pre deti *Kamienky
pri ceste* (Prešov, Vydavateľstvo Micha-
la Vaška, il. Ján Bartko) publikoval to-
tiž **Valentín Šefčík**. Tento básnik nere-
zignoval na obligátnu jazykovú hravosť
súčasnej detskej poézie, ale používa ju
uvážene a veľmi funkčne. Korešpondu-
je to so zmysluplnosťou jeho básnickej
výpovede a s prirodzenou ľahkosťou,
s akou plynú jeho verše. Šefčíkove bás-
ne sú reflexívne i náladové momentky
dotýkajúce sa vecí, ľudí, okamihov ži-
vota, hodnôt, prírody. Jeho poézia má
v sebe zakódovaný latentný rozmer
zodpovednosti voči životu, je imagina-
tívna, jemná a zároveň hravá, má však
aj svoje vážne a melancholické polo-
hy. Napája sa zo zdrojov vlastnej pamä-
ti detstva a zároveň nazerá na svet zo
zorného uhla, aký je blízky deťom tesne
predpubertálneho a ranopubertálneho
veku. Je to teda poézia určená tej ka-
tegorii mladých čitateľov, pre ktorú sa
dnes pôvodná poézia takmer nepíše.
Verše V. Šefčíka patria k tomu najlepšie-
mu, čo v básnickej tvorbe pre deti v po-
sledných rokoch vyšlo. V tomto smere

sa k nemu pridružujú aj dve v podstate
reedície: nové vydanie básnickej zbierky
Tomáša Janovica *Drevený tato* (Maren-
čin PT, il. Martina Matlovičová) a „dvoj-
spev“ kongeniálnych básnikov **Milana
Rúfusa** a **Františka Hrubína** (v prekla-
de M. Rúfusa) vo výbere veršov pre de-
ti *Hrnček, var!* (Buvik, il. Maja Dusíko-
vá, Stanislav Dusík).

Veršovanú tvorbu pre najmenších
obohatili **Ján Navrátil** básnickou zbier-
kou *Maličká básnička* (Buvik, il. Vero-
nika Cabadajová). Ide o vydarený výber
z autorovej staršej tvorby. Riekankovo
ladené básne majú bohatú, ale dieťa-
tu zrozumiteľnú obraznosť a popritom
nestrácajú väzbu na realitu. Ich hravosť
je deťom blízka. Podobné kvality má aj
básnická zbierka **Borisa Droppu** *Sovie
múdrostvie* (Vydavateľstvo DAXE, il.
Svetozár Mydlo). Časť zbierky je mo-
tivovaná ročnými obdobiami, iná časť
zasa hudobnými nástrojmi alebo frag-
mentmi piesní, inak sú básne tematicky
a stavebne rôznorodé. Básnická zbierka
Štefana Moravčíka *Jakubovca Alenka
v krajine bodliakov* (Bratislava, NEBOJ-
SA, il. Alenka Moravčíková) je ukážkou
známeho „moravčíkovského“ slovného
ekvilibrizmu a do súčasného kontextu
neprináša nič neobvyklého.

Poézia pre dospievajúcich zostala aj
v roku 2007 na okraji (či skôr za okra-
jom?) pozornosti. Aspoň čiastočne vy-
plňa priepasť v tejto oblasti súbor ver-
šov, textov a aforizmov o láske **Kamila
Peteraja** *Čo sa šepťá dievčatám* (Ikar,
ilustrované fotografiami autora). Z je-
ho dielne vyšla obsahovo i adjustážou
vskutku atraktívna publikácia.

Vráťme sa na záver k východiskám
našej úvahy: rok 2007 v pôvodnej lite-
rárnej tvorbe pre deti a mládež potvr-
dil jej pozitívne smerovanie. Zostáva len
dúfať, že kurz, ktorý táto literatúra na-
brala, potrvá i v nasledujúcich rokoch.

ján beňo

Tichá misia v Rimavskej doline



Dni detskej knihy 2008

Rimavská Sobota prvý až tretí apríl 2008.

Pozorovateľ, ktorý by bol v týchto dňoch povedzme z okien Domu kultúry sledoval Námestie Štefana Marka Daxnera, bol by si mohol všimnúť vari dvadsaťčlennú roztrúsenú skupinu mužov a žien, ako sa dva-tri razy do dňa presúva od hotela Zlatý býk smerom k Hlavnému námestiu a nazad popri jednom súsoší a viacerých v rade umiestnených sochárskych portrétoch mužov a jednej ženy.

Čo títo ľudia, bol by si mohol pomyslieť, ale keďže vyzerali celkom obyčajne, zvedavosť by ho opustila, hoci dnes človek často nevie, čo sa za kým skrýva a prečo sa všelijakí ľudia premievajú v jeho meste. Ak by to však bol človek dobre rozhladený a náležite vzdelaný, bol by mohol seabavedome zdvihnúť bradu a pre seba zaprofendovať: Keď ste už tu, neľákajte sa len tuto po námestí, hor sa na všetky strany, v našom okrese je čo nachádzať, zisťovať a obzerať.

Vedel by, čo tým mieni. Malohont, milí Slováčikovia, či ste odtiaľ, alebo odtiaľ, poznáte vy vôbec Malohont a to, čo je okolo neho sprava i zľava? No, pravdaže, školské znalosti by sa nejaké našli, ale prísť a vidieť, pochodiť, porozprávať sa s tunajšími! Našich sú plné knihy a učebnice: Štefan Marko Daxner, Matej Holko, Ján Feješ a Učená spoločnosť malohontská, Matej Hrebenda, „traja sokoli“: okrem Daxnera Ján Francisci a Michal Bakulíny, Pavol Dobšínský, Ľudovít Kubáni, Ján Botto, Terézia Vansová, Vladimír Clementis, Vladimír Mináč a ďalší... Je taký nevelký zemský okršlek na Slovensku, ktorý by mal toľkých významných ako náš rimavskosobotský? Mená – ale sotva viete, že dnes len osemsto obyvateľov rátajúca obec Gemer blízko Tornale, čo existovala už v dvanástom storočí, bola niekoľko storočí centrom vzdelávania pre široké okolie. V devätnástom storočí tu bolo evanjelické gymnázium, kde študovali aj Janko Matúška, Ján Kalinčiak, Janko Kráľ a Peter Bohúň, tam sa narodila aj slávna huslistka Czinka Panna. To sú zatiaľ len osoby, ale čo tak zájsť do Hajnačky? Nielen že má hrad, ktorý patril medzi kráľovské, hajnačský hradný vrch je významná prírod-

ná rezervácia a na juh od obce je údolie zvané Kostná dolina. Prečo Kostná dolina? Našli sa tam veľké kosti mastodontov, zvierat podobných dnešným slonom, čo mali kly v hornej i dolnej čelusti, prosím. Aj kosti tapíra, čo žije v Indii, na Sumatre, v Amerike a unikátny nález tapírej lebky patrí medzi najzachovanejšie tohto druhu v Európe, tak, tak... V minulom storočí pribudli aj kosti pandy! Tej, čo žije iba kdesi v Číne – a toto všetko sa v dávnych treťohorách prechádzalo aj u nás!

PREDPROGRAM SA NEKONÁ

Na to, čo by bolo mohlo prechádzať hlavou fiktívneho malohontského vzdelanca, tí z hotela Zlatý býk vôbec nepomyslia, oni prišli...Nuž prišli, ale ako sa hovorí – s holou rukou. Aj ich kronikára to mrzí, ako už neraz predtým: dovalíme sa, jeden-dvaja majú so sebou zopár kníh, a to je všetko. Lenže ako – nosiť víno, pálenku? Chráňboh, to nie, to by bola urážka domácich. Patrilo by sa – kronikár vie, čo by sa tak patrilo.

Zastať v knižnici pred jej osadenstvom

a povedať, milé dámy a slečny, povedali sme si cestou k vám, že na začiatku bude taký náš malý predprogram. Viete, sme poväčšine z tej našej metropoly od Dunaja a ako spisovatelia vážení a národu i politikom známi máme predsa len väčšie možnosti. Máme pre vás, priniesli sme vám dobré správy, pani riaditeľka filozofie doktorka Táňa Mikitová, pani zástupkyňa riaditeľky Eva Novotná, prepáčte vedúcemu výpravy, že ďalšie tituly zatiaľ nepozná, metodička Anna Kuricová, Alenka Petrínková z oddelenia beletrie, Daniela Šnírová, takisto beletristka, naše milé deckárky Stanislava Hriňová, Mária Kamenská a ďalšie panie a slečny z knižnice Mateja Hrebendu... Priniesli sme dobré správy, čujte!

„Čujme, čujme,“ povedali by nedomyselné knihovníčky a vedúci by pokračoval. Hovoril by, že ich intervencie a urgency viedli k tomu, že pán minister kultúry vstúpil do seba a prostredníctvom spisovateľov knižnici oznamuje, že grant na nákup kníh sa jej na tento rok zvyšuje o 150.000 korún slovenských. Zároveň pán minister dáva na vedomie aj do Drienčan, že sa vynasnaží, aby sa



potrebné finančné prostriedky na ďalšiu rekonštrukciu ev.a.v. fary, kde dlhé roky žil náš slávny Pavol Dobšínský, našli v budúcoročnom rozpočte.

Výkriky, jasot, žiariace tváre, to je ono a i srdce starého kronikára plesá.

Päť autoriek literatúry pre deti a mládež a osem takýchto autorov plus ilustrátor Miroslav Regitko na čele s organizátorkou Dní detskej knihy z BIBIANY Evou Cíferskou vstupuje z Hlavného námestia do impozantnej bývalej župnej budovy postavenej vo francúzskom klasicistickom štýle. Vstupujú, žiaľ, s holou rukou. Predprogram s dobrými správami sa z faktických príčin nekoná.

ŽUPNÝ DOM A KYJATICE

Na priečelí budovy sa nachádza erb župy Gemer – Malohont a pod ním latinský nápis: Statuum providentia populi solertia publicis usibus posuit, čiže Z prozreteľnosti štátu a usilovnosti ľudu na všeobecný úžitok. Knižnica Mateja Hrebendu sídli v obnovených priestoroch župného domu od leta roku 1993 a takto sa v duchu poderbového nápisu hlási k svojmu poslaniu: „Snahou všetkých pracovníkov knižnice je naplniť zmysel latinského nápisu z čela budovy a naozaj slúžiť na všeobecný úžitok všetkých našich používateľov.“

Pekné, ušľachtilé. Vivat dobrý úmysel!

Knižnica mala predviani 4.058 čitateľov, z toho 1.288 detí a 258.034 výpožičiek. Od roku 1981 každoročne organizuje nesúťažné prehliadky prác začínajúcich autorov pod názvom Gemerská tvorba mladých. O jedenásť rokov nato odštartoval prvý ročník Zlatej krajiny venovanej odkazu Pavla Dobšínskeho. Táto dáva priestor deťom zo základných škôl a osemročných gymnázií, ktoré sa venujú literárnej tvorbe. Tohtoročný šest-

násty ročník posudzovala a viedla Dana Podracká a popri V. Šikulovi, P. Glockovi, J. Urbanovi, P. Kováčovej, J. Uličianskom, G. Futovej aj kronikár mal príležitosť takto porotovať. Kronikár sa dobre pamätá na Dni detskej knihy organizované v Rimavskej Sobote v roku 1995. Vtedy sa začalo jeho reportážno-kronikárske písanie do Bibiany a dnes je tých textov už na celú knihu. „Čím by sme boli bez Dobšínskeho?“ znel názov prvej reportáže a po trinástich rokoch sa okrem neho vrátili do Rimavskej Soboty Jozef Pavlovič, Ladislav Švihran, Marianna Grznárová, Peter Holka a Ondrej Nagaj. V decembri 2006 prišli hrebendovské knižničiarke s nápadom usporiadať pri príležitosti Medzinárodného dňa rozprávky zaujímavé podujatie pre deti Povedala knižka knižke. Na ňom sa v kresle pre hosta vystriedalo v priebehu dňa pätnásť osobností z mesta, ľudí rôznych povolaní a profesií. Títo predstavili žiakom základných škôl svoju „naj“ detskú knižku.

No prosím, príklad hodný nasledovania a pokračovania.

Dni detskej knihy majú svoj zaužívaný rituál. Vernisáže knižných a ilustračných výstav, čítanie posolstva k Medzinárodnému dňu detskej knihy 2008 – tentoraz ho napísal spisovateľ z Thajska. Prijatie spisovateľov a hostí na mestskom úrade. Odborný seminár pre knihovníkov z blížších okresov a učiteľov slovenčiny s názvom Minulosť a prítomnosť rozprávok bol venovaný 180. výročiu narodenia Pavla Dobšínskeho. Knižnica Mateja Hrebendu pridala k výstavám aj originálnu regionálnu: Kyjatická hračka Rudolfa Stehlíka.

Prečo kyjatická? Lebo v tejto obci, ktorá leží neďaleko Hnúšte bokom od Rimavského Brezova bolo v minulom storočí miestne obyvateľstvo známe výrobou drevených hračiek zdobených vy-

rývanými ornamentmi. Na výstave pri príležitosti Dní detskej knihy Tradičná detská hračka v Gemeri a Malohonte v roku 1995 stál pred vitrínou s dreveným vozíkom starček, posledný kyjatický výrobca. Na druhý deň som ho videl doma na dvore v jeho vymierajúcej dedinke, ktorá už vtedy nemala ani sto obyvateľov. A pritom podľa nej sa nazýva celá kultúra, ktorá vznikla v týchto miestach na prelome 12. a 11. storočia pred našim letopočtom a trvala štyri storočia. Objavené žiarové pohrebisko v Kyjaticiach obsahovalo skoro dvesto hrobov. Mŕtvi sa pochovávali do takzvaných kamenných skriniek, ktoré sa zaspávali mohutným kamenným príkrovom výlučne žiarovým spôsobom. Ich kosti neboli uložené len v urnách, ale aj na dne hrovej jamy okolo nádob. Stredný vek vtedajších ľudí sa pohyboval od dvadsať do dvadsaťšesť rokov.

KONEČNE STRECHA - A ČO ĎALEJ?

(A tieto Kyjatice majú aj cenný románsko-gotický evanjelický kostol z 13. storočia s niektorými románskymi prvkami z 10. storočia. Sú v ňom unikátne gotické maľby, vzácna kamenná krstiteľnica z prelomu 13. a 14. storočia, z neskoršej doby renesančný maľovaný kazetový strop a rovnaký oltár z roku 1678. Je zvláštne, že zo siedmich najvzácnejších kostolov – pamiatok v okrese, všetky sú evanjelické, sú štyri v obciach ležiacich blízko seba. Rimavské Brezovo, kde v polovici 19. storočia vznikla známa Rimavsko-muránska železiarska spoločnosť, Kyjatice, Rimavská Baňa, rodisko profesora na bratislavskom lýceu Juraja Palkoviča, a Kraskovo, založené talianskymi banskými kolonistami, jeho kostolík je tiež národná kultúrna pamiatka).

Zabudli sme však na výtvarníka Ru-

dolfa Stehlíka. Tento dnes šesťdesiatosemročný umelec z Veľkých Teriakoviec povyše Rimavskej Soboty vyrobil prvé kyjatické hračky pred štrnástimi rokmi a vyrába ich podľa zachovaných kópií, ktoré dostal od starých majstrov. Sú medzi nimi drevené koníky, koníky s povozmi, kohúty, sliepočky, fúriky, všetky farebné a zdobené vyrývanými ornamentmi. K jeho najobdivovanejším patrí drevený súsek, zásobnica na obilie. Tie naozajstné sa vyrábali v 19. storočí tiež v Kyjaticiach.

Dni sú pre spisovateľov aj malou exkurziou. Besedy dopoludnia, popoludní do Drienčan. Kronikár sa poteší, keď vidí na fare, kde dvadsaťštyri rokov pôsobil Pavol Dobšínský, novú červenú škridlu. Pomohli hlavne peniaze z nadácie Pavla Dobšínskeho, ktorú pred trinástim rokmi pri Dobšínskeho pomníku vyhlásila vtedajšia riaditeľka rimavskosobotskej knižnice Marta Čomajová. „Prvotným krokom nadácie,“ čítala tretí bod jej textu, „je záchrana neobývanej a chátrajúcej ev.a.v. fary v Drienčanoch, najdlhšom pôsobisku kňaza, folkloristu, rozprávkara a spisovateľa Pavla Dobšínskeho a v nej zriadenie expozície dejín slovenskej ľudovej rozprávky.“

Pani starostka Drienčan Viera Gregorčoková vie, ako pochodila Dobšínskeho nadácia po prijatí kontraverzného zákona o nadáciach, keď nemohla vzrastať. Vedie nás po schodíkoch do fary, kronikár vidí už tretí raz miestnosti poskytujúce dostatočný priestor na slovenské rozprávkovo. Len treba ďalšie prostriedky a nie bohvieaké veľké, aby sa vcelku zachovaná, mocná stavba dala zvonku i zvnútra do poriadku. Drienčany a knižnica sa usilujú, ale dokedy bude Slovensko trpieť hanbu, že pôsobisko človeka, ktorým sa hrdíme vo svete, nie je na poriadku? Liknavosť v tomto prípade je dôvodom na interpeláciu v parlamente,

nájde sa na to niekto? Je tu príležitosť na prestíž politických strán. Alebo je všetkým jedno, ako vyzerá drienčanská fara, nevedia o tom? Vláda by mala mať pocit viny a konať, aby čím prv zmizla potupa veľkého slovenského rozprávkar. Čím by sme boli bez neho, čím?

TICHÁ MISIA NASTUPUJE

Malo by už konečne vstúpiť do hry tých päť plus osem, ktorí už boli v Drienčanoch a potom aj v Gemersko-malohontskom múzeu pri pravej múmii ženy, ktorá sa volala Taskeritnetiakh, pochádza z egyptského mesta Abusir-El-Melek a jej čierne prstíky na pravej nohe trčia v Rimavskej Sobote spod obalov už deväťdesiatosem rokov.

Treba sa vrátiť do prvého dňa, keď po slávnostnom otvorení Dní v knižnici prijal „tvorcov kníh“, tak sa píše v pozvánke, viceprimátor mesta. K slovu sa nakoniec dostane aj kronikár, pretože je zhodou okolností aj vedúcim spisovateľskej delegácie. Povie, že jej príchody do okresov nikdy nesprevádza hlučná reklama, kamery a mikrofóny. Ak sa chystá na turné speváčka Predná či Zadná, tak doslovne to povedal, televízia niekoľkokrát vysielala program jej zázjazu, kde a kedy bude vystupovať po Slovensku. My prichádzame ako tichá misia, zopakuje kronikár svoje slová z vlaňajších Dní v Prievidzi. Chceme pôsobiť prostredníctvom besied s deťskými a dorastajúcimi čitateľmi, viesť ich hlbšie do potreby obracať sa k literatúre ako prostriedku duchovného rastu a obohacovania človeka. Máme značné skúsenosti. Hodne vieme o tom, ako sa na Slovensku číta a nečíta. Nás neoklame vonkajšok, ak sa niekto „vie pýtať“, to ešte neznamená, že aj rád číta. Máme radosť, keď sa beseda vydarí, keď deti hodnoverne dokazujú, že čítali a vedia. Ak niečo ne-

vyjde, mrzí to vari najviac nás, ale ako profesionáli prijmem aj chabú prípravu a slabú úroveň bez toho, že by sme soptili a prskali pred deťmi.

A už sme v tom. Najprv sa koná okresné mesto, základné školy, gymnaziálne triedy. Na druhý deň ide Ondrej Nagaj do južnej Tornale, ostatní sa držia hlavne trasy Rimavská Sobota – Tisovec, nezaбудne sa ani na vyslanie Gabriely Futovej na Teplý Vrch. Hrachovo, Rimavská Baňa, Hnúšťa, základnoškolské i gymnaziálne triedy, takisto Tisovec, nevynechá sa mináčovský Klenovec. Kronikár absolvuje s profesorkou Vlastou Tkáčovou pozoruhodnú besedu na rimavskosobotskom gymnáziu, ktoré muselo zanechať svoju tradičnú lepšiu budovu pre maďarské nároky. Nájde tam vzácnu profesorku Máriu Hlušíkovú, vlastne svoju kolegyňu. Má okrem rozsiahleho Latinsko-slovenského slovníka za sebou Slovník latinských citátov i Malú encyklopédiu antickej kultúry, ale aj básnickú zbierku Kamene a knihu krátkych próz Záhrady.

V Hnúšti je to naozaj super. Na jed- na mínus. Malé gymnázium, iba 260 študentov, ale tá zmiešaná vari dvadsaťpäťka, zložená zo sekundánov, terciánov, kvartánov, sextánov i septimánov, prevaha dievčat skoro absolútna, má na laviciach aspoň tucet kronikárových kníh, niektoré aj pre dospelých, a oni ich aj čítali. Na otázku, kto z nich píše, dvíha ruky päť začínajúcich poetiek a jedna prozaička. A len by hovorili a hovorili, kronikár má pocit, že tá beseda v spoločnosti pani profesorky Márie Jakabíkovej bola pre nich potrebou, chcú ju, pripravili sa na ňu a vydržali by aj dve hodiny so svojím hosťom.

Kronikár sa sťahuje zo scény, len ešte povie, že sa usiloval, aby ďalšie výstupy boli lepšie ako kedykoľvek na Dňoch. Písomne načrtol otázky a tézy, dal kole-



KRISTÍNA ŠIMKOVÁ/ *Kam ma nohy viedli*

gom impulzy, aby sa rozpísali o svojich rimavskosobotských i iných skúsenostiach a postrechoch z literárnych besied.

NÁZORY ZAJINTERESOVANÝCH

JOZEF PAVLOVIČ: Otázky na besedách majú rôznu úroveň. Skoro vždy sú ovplyvnené pedagógmi. Vždy sa vyskytnú otázky zaujímavé, idúce k podstate veci. A vždy aj tri tie isté otázky, pretože žiak myslí len na to, čo sa má opýtať, a potom nesleduje priebeh besedy. Pretože sú žiaci rôzni, dostávam aj rôzne otázky. Často aj povrchné, ale vždy sa snažím odpovedať inteligentne. Pýtajúceho sa neslobodno ponížiť. Otázky vychádzajúce priamo z poznania kníh

sú najcennejšie, ale tie sú niekedy veľmi jednoduché – čo je primerané k veku pýtajúceho sa. Vo veľkom množstve mojich besied bola takmer vždy slušná úroveň, vyskytli sa, pravdaže, aj také, kde som spokojný nebol. Aj v novej porevolučnej dobe, keď býva besied menej. Sú skúsenosti spred roku 1989, aj tam som zažil nepripravené besedy, kde som musel bojovať o priazeň ich účastníkov, sedeli bez záujmu a na konci sa podpisovali nie knihy, ale zdrapy papierikov. Autora inšpiruje na svete všetko, aj dobré, aj zlé, to sa týka aj besied.

MARIANNA GRZNÁROVÁ: Na Dňoch pri mojich druhákoch a tretiakoch platilo skôr, že čítanie ich baví,

ale pýtať sa nevedia, nie, pýtať sa vedia, ale čítanie ich nebaví. Otázky sú často až nápadne inšpirované pani učiteľkami a deti sa neodvažujú od nich upustiť ani pri mojich opakovaných výzvach. S neznalosťou mojich textov (aspoň pri Matkovi a Kubkovi po desiatich vydaniach knihy) problémy nemám. Pocitom nespokojnosti ma napĺňa skutočnosť, že máloktorá učiteľka ponecháva priestor detskej spontánnosti.

PETER KARPINSKÝ: Beseda na gymnáziu v Rimavskej Sobote i napriek tomu, že sa na nej nezúčastnil žiaden pedagóg (!), mala veľmi dobrú úroveň. Bolo to pravdepodobne spôsobené "výberovosťou" študentov. Niektoré otázky boli veľmi zaujímavé. Jeden šiestak sa dokonca opýtal, či moja rozprávka Záhadá tancujúcich víl má súvis s globálnym otepľovaním a výrubom lesov, čo je veľmi presný postreh. Uvažovať o vlastnom názore na prečítané dielo u žiakov druhého až piateho ročníka je dosť zložitá. Väčšinou sa pohybuje na úrovni páči – nepáči. Čitateľov na besedách často zaujímajú otázky nesúvisiace s písaním, hlavne preto, že sa so spisovateľom stretli prvýkrát. Niekoľkokrát sa mi stalo, že beseda bola nepripravená a žiaci nemali nič prečítané. Hodinová beseda sa tak stala utrpením. Pomoc neprišla ani od učiteľiek, ktoré nezúčastnene sedeli v zadnom rade. Príčina: neprofesionálny prístup a formálnosť usporiadania besedy.

JÁN MILČÁK: Moja beseda na Dňoch bola „v rukách žiakov“. Pani učiteľka, ktorá ju pripravovala, náhle ochorela, takže ukázali sa okruhy otázok už pred besedou pre jednotlivých besedujúcich prichytnané (občas duplicita, boli z viacerých tried). Možno podujatie vyprovokovalo prečítanie, aj v tom vidím je-

ho užitočnosť. Žiaci poznali moje staršie knihy, novšie nečítali, neboli k dispozícii v škole ani v knižnici. Ináč som mal dobrý pocit z atmosféry – aktivita žiakov, bezprostrednosť atď.

JANA ŠIMULČÍKOVÁ: Beseda v Tisovci bola dobre pripravená, deväť až jedenásťroční recitovali z mojej knihy zo sedemdesiatych rokov, pripadala som si už naozaj ako klasička. Bolo však vidieť, že na besede bol čitateľský „výkvet“. Žiaci sa zúčastňujú aj čitateľských kvízov a menovali mi celý rad našich i preložených kníh, ktoré poznajú. Beseda s ôsmačkami a deviatačkami zo ZŠ v Rimavskej Sobote bola menej rušná. Najaktívnejšie boli dve–tri deviatačky. Keď beseda kulminovala, opýtali sa ma, či verím v Boha a či ešte píšem – videla som sa im stará. Jediná chyba bola v tom, že sme – aj s pani Andalovou – komunikovali prostredníctvom mikrofónu, lebo medzi našim stolom a poslucháčmi bola značná vzdialenosť. Ak som doteraz do príprav besedy ani v Bratislave nezasahovala, tak odteraz už celkom iste budem.

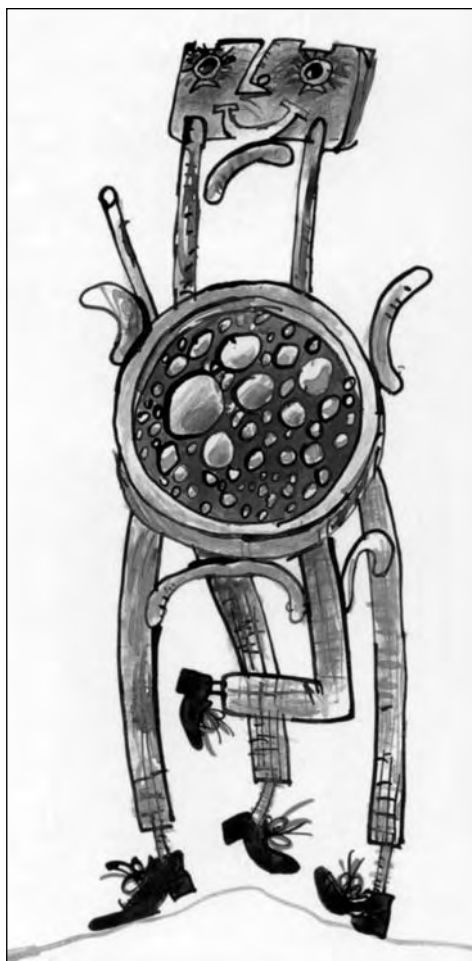
ONDREJ NAGAJ: Žiaci na maďarskej ZŠ, kde som bol, viac čítali prózu, v slovenčine málo, občas krátke básničky. Niektoré otázky naivné (koľko máte rokov, čo rád jete, máte rád zvieratá...). Vďaka pôžičke z knižnice poznali tri moje knihy. Úroveň besedy závisí od jej prípravy, včasnej, od toho, či škola má dosť kníh autora, i od aktivity učiteľov. Ak je na besedu málo času, je zabezpečovanie kníh problematické – najlepšie by bolo objednať priamo u vydavateľa.

ROMAN BRAT: Je pravda, že mnohé otázky besedujúcich čitateľov sú konvenčné a nenápadité. No nájdu sa medzi nimi aj také, čo smerujú k jadru ve-

ci. Viaceré deti poznajú text a zaujímajú ich podrobnosti. Inak diskutujú čitateľa, ktorí poznajú text a inak takí, ktorí sa opierajú o otázky všeobecného charakteru. Absolvoval som nemálo besied, na ktorých deti vynikali úrovňou svojich otázok a svojej zainteresovanosti. Bolo to príjemné a zároveň povzbudzujúce. Prirodzene, pomer poznania textu a neznalosti problematiky vyznieva v prospech druhej strany. Zo stretnutí s deťmi sa usilujem vyabstrahovať len to pozitívne. Prirodzene, každá beseda je iná, v jednom meste deti excelujú, v druhom kľžu na úrovni priemeru. Nič to však nemení na veci, že sa rád zhovárať aj s takými čitateľmi, ktorí z mojich textov nič nečítali a svojou čitateľskou úrovňou predstavujú sivý priemer. Mladé letá, kde svoje knižky vydávam, v súčasnosti pravidelne komunikujú s knižnicami a základnými školami. Táto komunikácia však neprebíha len na báze dohovoru o besede, mieste a termíne jej konania. Mladé letá so svojimi čitateľmi programovo pracujú aj tým spôsobom, že posielajú do knižníc či do škôl pár výťažkov, aby sa deti za prítomnosti knihovníčok alebo učiteliek mohli s textami kníh zoznámiť. Pokladám to za skvelú propagáciu nielen mojej tvorby, ale aj ich vydavateľskej produkcie.

GABRIELA FUTOVÁ: Pracujem v knižnici a nemyslím si, že deti čítať až tak nebaví. Ich vzťah k čítaniu závisí vo veľkej miere od vzťahu učiteľa k literatúre a od jeho schopnosti preniesť svoju lásku k čítaniu na deti. Zvedavosť sa dá vzbudiť aj u nečitateľov. Deti sú deti a ako deti majú právo na každú otázku. Aj na úplne jednoduchú.

Na besedách v Rimavskej Sobote sa ma deti pýtali na konkrétne veci z kníh. To, že sa pýtali aj na súkromie, je prirodzené, v knihách sa moje súkromie ve-



SVETOZÁR MYDLO/ *Sovie múdroslovie*

ľakrát odráža a deti chcú vedieť, či takto žijem aj naozaj, alebo si iba vymýšlam. Na rimavskosobotskej škole ma zaskočil nezaujem učiteľky, ktorá na začiatku besedy odišla a už sa nevrátila. Deti boli v pohode, aj keď bez učiteľky trochu vystrkovali rožky. Deťom nevyčítam nič, len by ma zaujímalo, akým spôsobom chce učiteľka pritiahnuť záujem detí o knihy, ak sama o komunikáciu s autorom záujem nemá. Naopak, na Teplom Vrchu ma fantasticky prekvapili zanietené učiteľky, pre ktoré je práca s knihou samo-

zrejma. Celá atmosféra besedy bola vynikajúca, deti sa pýtali, čo ich zaujímalo. Otvárala som tam školskú knižnicu, ktorá je do detailov prepracovaná tak, aby sa v nej čitatelia cítili čo najlepšie. Takže ZŠ na Teplom Vrchu tleskam.

Ak sa mám k besedám vyjadriť všeobecne, úroveň besedy závisí v prvom rade od úrovne prípravy človeka (knihovníka, učiteľa), ktorý by ju mal viesť. Len posadiť hosťa a dať mu slovo nestačí. Preto aj knihovníckam prízvukujem, že ak organizujú besedu, mali by mať aj ony od neho prečítanú aspoň jednu (ak nie všetky) knihu. Potom nie je problém urobiť výbornú besedu či už s čitateľmi, alebo nečitateľmi. Zvedavosť „moderátora“ vyprovokuje zvedavosť dieťaťa, takže vinu za zlé besedy absolútne nemôžeme zvalovať na deti.

Pokiaľ ide o to, či som skúšala sama alebo prostredníctvom svojho vydavateľa zariadiť, aby sa moja kniha dostala včas pred besedou vo viacerých exemplároch do školy, aby si ju žiaci mohli prečítať, tak hovorím: neskúšala som to a ani to skúšať nebudem. Nie preto, že by sa mi nechcelo, ale preto, že ak ma niekam pozvú, ich základnou „povinnosťou“ by malo byť pozháňať si moje knihy. Ak sa na mňa obrátia so žiadosťou o pomoc, rada dodám, čo sa dá. Ak knihy nemajú a ani ich nezháňajú, svedčí to o tom, že beseda je pre nich formálnou záležitosťou a viac sa na to miesto nevraciam.

LADISLAV ŠVIHRAN: Bol som prekvapený, že mi žiaci dávali kompetentné otázky. Okrem obligátnych aj originálne. Hoci som nespomínal, že som sa narodil v Belgicku, pýtali sa ma, na čo sa pamätám z tých čias. Rozprávali sme sa o knihe Ako zomierajú diktátori. Hoci to boli šiestaci a siedmaci, poznali aj niekoľkých nacistických pohlavárov. Podľa

mňa polovička ich otázok prezrádzala, že niektoré moje knihy poznajú, že ich čítali. Bývam nespokojný, keď do veľkej miestnosti naženú aj dvesto a viac žiakov z celej školy, aby sa besedovalo. To je nonsens, najvhodnejší počet je medzi tridsiatimi až päťdesiatimi, tam sa dá zistiť, či sú pripravení a aký vzťah k literatúre majú.

TOŇA REVAJOVÁ: V posledných troch-štyroch rokoch s prekvapením zisťujem, že ak sa beseda týka jednej knihy, čítali ju všetky deti. Je to zásluhou pedagógov a detských oddelení knižníc v Piešťanoch, Žiline a Martine, kam chodím najčastejšie. Otázky sa týkajú konkrétnych postáv a často mi darujú ilustrácie príbehov, ktoré čítali.

Pocit nespokojnosti po besede som mala iba raz – a chybu som hľadala v sebe. Dala som sa vyvieť z miery otázkou štvrtáka, čo si myslím o nonsensizme. Pokojne som povedala, že mi je veľmi blízky. Vyskytuje sa vlastne v každej rozprávke, v každom dobrom vtipe a dúfam, že aj v mojich knihách. Pri okne stáli tri alebo štyri pani učiteľky so založenými rukami, bolo mi jasné, že otázkou poverili žiaka ony. Výraz nonsensizmus totiž použila renomovaná kritička v súvislosti s mojou knihou O štyroch sestrách. Mala som chuť spýtať sa tých dám, prečo sa neopýtajú samy, ale neurobila som to, a zrejme preto som sa na besedu nevedela sústrediť tak ako inokedy.

Väčšina mojich stretnutí s čitateľmi sa uskutočňuje v knižniciach, kde niektoré (nikdy nie všetky) moje knihy majú. Vždy si preto beriem na besedu svojich t. č. šesť kníh pre deti a mládež. O každej niečo porozprávam, malým deťom kúsok prečítam a postupne všetky knihy kolujú medzi deťmi. Myslím, že sa im ľahšie počúva o tom, čo držali v ruke.

Ak, samozrejme, knihu nečítali – väčšinou si s pani učiteľkou prečítali niektorú na pokračovanie na hodinách slovenského jazyka.

JÚLIUS BALCO: Pamätám sa, že keď vyšla moja prvá knižka pre deti Strigôňove Vianoce a bol som o nej „besedovať“, cítil som sa medzi deťmi dosť nisto a priznám sa, že mi ako orangután skočila na ramená aj tréma. Nevedel som, čo robiť, ako začať, čo tým deťom povedať.

Odvtedy som absolvoval nejednu čitateľskú besedu a viem, že takýto pocit majú aj deti, či už čítali alebo nečítali moje knižky. Niektoré vidia spisovateľa prvý raz, a keď ho pani učiteľka privedie do triedy, zvedavo ho pozorujú. Viac ako jeho knihy ich v tej chvíli zaujíma osoba spisovateľa.. Chcú vedieť, kde žije, ako žije, aké má záujmy či koníčky, aké je jeho najobľúbenejšie jedlo, a väčšie deti zaujíma aj kadečo iné, napríklad, či písal básničky pre svoje prvé lásky.

Myslím si, že je to prirodzené. Aj spisovateľ sa o tom, čo im povedať chcel, vyjadril vlastne vo svojom literárnom žánri a ja som na prvej besede tiež nevedel, čo by som k tomu mohol ešte dodať. Takto to vidia aj deti. Na čo sa majú spýtať, keď sa im príbeh páčil a jeho dej sa uzavrel? A keď sa nepáčil, majú sa vari opýtať, prečo to spisovateľ nenapísal lepšie? Vidno im na očiach, či knižku, o ktorej sa beseduje, čítali, či sa im páčila alebo nepáčila. Majú, samozrejme, aj pripravené otázky a tie sa niekedy opakujú, lebo sústredené na seba a na svoju otázku nepostrehnú, že sa o tom už hovorilo. Aj to je celkom milé, veď sú to deti. Dôležité je, ak sa nám na besede podarí čo i len v jednom detskom srdiečku otvoriť cestičku ku knihe, cestičku predtým zarúbanú.

MIROSLAV REGITKO: Moje vyjadrenie je vyjadrením ilustrátora, ktorý sa na besedách zúčastňuje sám alebo s autorom textu. Mám skúsenosti, že deti sa na besedy pripravujú, ide totiž o vopred plánované stretnutia. Nemám poznatok, ako by to dopadlo, ak by besedujúci navštívil školu v neohlásenom termíne, ale domnievam sa, že nie dobre. V takom prípade by deti reagovali živelné a sporadicky. Keďže už 17 rokov ilustrujem detský časopis Fífik a s deťmi sa stretávam, môžem povedať, že spomínaný časopis poznajú, čím poznajú aj časť mojej ilustrátorskej tvorby. Stalo sa mi už napríklad na besede v Galante, že pedagógovia spravili stretnutie v knižnici len kvôli akémusi bodovému zápočtu. Pocítil som absolútny nezáujem ako u detí, tak aj u samotných učiteľiek. Celá beseda spočinula výlučne na mojich pleciach. Mám skúsenosť, keďže pracujem pre vydavateľstvo Perfekt, že toto materiály na pripravované besedy posielala. Radšej však na besedách knižku odporučím prečítať si akousi zábavnou a humornou formou, čo u niektorých jedincov možno o ňu vyvolá záujem.

Toľkoto a takto autori. Kronikár neveril, že sa toho toľko zide. Vlastne anketu: Autori o besedách. Dni detskej knihy v Rimavskej Sobote budú mať aj takýto chvostík či chvost. Alebo lepšie: Z tohto hľadiska budú naj, kým sa nejaký reportérsky kronikár v budúcnosti nenaštve a nepovie si: A ja to just ešte prekonám.

Nech sa páči, iniciatíve sa medze nekladú.

Napokon už len dve vety.

Stálo to zato, tam u vás v Rimavskej doline a Sobote. A ak sa vám niečo nepáčilo na tom, čo sa tu popísalo, prepáčte.

marta žilková

www.ešteexistujeme.sk

Dramatická tvorba pre deti a mládež 2007



Už niekoľko rokov sa snažím ubezpečiť seba i odbornú verejnosť, že dramatická tvorba pre deti a mládež ešte existuje. Donedávna mi nahrávala televízna a rozhlasová produkcia, ktorá každoročne vyrobila istý počet dramatických programov pre deti a mládež. Podobne bábkové a stále divadelné scény. Otázku hodnotenia dramatickej tvorby pre deti a mládež komplikuje aj požiadavka pôvodnosti, teda prítomnosť domáceho slovenského autora. Každoročne nám ide o zistenie podielu pôvodnej tvorby na kultúrnom, predovšetkým mediálnom trhu. Oblasť sledovania sa z roka na rok zužuje a vyzerá to tak, že pôvodná intencionálna tvorba bude čoskoro doménou divadla a knižnej kultúry, čo by nebolo problémom, keby čítanie bolo prvoradou záujmovou sférou mladého príjemcu.

V roku 2007 sa na knižnom trhu objavila kniha známeho filozofa komunikácie Viléma Flussera *Písmo – má písanie budúcnosť?* Keďže kniha vyšla v roku 1987 (k nám dorazila s dvadsaťročným meškáním!), jej recenzent M. Marcelli upo-

zorňuje, že takmer všetky vtedy ešte autorove vízie sa dnes stali skutočnosťou, ktorá ukazuje, akými radikálnymi zmenami prešli nové technológie a v dôsledku toho aj úloha a postavenie písma. V tejto súvislosti za najdôležitejší prvok autor pokladá internet, teda komunikáciu v globálnej digitálnej sieti, ktorá sa stala súčasťou života detí na západe už v 80. rokoch a u nás dnes. Citujem: „*Z monitorov počítačov sa deťom prihovárali ich obľúbené rozprávkové postavy; potom v internetových vyhľadávačoch nachádzali odpovede na školské úlohy; neskôr si mailami dohovárali schôdzky s priateľmi a teraz na webstránky umiestňujú svoje denníky. Ako vyrastali, internet im poskytoval možnosti na e-mail, chaty a blogy, na zverejňovanie svojej fotografie a vytváranie virtuálnej existencie*“. Generácii vyrastajúcej na internete sa preto hovorí „googlová“, internetová, „on line generácia“.

Písmo a následne čítanie sa dostáva do iných pozícií, ako to bolo doteraz. Už sa nerozpráva o zániku čítania a literatúry ako takej, iba o jej inom, už nie dominantnom postavení, resp. o zmene nosiča. Ale to nie je iba problém literatúry, ale aj divadla a rozhlasu a v ostatnom čase už aj televízie. Iba pre zaujímavosť uvediem niekoľko údajov z prieskumu

záujmov na základnej, strednej a vysokej škole (Vrabec, 2008):

- ročníky ZŠ: najväčší záujem o televíziu a PC hry, menší o internet a rozhlas;
- ročníky SŠ: zvyšuje sa záujem o internet a rozhlas, klesá záujem o televíziu a PC hry;
- vysokoškoláci: internet sledujú denne (až 44%), niekedy aj viac ako 4 hodiny, podobne rozhlas (42%), klesá záujem o televíziu a počítačové hry.

Pritom internet využívajú žiaci ZŠ predovšetkým na zábavu, na počúvanie hudby, čítanie, ostatní, teda čiastočne stredoškoláci a vysokoškoláci, ho potrebujú na získanie informácií pre štúdium a až v druhom rade na zábavu.

Tieto prieskumy a čísla sú potrebné k tomu, aby sme si vedeli zdôvodniť a pochopiť dnešný stav kultúry – mediálnej, filmovej i divadelnej. Zároveň si treba všimnúť, že dnes, keď sa hovorí o kultúre, nevyhnutne sa spomínajú aj nové technológie a nosiče kultúrnych informácií. Ony rozhodujú o tom, aký druh umenia a akým kanálom sa dostane k svojmu príjemcovi, a zároveň to svedčí o nových druhoch umenia, ktoré vstupujú do záujmovej sféry detského príjemcu. Aj tento fakt, ak neberieme do úvahy neochotu slovenských tvorcov kultúry pre deti, môže byť jednou z príčin, že z roka na rok je menej dramatických diel, ktoré sú zväčša viazané na klasické médiá.

Ďalším problémom, ktorý vstupuje dnes do obrazu kultúry pre deti a mládež, je otázka vekovej kategorizácie, ktorá sa v niektorých umeniach vôbec nerešpektuje (televízia, video, počítače). Už som na to niekoľkokrát upozorňovala, takže na tomto mieste chcem iba pripomenúť, že ani v knižnej tvorbe sa už

neurčuje veková kategória čitateľa. Možno ide iba o nedôslednosť či neznalosť vydavateľov, možno je to náznak zmeny funkcie tejto kategórie. Dnes už iba vydavateľstvá typu Buvik a pod. berú do úvahy vek svojho čitateľa. Iné vydavateľstvá si ho práve vekovou neobmedzenosťou nadhávajú.

Ešte niekoľko poznámok na margo hitov uplynulého roka. Veľa sa napísalo o poslednej časti románovej série Harry Potter, o jeho ďalšej filmovej verzii, ale v oblasti médií najviac „leteli“ tzv. rodinné programy. Zastavím sa pri nich, pretože celkom nahradili televíznu tvorbu pre deti a mládež. Ide o termín veľmi široký, nepresný, iba so zámerom prilákať publikum. Tak napríklad v rozhlase zrušili sobotnú hru pre deti, ktorá bola skutočným rodinným programom. V televízii sa za rodinný program pokladajú rôzne súťažné podoby reality show, ako je Bailando, Slovensko hľadá SuperStar, Môj najmilší hit, Elán je Elán, sitkomy typu Susedia, zábavné programy ako Aj múdry schybí, rozličné seriály a pod. Zväčša ide o programy pôvodne určené dospelým. Deti a mládež však nesledujú iba rodinné programy, ale v podstate všetko, čo sa im dovoľí (alebo aj nedovoľí). Kým donedávna všetky elektronické i printové médiá mali osobitné špecializované programy a rubriky pre deti a mládež, dnes z nich ostalo iba torzo. V Slovenskom rozhlase nedeľná rozprávka a večerníček, v STV príležitostné rozprávky počas sviatkov, inak sa vysielajú iba animované filmy cudzej produkcie, najčastejšie americké, ktoré často nerešpektujú ani najzákladnejšie etické a estetické požiadavky. Tohto roku došlo k paradoxnej situácii, keď na festivale televíznych filmov pre deti Prix Danube v Bratislave usporiadateľská krajina sa nezúčastnila, lebo nevyrobila ani jeden televízny film či dramatické dielo.

Ďalším hitom je účasť detí a mládeže v diskusných fórach na internete (s problematickou formou i obsahom) a čítanie či písanie blogov. Už 10% mladých ľudí publikuje na internete, a to je už celkom iný druh umenia, na aký sme boli zvyknutí. Mení sa teda nielen nosič, ale aj obsah, ktorý sprostredkuje. Mali by sme sa viac o tento problém zaujímať!

Na záver úvahovej časti, ktorá vysvetľuje a zdôvodňuje mnohé javy v dramatickej a mediálnej tvorbe, chcem upozorniť na zámenu prostriedku a cieľa mnohých aktivít mládeže – a to nielen v oblasti umenia. Zábava bola kedysi prostriedkom rozptýlenia, oddychom po všednom dni, jej cieľom bola regenerácia tela i ducha, aby oddýchnutý človek mohol lepšie vykonávať svoju profesiu, prácu, zamestnanie. V súčasnosti sa prostriedok často mení na cieľ, keď sa pracuje iba preto, aby sa napríklad mohli kúpiť moderné šaty, alkohol, drogy, vstupenky na koncerty populárnej hudby, diskotéky a pod. Zábave prispôsobuje čas i zámery predovšetkým mládež. U detí je to trochu iná kapitola, i keď podľa mnohých televíznych správ sa k tomuto trendu približujú aj ony.

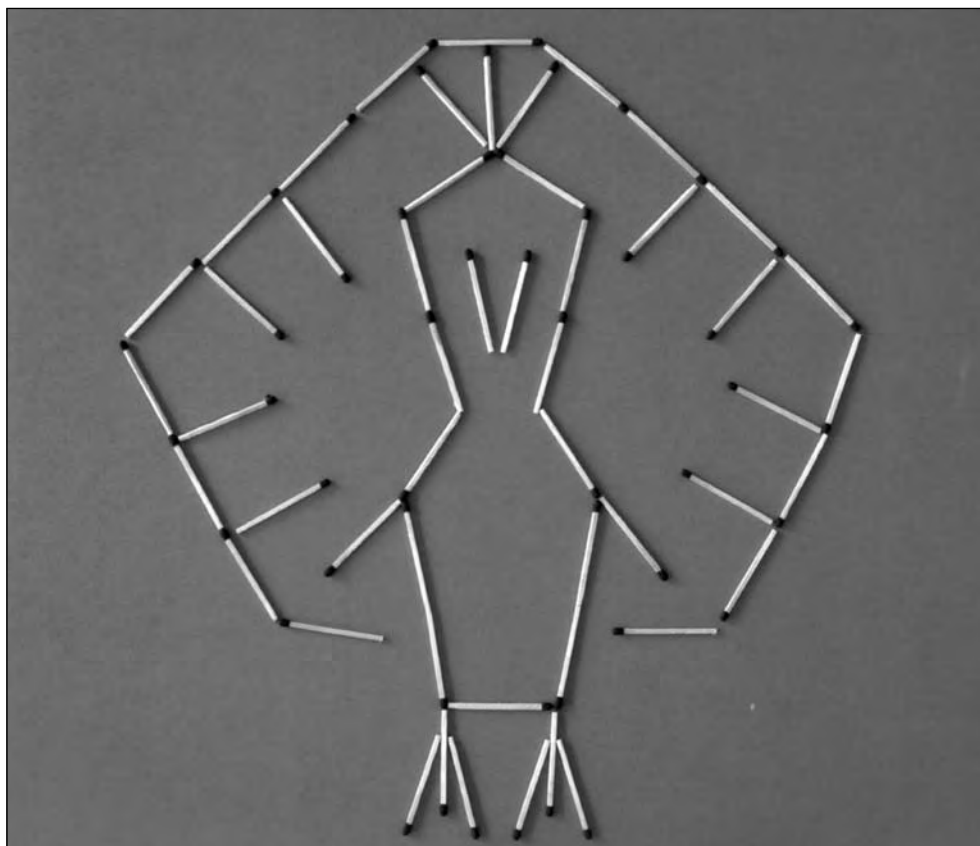
SÚČASNÝ STAV DRAMATICKÉHO UMENIA

Po náčrte súčasnej situácie ponúkam získané informácie zo sveta dramatického umenia venovaného deťom a mládeži. Nenárokuje si na úplnosť, pretože niektoré subjekty neboli ochotné poskytnúť mi informácie.

Možno trochu netradične začnem bábkovým divadlom, lebo v uplynulom roku sa konalo niekoľko zaujímavých podujatí. Bratislavské bábkové divadlo oslavovalo 50. výročie svojho

vzniku. Festival domácich i zahraničných bábkových divadiel pod názvom *Okolo sveta za 50 rokov* trval týždeň a okrem oslavných prejavov tu odznelo mnoho rozdielných názorov na existenciu a potrebnosť bábkového divadla. Pripomienka, že bábkové divadlo bolo kedysi určené predovšetkým dospelému divákovi, by mohla ovplyvniť produkciu hlavne kamenných divadiel, ktoré by sa mohli vrátiť k tradícii a obohatiť svoj repertoár. Zatiaľ prevažujú hry pre menšie deti, pretože podľa Igora Adamca (Sme, Víkend, 24. 3. 2007, s. 29) „...desaťročné dieťa dá dnes prednosť dokonale animovanému filmu a nebude sa dívať na gašparka“. S opačným názorom argumentuje Dušan Štauder (Sme, tamže), že „žiadne kino, televízia ani video nemôže dať dieťaťu ľudský kontakt“. A napokon jeden pragmatický názor Gejzu Dezorza (Sme, tamže): „Dramaturgia by si mala všímať aj oblasti ako dobrodružné filmy, sci-fi, komiks alebo počítačové hry a digitálny svet vôbec“. Pripomienka G. Dezorza avizuje požiadavku zmien v žánrovej sfére bábkového divadla. K tejto príležitosti bola vydaná aj reprezentatívna publikácia s rovnomeným názvom *Okolo sveta za 50 rokov*.

V uplynulých sezónach uviedlo bratislavské bábkové divadlo dve pôvodné hry. Jednu príležitostnú k Vianociam a jednu voľnú adaptáciu, kde o pôvodnosti možno uvažovať. *Vianočný príbeh anjela Rafaela* napísal Dušan Štauder, ide teda o autorské divadlo. Predstavenie je postavené na interaktívnom princípe, teda na komunikácii s deťmi a výzve k spoločnej činnosti (spievanie kolied, príprava jasličiek a pod.). Jednoduchý príbeh anjela Rafaela je spojený s koledami a končí sa piesňou Daj Boh šťastia tejto zemi. Možno predpokladať, že pri dobrej realizácii hra zaujala ma-



MILOŠ KOPTÁK, EVA LÖRINCZOVÁ/ *O sloníčati, ktoré sa bojí myši*

lých divákov. Druhý pokus D. Staudera je adaptácia Andersenovej Malej morskej víly (žánrové určenie: hudobná fééria na motívy rozprávky). Hra je postavená viac na divadelných efektoch než na slove a pripomína skôr Ariel z disneyovského filmu než Andersenovu morskú vílu, o čom svedčia postavičky podmorských živočíchov a napokon aj happyendové zakončenie príbehu, čím hra nadobudla populárnu až komerčnú podobu. Či túto hru možno pokladať za pôvodnú, je otázne. Smerom k Andersenovi áno, smerom k filmu nie.

Na jar sa uskutočnilo Stretnutie V4 v Nitre, kde sa prezentovali bábkové divadlá zo Slovenska, Maďarska, Česka

a Poľska. Išlo o stretnutie profesionálnych divadiel a vzájomnú výmenu skúseností. V nitrianskom Starom divadle neuviedli žiadne dielo slovenského autora. Podobne ani v Žiline.

Ďalším zaujímavým podujatím bol festival Nová Eva, ktorý organizovalo Bábkové divadlo na Rázcestí. Išlo o zavŕšenie projektu ruzovymodrysveset.sk. Prezentoval sa tu výsledok spolupráce s feministickým a publikačným projektom Aspekt, organizáciou Občan a demokracia a základnou školou Škola základ života z Trnavy. Na festivale sa striedali predstavenia s workshopmi, ktoré moderovali a zároveň tam prednášali známe odborníčky na túto tému ako J.

Juráňová, J. Cviková, E. Farkašová a samotná organizátorka podujatia I. Škripková. Veľa sa hovorilo o rodovo citlivej pedagogike, o rodovom umení, prezentovali sa diela, kde sa pertraktovala nastolená problematika smerom k pedagogike, literatúre i divadlu.

Pre banskobystrické divadlo je príznačné, že nové premiéry bábkových hier nie sú dielom náhody, ale otvorením či spustením ďalšieho, resp. pokračovaním načatého projektu. Tak napríklad v rámci projektu Strach má veľké oči z cyklu Zahrajte sa s rozprávkami vznikla nová Bubácka rozprávka (*Protistrašidelná rozprávka pre malých a veľkých, čo sa (ne)boja*), kde sa hľadajú príčiny a podoby detského strachu. I. Škripková text rozprávkovvej hry nielen napísala, ale aj zrežirovala. Prostredníctvom interaktivity spojenej s rozprávkovými prvkami rieši problém detského strachu. Pre texty I. Škripkovej je príznačná dobrá jazyková úroveň a tendencia obohacovať slovník detí novotvarmi, obyčajne humornými, ale vždy nápaditými (príklad novotvarov na tému strach: strachopudko, pudipudko, bojzlivý ušiak, vystrašená pena, kakanko, bojkáč atď.). Ku kontaktu s detským divákom si privoláva psychológov a pravidelne sa kontaktuje so základnými školami v meste, teda ide o veľmi dôsledne vymyslený projekt, kde sa predpokladá súhra umenia s výchovou. Pre deti od 4 rokov je určená aj rozprávka **(Ne)poslušné macíky**, ktorá patrí do cyklu Zahrajte sa s rozprávkami a zároveň do projektu www.ruzovymodrysvet.sk

Bábkové divadlo na Rázcestí v súčasnosti predstavuje jedno z kultúrnych centier mesta, kde sa nielen hrá divadlo, ale pracuje sa na viacerých projektoch zameraných na vysokoškolákov, učiteľov, ale aj deti, kde sa účastníci učia pozerať sa na divadlo inými očami, chá-

pať donedávna tabuizované problémy, učia sa hrať, maľovať, písať a prezentovať svoje práce. Všetky vymenované aktivity vyplňajú nielen voľnočasové priestory detí a mládeže, ale vstupujú aj do vyučovacieho procesu a nútia pedagógov pracovať progresívnymi vyučovacími metódami.

Aj Bábkové divadlo Košice malo dve premiéry. Prvá bola skomponovaná k Vianociam. Jej autor *Ádám Badin* najprv zozbieral rozličné vianočné príbehy a následne ich spojil do celku pod názvom *Košický betlehem*. Autor v texte spojil insitnú poéziu a folklórnu vianočnú hru s aktualizacími postupmi, a tak svätá rodina hľadá nocľah u butikára, taxikára, vo fabrike, aj u riaditeľa VS-STEEL. V podstate ide o nesúrodú insitnú skladačku rozličných sekvencií, ktoré ako keby mali doložiť pestrosť zloženia obyvateľstva Košíc. Tak sa tu ocitla vianočná folklórna hra z Myslavy, úryvok z knihy *Jidisch pre radosť*, cigánsky príbeh, kde sa strieda rómčina s košickým dialektom a spisovným jazykom. Je tam aj Herodes, aj čert a samozrejme záverečná pieseň *Daj Boh šťastia tejto zemi*. Nechýba ani interakčné privolanie detí k jasličkám. Ale to je zrejme osud všetkých mikulášskych a vianočných hier, ktoré jednorazovo pripraví domáci autor dúfajúc, že to na jednu príležitosť stačí. Stretávame sa s tým každoročne a zrejme ani o rok sa situácia nezmení.

Druhá hra je opäť skôr aktualizovaná adaptácia než pôvodná hra, ale je uvedená pod menom *Katarína Hegedusová Šípková Ruženka*. Zmeny nastali v menách – kráľ sa volá Šíпка, víly Dobromila, Kvetoslava, Gizela, ale zásadný zásah do pôvodnej štruktúry rozprávky možno pozorovať v postave princeznej, ktorá sa zo zvedavosti naschvál pichne. Ďalej v neustálom miešaní sa víl do jej osudu, ale predovšetkým v závereč-

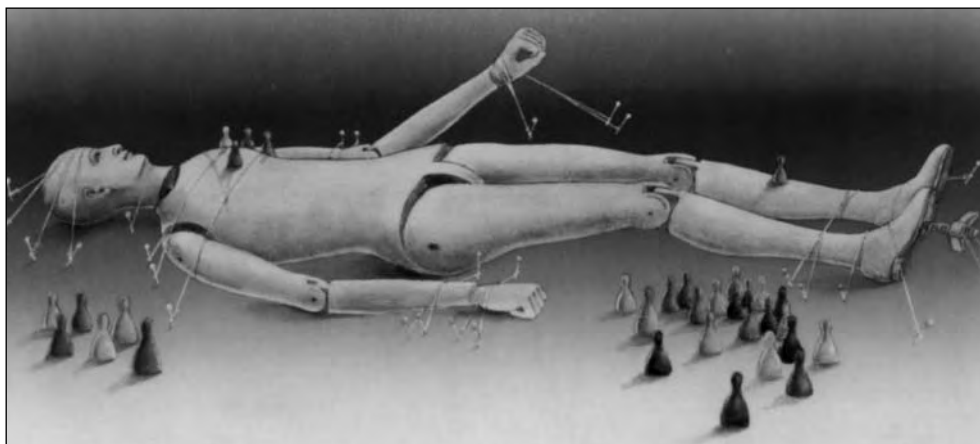
nej časti, pretože princeznú sa pokúšajú oslobodiť traja princovia: turista, šofér a napokon princ so srdcom robotníka („Šablíčku? Na túto prácu potrebujem motorovú pílu. Idem ju zohnať“). Takéto „oživenie“ klasickej rozprávky je opäť falošnou ústretovosťou k detskému divákovi, vyplývajúcej zo strachu divadla, že pôvodný krásny príbeh ho bude nudiť. S týmto prístupom ku klasike sa na Slovensku stretávame pravidelne.

Pri divadle ostaneme ešte v súvislosti s festivalom kresťanského divadla Gorazdov Močenok, ktorý oslávil svoje 15. narodeniny. Z prezentovanej produkcie každoročne zaujme divadlo rómskych detí Hviezdička zo Sniny, ktoré vedie rádová sestra Stellamaris, autorka i režisérka všetkých divadelných aktivít. V danom prípade treba viac hodnotiť jej výchovnú prácu s rómskymi deťmi než divadelné kvality. Deti si z divadelnej aktivity odnášajú nielen umelecký zážitok, ale aj spôsob života a isté morálne zásady. Tu, ako aj pri oslavách päťdesiatin bratislavského bábkového divadla, sa objavili študenti z VŠMU s nápaditými divadelnými vystúpeniami. Nie náhodou hlavnú cenu festivalu Gorazdov Močenok získala hra *Tajomstvo prázdneho hrobu* v réžii Petra Weincillera. Ich vystúpenie je príkladom moderného divadelného stvárnenia biblickej témy a zároveň dokladom toho, že mladí tvorcovia sa neboja vážnych tém.

Posledným divadelným príspevkom je premiéra divadelného spracovania knihy Jána Uličianskeho pod názvom *Veveříčky* v Divadle Andreja Bagara v Nitre. Dnešný detský príjemca je nesporne najlepšie nastavený na percepciu populárnej (komerčnej) kultúry, preto sa nemožno čudovať, že aj skúsený dramatický autor, akým je Ján Uličiansky, sa chytil na túto udicu a zvolil podobu hry s pesničkami, akýsi minimuzikál.

V divadelnej podobe sa viac pozornosti venovalo zvieraciemu svetu, reprezentujúcemu ekologické zameranie príbehu, preto spoločnosť veveričiek je dokonale typovo prepracovaná, bohatá na gagy a vtipné situácie. Svet chorého chlapca je oveľa chudobnejší v prejave, uspokojuje sa s akýmsi zurvalstvom, z ktorého sa preberie až po spriatelení sa s veveričkou. Divadelný dej je v porovnaní s knižnou podobou chudobnejší, fragmentárnejší, bez vývojovej kauzality (zázračné vyliečenie). Inscenačná stránka rozprávkovej hry inklinovala k muzikálovej polohe, teda k zábavnosti, kostýmovej farebnosti, hudobnej a tanečnej zložke, čo výrazne modifikovalo protopríbeh určený detskému príjemcovi. Divadelná podoba síce o čosi znížila etickú výpovednú hodnotu príbehu, ale zároveň poskytla zábavu, oslovujúcu aj dospelého príjemcu.

Na záver som si ponechala rozhlasovú produkciu, ktorá ešte do minulého roka „zachraňovala“ existenciu dramatickej tvorby pre deti a mládež. No už v roku 2007 sa ukazuje prvé ovocie reorganizácie programového zamerania rozhlasu. Pokračovalo sa v „čistkách“ na najviac počúvanej stanici Bratislava, zvanej informatívne rádio. Toto rádio sa dokonale očistilo od kultúry, ostali iba niektoré fragmenty, aj to len vo večerných hodinách. Keďže hodnotím dramatickú tvorbu, sústredím sa iba na zmeny, ktoré sa udiali v tejto sfére. Zrušila sa produkcia hier pre mládež, ktorá v minulosti patrila medzi najzaujímavejšie nielen z hľadiska témy, ale aj realizácie. Celá dramatická tvorba – s výnimkou nedeľnej rozprávky – sa presunula na rádio Devín, čím vlastne prestala byť reflektovaná, pretože jeho územné pokrytie je nedostatočné a málokto si ho môže naladiť. Dokonca ani v niektorých častiach Bratislavy. Výsledok reorganizácie šta-



PETER ČISÁRIK/ *Tri hádanky* (o bábkovom divadle)

tisticky vyzerá nasledovne. Za rok 2007 sa vyrobilo 37 rozhlasových hier, z toho 11 pre deti, vrátane rozprávkových hier. Iba pre porovnanie – v 80. rokoch vznikalo ročne 25 hier len pre deti a mládež. Kvantitatívny údaj nie je až natoľko dôležitý ako autorská zostava a záujem autorov o písanie rozhlasových hier. Ale budem v štatistike pokračovať. Z uvedených 11 hier sú iba tri hry pre deti v staršom školskom veku, ostatné sú rozprávky. Z 11 autorov sú 6 slovenskí, 5 zahraniční. Z troch slovenských hier pre deti je iba práca Olgy Duhanovej pôvodným autorským dielom, ostatné dve, teda *Herkules* (Aladár Hrča) je napísaný na motívy gréckych báji a povestí a *Trójska vojna* (Jana Kákošová) rovnako na motívy starogréckych báji. Rozdiel medzi dvoma posledne menovanými hrami je v kvalite autorského spracovania. Kým Kákošová je skúsená autorka, o čom svedčí profesionálne vypracovaný príbeh so silnými typmi a presvedčivou motiváciou konania a všetko to ešte rámcované Schliemanovým hľadaním Tróje, zatiaľ A. Hrča zahrnul poslucháča množstvom neprepracovaných postáv, zoskupených okolo Herkula, kto-

ré pôsobia ilustratívne a opisne. Príbehu chýba dráma v pravom slova zmysle. Iba *Olga Duhanová* sa odvážila napísať hru nielen pre deti, ale aj pre rodičov. Rozhlasovú hru *Etuda na zámeno „čo“* možno považovať za jazykový duel rodičov s teenagerskou dcérou a zároveň za úprimnú výpoveď o vnútornom živote dievčata, ktoré kladie otázky rodičom i sebe, resp. Malému princovi, ktorý je partnerom jej vnútorných dialógov. Autorka nastoluje mnoho aktuálnych otázok zo života dospievajúcej mládeže a dáva aj istý – veľmi vtipný a nenásilný návod rodičom, ako treba s domácim „exotom“ zaobchádzať a čo netreba robiť, aby sa dieťa neuzavrelo do svojho vnútra. Krátka ukážka jazykovej ekvilibristiky rodičov:

Otec: *Počuj, dnes mi povedala, že „do-le rastie“.*

Mama: *Čo ti povedala?*

Otec: *Čo tým chcela povedať?*

Mama: *Čo ja viem?*

Otec: *Čo si o tom myslíš?*

Mama: *Čo by som si o tom mala myslieť?*

Otec: *Voľačo si o tom myslieť musíš?*

Mama: *Vola trkni!*
 Otec: *Čo?*
 Mama: *Na chytrého mrkni, vola trkni!*
 Otec: *Tak ma trkni!*
 Mama: *Asi to.*
 Otec: *Čo, to?*
 Mama: *Ježiš, čo asi?*
 Otec: *Neviem.*
 Mama: *Že má „to“.*
 Otec: *Jáj??? Ona už má „to“?*
 Mama: *Povedala som ti to.*
 Otec: *Čo?*
 Mama: *Že má „to“!*
 Otec: *Kedy?!*
 Mama: *Čo kedy?*
 Otec: *Kedy si mi to povedala?*
 Mama: *Vtedy*
 Otec: *Kedy, vtedy?*
 Mama: *Keď to dostala.*
 Otec: *To by som si musel pamätať.*
 Mama: *To by si ma musel počúvať.*

V krátkom, zo života odpozorovanom úryvku je obsiahnuté všetko: vzťah rodičov k sebe navzájom i k svojmu dieťaťu, ale aj postoj Dany k podobným rozhovorom, ktoré pokladá za jazykové cvičenia, resp. za etudu na zámeno „čo“. Podrobnejší rozbor by odkryl mnohé ďalšie úskalia v živote dnešnej rodiny, preto hru Olgy Duhánovej možno oprávnenne pokladať za rodinný program.

V oblasti rozhlasových rozprávok v roku 2007 prevládali texty zahraničných autorov, iba tri sú dielom slovenských autoriek. Dve boli napísané na motívy ľudových a umelých rozprávok – Božena Čahojová-Bernátová: *Dva-ja šibali* a Dana Garguláková: *Tri zlaté vlasy deda Vševeda*. Iba jedna bola pôvodným textom, pochádzajúcim z pera Libuše Friedovej *Neobyčajný týždeň*. Príbeh s detskými hrdinami vypovedá o potrebe priateľstva, zážitku, dob-

rodružstva, pričom všetko je postavené na detskej skúsenosti, hravosti a predstavivosti. Zaujímavé na rozprávke sú vtipné nápady s úmyslom niekoho potešiť či rozveseliť. Rozprávka je napísaná s láskou k detskému poslucháčovi, je zábavná, zaujímavá a k dosiahnutiu kvalitného zážitku autorka nepotrebovala ani rýchlosť, ani akčnosť, ani bojové konflikty či iné negatívne činnosti. Friedovej rozprávka pohľadza dušu dieťaťa, podporuje jeho predstavivosť a nenavádza ho ku zlu. Eva Križková napísala hru *Mladost veveričky Perri* podľa knihy známeho autora Felixa Saltena a Peter Palik hru *Knork* na motívy knihy Petra Mouritzena. Obe hry prispievajú k udržiavaniu vysokých nárokov na rozhlasovú rozprávku. Ďalšie tituly boli prekladmi zahraničnej tvorby, pričom dva z nich boli ocenené na festivale PRÍX EX AEQUO (J. Niemczuk: *Rozprávka o strašidle*, A. Nyman: *Conrad – chlapec z továrne*).

Treba priznať, že zníženie počtu premiér slovenských autorov nepoškodilo úroveň rozprávkového rozhlasového žánru. Práve naopak, objavili sa veľmi zaujímavé zahraničné tituly, ktoré oživil ponuku a inšpirovali aj k zaujímavým realizáciám.

Na záver iba konštatovanie: Verejno-právne médiá by mali prihliadať na to, aby sa zachovala národná, teda slovenská kultúra, aby sa nestratili talentovaní autori, aby slovenský príjemca nevypínal televízny či rozhlasový príjmač, keď sa tam objaví dielo domáceho autora. Lenže potom by mala fungovať masívnejšia reklama (a dostatočné technické zabezpečenie príjmu), tak ako je to v susedných Čechách, kde ČT často vysiela reklamné šoty na programy ČR a kde vysielanie pre deti a mládež naďalej existuje.



Magickosť čítania

rozhovor

o čítaní a jeho výskumoch s **Petrom Valčekom**

Peter Valček, spisovateľ, esejista, prednáša psychológiu masovej komunikácie a sémantiku na Katedre žurnalistiky FF UK. V Literárnom informačnom centre, v spolupráci s Kultúrnym observatóriom Národného osvetového centra, realizuje výskum úrovne a stavu čítania v SR.

■ Výskum kultúry čítania sa uskutočňuje každoročne od roku 2003. Má teda za sebou kvantá zozbieraných dát, mnoho nových poznatkov a aj niekoľko exaktnými sociologickými a psychologickými argumentmi zrúcaných mýtov; napríklad ten, že televízia z kultúry vytlačí čítanie a ľudia sa stanú pasívnymi elektrónkami zapojenými do televíznej siete. Zároveň sa výskum teší čoraz väčšiemu záujmu médií. Čo na to hovoríte?

Chvalabohu! Po prvé za to, že je to tak. Po druhé za to, že si slovenská kultúra ako celok, a s ňou aj verejná mienka, povšimla fenomén čítania ako čosi, čo nie je až také samozrejmé. Ani náš výskum nebol spočiatku až taký samozrejmý. Vďaka za rozmach elektronických médií a múdrosti niekoľkých mužov, povedzme, na ministerskej úrovni. Pri povojnovom nástupe televízie, ale ešte aj pred takými desiatimi rokmi bolo všetkým jasné, že televízia zmení kul-

túru od základu. „Nebude nič. Nebudú noviny. Nebudú knihy. Nebude divadlo. Nebude film,“ hovorí v jednom sovietskom filme (pre nezasvätených: *Moskva slzám neverí*) bezcharakterný televízny pracovník Rodion. „A čo bude?“ pýta sa ho očarene mladučka Alexandra. „NIČ, len televízia,“ odpovedá bohorovne posol budúcnosti. Už vyše dvadsať rokov nosím v hlave túto scénu. Prečo to spomínam? Mýtus o všemocnosti televízie znepokojuje už dávno! A už vtedy, v hĺbinách totality, osvietené hlavy vedeli, že je to len mýtus. Vtedy na začiatku osemdesiatych rokov som si ako mladý novinár kládol rôzne otázky: Prečo cenzúra Mosfilmu túto provokatívnu scénu nevystrihla? V Moskve, kde najviac jeden z desiatich cestujúcich v metre nemal pred sebou otvorenú knihu. A ako to je či bude s kultúrou a televíziou naozaj? Bola to intuícia filmových tvorcov? Na jednej strane sarkazmus, na druhej strane hlboká vie-

ra v klasické kultúrne objekty ako kniha či divadelné pódium. No ani najhlbšia intuícia nestačí, ak máme skutočné účinky elektronických médií skutočne poznať v ich empirických dôsledkoch. Spomenutý film bol v tomto smere veľkou výzvou. No trvalo vyše dvadsať rokov, kým padlo rozhodnutie zamerať sa na problematiku kultúry čítania a jej vzťahu s elektronickými médiami serióznym sociologickým výskumom.

■ **Prečo je potrebný takýto výskum? Nestačia štatistiky vydavateľov a predajcov kníh, štatistiky knižníc a pedagógov?**

Ešte pred niekoľkými rokmi to tak bolo. Sám fenomén čítania však začal znovu fascinovať. Nanovo, čímsi novým. Nie je to po prvý raz v dejinách čítania. Už na samom začiatku, pri vzniku písma magickosť čítania lákala aj odpudzovala. Vieme, že Sokrates písmo odmietal ako barličku pamäti, ktorá v konečnom dôsledku pamäť zničí. Čo zapíšete, už nemáte v myslí, tvrdil. Vieme, že sa mýlil. Text poskytuje pamäti i myslí vyšší typ interakcie. Napísaný text bol však spočiatku práve preto určený na deklamáciu. Bolo „nebezpečné“ nechávať si napísané pre seba. Alberto Manguel vo svojich *Dejinách čítania* uvádza viacero príkladov z neskorého staroveku a raného stredoveku, keď čítanie potichu, *samo pre seba*, vyvolávalo úžas a des – vojaci priniesli Alexandrovi list od matky a nechápali, čo to robí, keď mlčky sleduje riadok za riadkom... Aurelius Augustinus vo svojich *Vyznaniach* ešte aj na staré kolená s úžasom opisuje svoju skúsenosť s múdрым Ambróziom, svojím učiteľom: „*Keď čítal, jeho oči prezerali stránky, duch sa usiloval pochopiť ich zmysel, ale hlas a jazyk odpočívali... čítal mlčky, a nikdy inak.*“ Toto tajomno čítania pôsobilo aj v najnovších dobách.

Napríklad veľká rezervovanosť totalít voči čítaniu, z ktorej vyplynulo predpísanie, ako sa má písať a čo sa má čítať. Človeka, ktorý hlboko ponorený do textu číta, nemôžete „sledovať“, teda ani odpočúvať, ani nahrávať. Čitateľ je neuchopiteľný disident. Čítanie je v tomto zmysle nespútanou a nespúateľnou ríšou slobody. Preto v sedemdesiatych rokoch síce mohol v Prahe vyjsť vynikajúci preklad Joyceovho *Odysea* – ale len v náklade 400 (slovom: štyristo) kusov. Inými slovami – kultúra čítania je hlboko ľudský fenomén, čítanie je hlboko ľudský akt. Štatistiky, ktoré len kvantifikujú, koľko je čitateľov a koľko je prečítaných kníh, v skutočnosti nehovoria nič o čítaní samom. Ani nevypovedajú o možných interakciách klasického čítania a elektronických médií v prostredí kultúry. A nevypovedajú ani o zhoršujúcej sa analytickej kvalite čítania medzi mládežou, s ktorou sa čoraz častejšie stretávajú učitelia na stredných i vysokých školách. Na Katedre sociológie FF UK napríklad pre prvákov museli prednedávnom zaviesť kurz čítania odbornej literatúry. Sem sme zaostriili mikroskop nášho skúmania.

■ **Môžete krátko charakterizovať toto zaostrenie?**

Predovšetkým, kultúru čítania sme definovali komplexne. V minulosti sa v ojedinelých výskumoch čítania hodnotila kultúra čítania len cez čítanie beletrie. Teda, kto nečítal beletriu, bol nekultúrny analfabet. Aj napriek tomu, že sa vo voľnom čase venoval štúdiu fyziky alebo zdokonaľoval svoje vedomosti a zručnosti v oblasti stavebníctva, aby si sám vedel postaviť dom. To sú len dva typy z mnohých typov tzv. analytického čítania. Preto náš výskum venuje rovnakú pozornosť čítaniu beletrie, čítaniu odbornej literatúry s profesionálnou

motiváciou (lekári, právnici, technici a ďalší odborníci, ktorí musia denne sledovať zmeny vo svojom odbore), čítaniu odbornej literatúry vo voľnom čase (to sú tí nároční čitatelia odbornej literatúry, ktorí nemusia, a predsa nad odbornou knihou trávajú veľa voľného času). Aj čítanie novín a časopisov nepochybne je náročným čítaním, najmä v kategórii extenzívnych čitateľov, ktorí denne sledujú tlač, prípadne aj niekoľko titulov, aby mali vlastný zdroj informácie. Vo všetkých týchto štyroch čitateľských kategóriách zisťujeme ich demografické charakteristiky, medziročne kvantitatívne aj kvalitatívne zmeny. A čo je dôležité, ich interakcie s ponukou elektronických médií – televízie, internetu a rozhlasu. V tom je náš výskum úplne nový a jedinečný.

■ Čítaniu sa často dávajú rôzne prívlastky, napríklad: dobré čítanie, rodinné čítanie, oddychové čítanie, čítanie pod lavicou, čítanie pod perinou s baterkou v ruke, letné čítanie, prvé čítanie, čítanie scénické i autorské, čítanie povinné či odporúčané, čítanie medzi riadkami. Tieto pomenovania poukazujú na širokú škálu foriem, ktorú ponúka čítanie. Môžete na základe doterajších výskumov odhadnúť úroveň literárnej gramotnosti dnešnej populácie?

Rudolf Lesňák na začiatku 90. rokov porovnal všetky staršie výskumy čítania beletrie od rokov šesťdesiatych a zistil takpovediac *genetický kód*, štruktúru vtedajšieho záujmu o čítanie beletrie. V uvedených desaťročiach bolo stabilne 20% sústavných čitateľov krásnej literatúry (čítajúcich denne alebo aspoň dva razy do týždňa), 20% pravidelných čitateľov, 30% zriedkavých, príležitostných a náhodných čitateľov a 30% populácie beletrie nečítalo vôbec. Porov-

nali sme naše výsledky s týmto zistením a získali sme vzorec (v rovnakom poradí): 20 : 20 : 20 : 40. Ako vidieť, beletriu stále číta denne alebo aspoň dvakrát do týždňa cca 20% dospeléj populácie. To je veľmi priaznivé zistenie. Slovensko za ostatných dvadsať rokov prešlo obrovskými civilizačnými i technologickými zmenami. A napriek tomu sa podiel pravidelne čítajúcich beletrie nezmenil. Vzástol však podiel tých, ktorí beletriu nečítajú vôbec, čo je vzhľadom na uvedené zmeny v spoločnosti prirodzené. Jednoznačne sme potvrdili, že vysoké percento z týchto 40% nečítajúcich krásnu literatúru sa extenzívne (to je denne) venuje čítaniu odbornej literatúry (či už profesionálne, alebo v rámci voľného času). Potvrdila sa tak správnosť nášho metodologického prístupu. V nových podmienkach síce neklesá význam krásnej literatúry, ale priepastne vzrástol význam (potreba, hodnota) odbornej literatúry. Deň má aj po roku 1990 len 24 hodín. A napriek tomu podiel obyvateľstva na čítaní beletrie neklesol. Vzástol síce počet tých, ktorí ju nečítajú vôbec, ale to len preto, lebo odlišný civilizačný pôdorys každodenného života presunul záujem na iný, pragmatický typ čítania. Bez výskumu by sme mohli v týchto veciach iba tápať.

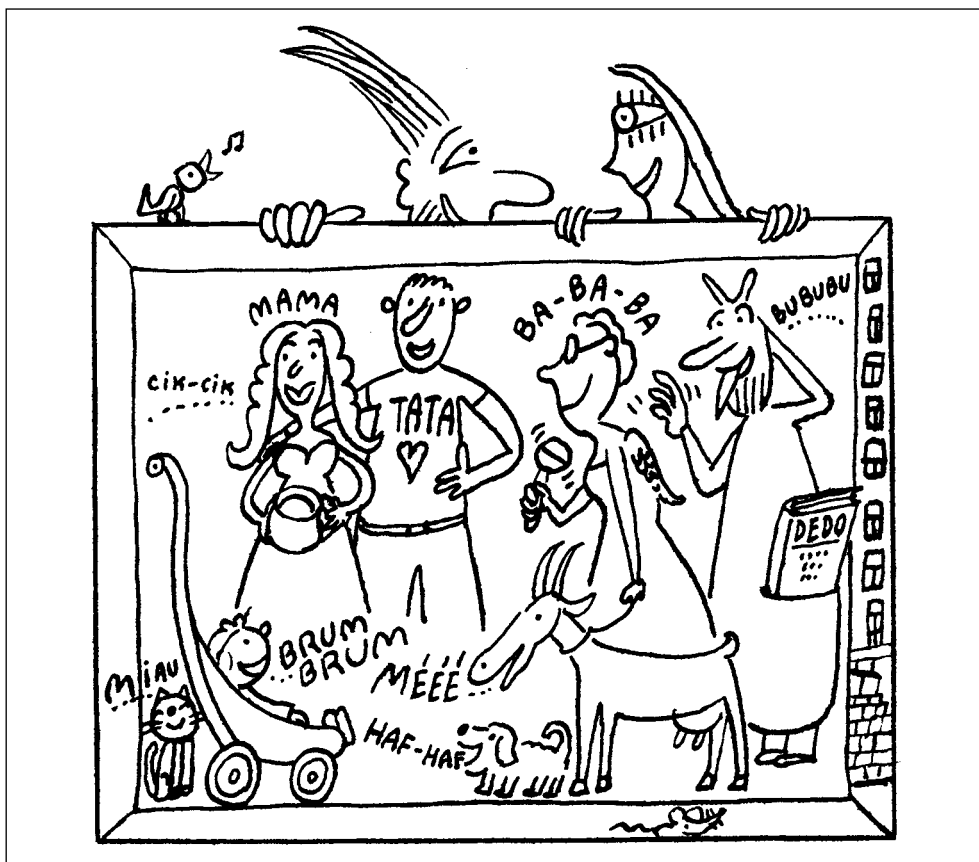
■ V čom teda spočívajú už spomínané technické ťažkosti mládeže s čítaním?

V roku 2007 sme výskum zamerali špeciálne na populáciu študujúcich na všetkých typoch stredných škôl. Ukazuje sa, že tu je percento extenzívnych, každodenných čitateľov beletrie nižšie (necelých 7%) ako v dospeléj populácii (8% až 9%). Keď sme však tento výsledok porovnali s celkovou štruktúrou voľného času stredoškôľakov, zistili sme, že v ich dennom režime je nie-



koľkonásobne viac športu a ďalších spoločenských aktivít, ako sú diskotéky, pop-festivály a podobne. Čiže nižšie percento extenzívneho čítania nesúvisí s nezáujmom, ale s rozptylom voľného času medzi viaceré aktivity. Zámerne som použil termín rozptyl. Tento rozptyl spôsobuje aj celkovú nesústredenosť pri čítaní, *rozptýlenosť* pozornosti – takpovediac poruchy analytického čítania. Psychologicky povedané – zníženie mentálneho výkonu pri samom čítaní. Do toho sa zapájajú ďalšie kultúrne vplyvy: zníženie autority inštitútu školy, kríza rodiny, spoločenský tlak na rýchle a pohodlné zarobenie peňazí, prípad-

ne doštudovanie s čo najmenšou námahou (to je dnes „in“!). Psychologický čas sa pod týmito vplyvmi výrazne zrýchlil. A to je presne to, čo nepraje *meditatívne* sústrednému čítaniu akýchkoľvek textov. Dokonca aj učebníc. V roku 2003 sme ohniskovej vzorke 300 stredoškolákov z Bratislavy a okolia dali vypracovať výkonový psychologický test zameraný na analytickú kvalitu čítania. Test ukázal práve na tento problém. Zníženie kvality čítania v spomenutej ohniskovej vzorke bolo vo viacerých ukazovateľoch markantné – o 20%, niekde až o 30%. Celá vzorka však minimálne na 60% – 70% obstála dobre. Pravda, po



IVAN POPOVIČ/ Slovíčkovo

piatich rokoch sa musíme k testu vrátiť a zistiť, či je táto situácia stabilná, alebo sa nebudaj zhoršuje. V tom prípade by asi bolo treba hľadať inštitucionálne mechanizmy na zvrátenie tohto stavu. Príčiny som pomenoval, myslím, dosť jasne.

■ A ako je to s čítaním desaťročných detí?

Medzi desaťročnými deťmi sme urobili reprezentatívny výskum čítania v roku 2005. Sledovali sme frekvenciu čítania nahlas pre niekoho a čítanie potichu, pre seba. Stav v oboch ukazovateľoch je veľmi priaznivý. Denne či takmer

denne niekomu číta 27,6% desaťročných (isté dievčatko v Košiciach, ak nemá inú možnosť, číta dokonca svojmu psovi...), len 17,5% respondentov uviedlo, že nahlas nečítajú vôbec. Samy pre seba si deti denne či takmer denne čítajú v 50,9% (!), vôbec či takmer vôbec nečíta 13,2%. To sú, myslím, veľmi slušné výsledky. Najobľúbenejšie sú knihy o zvieratách (71%), o dobrodružstvách (55%), o vesmírnych objavoch (48%), takmer 40% detí rado číta „príbehy detí, ako som ja“.

■ Nedávno v televízii odznela správa, že v istom malom španielskom mesteč-

ku sa starosta rozhodol podporovať čítanie detí tak, že za každú hodinu strávenú čítaním v mestskej knižnici dostanú 1 euro. Čo si myslíte o takejto motivácii?

Zdá sa mi to scestné. Ak má starosta peniaze na rozvoj čítania, potom by ich mal investovať do merateľných aktivít. Napríklad čitateľských súťaží o najlepší referát na tému *Moje najmilšie tri knihy*. Aj krúžky tvorivého písania, ktorého metodika je dnes podrobne rozpracovaná, motivujú k čítaniu. Platiť niekomu – a ešte k tomu deťom – za to, že si odsedia hodinu nad knihou, mi pripadá absurdné. O to viac, že relatívne sa zhoršujúca kvalita čítania detí a mládeže, o ktorej sme pred chvíľou hovorili, má celé spektrum konkrétnych sociálnych príčin. Nemožno teda nápravu hľadať v uplácení návštevníkov knižnice, aby zostali, zotrvali, posedeli dlhšie...

■ **Výskum ste aplikovali aj na desaťročné deti, ktoré sa v medzinárodnej porovnávačej štúdii PIRLS umiestnili na pomerne nízkych priečkach (podobne stredoškólači v štúdii PISA). Aké sú vaše zistenia o našich štvrtákoch?**

Obe spomenuté štúdie merajú kvalitu čítania výkonovým testom, no vo faktorových výsledkoch kalkulujú aj so vzťahom mladých respondentov ku škole. Pri takejto metodike napríklad žiak či študent, ktorý je extenzívnym čitateľom krásnej literatúry či populárno-náučnej literatúry, no „nerozumie si“ so slovenčinárom či vôbec má z akejkoľvek príčiny kritický vzťah k svojej konkrétnej škole, sa automaticky stáva menej kvalitným či až nekvalitným čitateľom. Faktorové prepočty sú veľmi zložitou matematikou – sumou čísel o číslach. Nepodávajú bezprostredný obraz situácie vo vzťahu ku konkrétnym ukazovateľom.

Preto sme sa, po prvom očarení, takejto metodiky už v roku 2003 zriekli. Z toho vyplýva, že výsledky PIRLS a PISA nemožno ani len vzdialene či analogicky porovnávať s našimi výsledkami. Najmä preto, že sú zamerané na školstvo, na jeho systém a na jeho priemet do literárnych (čitateľských) kompetencií mládeže. Nás zaujíma čítanie ako kultúrny fenomén v interakcii s inými kultúrnymi fenoménmi, predovšetkým s televíziou a internetom. A tu sú výsledky aj medzi desaťročnými deťmi obdobné situácii v dospeljej populácii či medzi stredoškólačkami. Napríklad, 42,5% desaťročných detí z výskumu v roku 2005 jednoznačne považuje čítanie za zábavné. Len 5,3% detí jednoznačne vyslovilo opačný názor. „Objavovanie zaujímavostí“ od čítania jednoznačne očakáva až 64,1% detí, „poznávanie, získavanie nových informácií o neznámych veciach“ 69,2%. Opačne sa v oboch prípadoch vyjadrilo len okolo 2% malých respondentov. Je to vari nepriaznivá bilancia? Naopak.

■ **A ako je to so vzťahom čítania a elektronických médií?**

Jednoznačne sme potvrdili, že mýtus o osudovom tlaku televízie či internetu na čitateľské návyky je naozaj len mýtus. Vyplýva to zo stabilného podielu extenzívnych čitateľov v dospeljej populácii za posledných niekoľko desaťročí. Z prostredia stredoškólačkov a desaťročných detí takéto výsledky z minulosti nemáme. Preto sme – napríklad pri televízii – použili kritérium tzv. patologického diváka závislého na televízii (sleduje televízor denne päť hodín a viac). Zistili sme, že populácia je, ale vôbec nie dramaticky, zasiahnutá týmto fenoménom vo všetkých vekových kategóriách. Podstatné z hľadiska čítania je, že závislosť na televízii sa takmer

rovnakým percentom (cca 5%) prejavuje vo všetkých čitateľských kategóriách rovnako, a to aj medzi extenzívnymi čitateľmi, aj medzi ignorujúcimi literatúru. Pritom sa ukázalo, že skúsení čitateľa si z televízneho programu vyberajú oveľa náročnejšie ako nečítajúci. Podobná situácia sa profiluje vo vzťahu k internetu: Kultivovaní čitateľa krásnej literatúry aj odbornej literatúry vo vysokom percente využívajú internet najmä

na vzdelávanie a získavanie informácií. Nečítajúci najmä na hranie sieťových hier, čítovanie a mejlovanie so známymi. Čiže nie elektronické médiá berú klientov knihy, ale kniha vychováva náročného diváka televízii a kultivovaného užívateľa internetu.

Rozhovor pripravila
EUBICA SUBALLYOVÁ



MARTINA MATLOVIČOVÁ / *Drevený tato*

barbara brathová

Farebný ohňostroj

*Slovenská ilustrácia
pre deti a mládež 2007*



Ilustračná tvorba na Slovenku prechádza istým vývojom a zmenami. Je to prirodzený jav a bolo by zlé, keby to tak nebolo. Dôležité však je, aké tie zmeny sú, odkiaľ vychádzajú, na čom sú založené a kam smerujú. Knižná produkcia pre deti v porovnaní s ostatnými rokmi nezaostáva v množstve vydávaných kníh; pre porovnanie v roku 2005 ich vyšlo približne 50 (hodnotila som z toho 27 titulov), v roku 2006 ich bolo 35 a v roku 2007 som v rešerši našla 38 titulov (z toho hodnotím 33, ktoré som mala k dispozícii). Netvrdím, že tieto počty sú definitívne – je možné, že mi nejaká knižka v prieskume unikla – nazdávam sa však, že ak sa tak aj stalo, iste mi neuniklo nič podstatné. Z počtu 33 kníh pre deti a mládež som vytvorila tri bloky, ktorých základným kritériom bola umelecká kvalita.

Z výtvarného hľadiska sa v ilustrácií objavili všetky techniky – od maliarskej cez grafiku a kresbu až po koláž, fotografiu a počítačová techniku, blok zahŕňa ilustráciu klasického typu až po experiment a zároveň je zastúpená gene-

račne, od najstaršej až po najmladšiu generáciu. Objavia sa v nej známe mená (musím však podotknúť, že je ich menej), vyskytnú sa mená takmer neznáme, no sú v nej zastúpení aj mladí ilustrátori. Niežeby sme o mladých ilustrátorov mali núdzu, nie však každý z nich dostal šancu vydať knihu. V tejto súvislosti si dovoľím upozorniť na Asociáciu ilustrátorov (ASIL), založenú Milošom Koptákom, kde sú na webovej stránke www.asil.sk odprezentované portfóliá mladých tvorcov v oblasti ilustrácie. Práve ASIL sa snaží prostredníctvom vlastných prostriedkov a vydavateľstva Modré na bielom prezentovať mladých tvorcov v drobných brožovaných knižkách.

Keby som mala vyjadriť celkový dojem z hodnotených kníh a vyselektovať čosi, čo im dominuje, bola by to rozhodne farebnosť a hravý prístup ilustrátorov.

Obráťme teda pozornosť k spomínaným trom kategóriám. Prvú zastupuje 12 titulov, o ktorých si z odborného hľadiska myslím, že by na trhu pre deti vôbec nemali byť a že vkusu malého čitateľa skôr ublížia, než pomôžu. Druhú kategóriu tvoria knihy, s ktorými sa kompromisne môžeme zmieriť, čím nechcem povedať, že ich kvalita mi imponuje; skôr ide o veľkorysé povznesenie

sa nad istými nedostatkami. Na druhej strane sa však nazdávam, že ilustrácia pre deti nie je na Slovensku pole neorané, nad ktorým by sme sa mali povznášať, ale práve naopak, pri jej hodnotení by sme mali uplatniť prísne kritériá. Veď napokon v dobe gýčov a braku na rôznych úrovniach vizuálnych mediálnych prezentácií ide o vkus a profilovanie celoživotného náhľadu detí. Tento blok obsahuje 9 titulov. Posledný súbor dvanástich titulov vypovedá o tom, ako by ilustrovaná kniha pre deti mala alebo mohla vyzeráť.

V prezentácii postupujem od kvalitatívne najsľabsích až po umelecké tituly:

Kniha **Rozprávky o dievčinke Julke** (Il. **Denisa Lehocká a Boris Ondreička**, B. Ondrejková, Evita press, Bratislava 2007) je dokladom komerčnej úrovne. Farebná koláž kombinovaná s kresbou a fotografiou nadbieha čitateľovi. Možno by nebola až taká neprijateľná, keby fotografia hlavnej protagonistky bola obmedzená na fragment, avšak práve ona je ostentatívne opakovaná v prvom pláne. Výstavba celej knihy je aj z grafického hľadiska nepríťažlivá a násilná. Podobný okázalý prípad je aj komiksovo ladená ilustrácia v knihe **Môj anjel sa vie biť** (Il. **Miroslav Regitko**, R. Brat, Mladé letá, Bratislava, 2007), kde síce dominuje monochróm využívajúci efekt svetla a tieňa, ilustrácia má však časopisecký charakter a nie je ani dostatočne vtipná, hoci sa tak tvári. Do tohto radu patrí aj titul **Supertajný denník Lucie H.** (Il. **Lucia Pelikantová**, P. Feriancová, Slovart, Bratislava, 2007), paperbacková záležitosť pre mládež, kde sa ilustrácia javí ako doplnkový prvok, drobná kresba dotvára list denníka. V poviedkach pre deti **Anjelik vo vysokej tráve** (Il. **kolektív žiakov Špeciálnej základnej školy vo Zvolene**, Perfekt, Bratislava, 2007) nejde o typicky ilustrovanú knihu. Obrázky sú

súčasťou poviedok a vzhľadom na autorov kresieb ju nemožno hodnotiť ako výrazný ilustrátorský čin. Leporelo **Malá rozprávka o repe** (Il. **Dušan Grečner**, F. Hrubín, preklad M. Rúfus, Mladé letá, Bratislava, 2007) nespĺňa celkom kritériá tohto druhu knihy. Odhliadnuc od formy, je leporelo vybavené výsostne klasickou ilustráciou so závanom minulosti. V tvrdých doskách sa objavil aj **Frčko a ježko** (Il. **Jana Stankovianska**, K. Bendová, Príroda, Bratislava, 2007) paradoxne mladej autorky, ktorá zvolila priveľmi naivný prístup nadbiehajúci malému čitateľovi, pričom výraz jej ilustrácií nie je zvlášť sympatický. **Africkí draci** (Il. **Vladimír Kardelis**, K. Petkaničová, Esa, Bratislava, 2007) pokračujú v klasickej línii, ale málo fiktívnej ilustrácie, skôr smerujúcej k realistickému až náučnému výrazu. **Tajomstvo víchrice** (Il. **Anna Šrolová**, R. BočKayová-Vaseková, Transciscus, Liptovský Mikuláš, 2007) je vybavené ilustráciou bez technickej bravúry, nehovoriac o obrázkoch skombinovaných na obálke s fotografiou v nesúrodnom kontexte a kompozícii. Na slovenskom trhu sa ocitla aj kniha **Vzkriesené srdce** (Ilustrovaná chorvátskou autorkou **Sonjou Tomić**, Stjepan a Sonja Tomić, Spolok Sv. Vojtecha, Trnava, 2007) a ja sa pýtam, prečo to bolo nutné? Napriek tomu, že ilustrácie v hnedých tónoch nepatria k tým najhorším, kombinácia farebnej obálky s grafickou úpravou nepochopiteľne popiera vnútorný obsah a estetiku knihy. Ďalším nesúrodým titulom je **Oriešok večnej krásy** (Il. **Daniela Krajčová**, K. Mikolášová, Urela, Žilina, 2007) s kombináciou drobných peroviek a farebných celostrán. Kompozície vnášajú do knihy chaos, nepokoj. Chýba mi v nich maliarske majstrovstvo. **Rozprávky z múzea záhad a tajomstiev** (Il. **Ľubo Guman**, P. Karpinský, Mladé letá, Bratislava, 2007) designovo vlast-



ZUZANA BRUNCKOVÁ/ *Byť dráčíkom je úžasné*

ne zachránil Svetozár Mydlo. Ilustrácie majú svoj humor a vtip, kresbovú dynamiku a farebnú sviežosť, ale opäť je to kdesi na hranici komiksu. **Tri lásky Terézie Vansovej** (Il. **Darina Dobrovodská-Berková**, P. Glocko, Perfekt, Bratislava, 2007) zrejme chceli byť poetickou výpoveďou prostredníctvom farebnej kresby. Tá však ostala kdesi na úrovni potulných kresliarov na Karlovom moste. Poézia sa vytratila, sklízla do lacného gýča.

Plynulo sa presúvame do druhého bloku, ktorý by mal dokumentovať vyššiu úroveň slovenskej ilustračnej tvorby: **Rozprávky o tom, ako si zaslúžiť**

princeznú (Il. **Martin Mrva**, J. Pácalová, Belimex, Bratislava, 2007) sa prikláňajú k maliarskemu štýlu, voľbe živých farieb, štylizácii figúr. Obálka má vcelku príjemný dekoratívny charakter, ale jednotlivé ilustrácie sú hodnotovo nevyvážené. Maliarsky štýl a sýty kolor sa odrazil aj v knihe **Neplechy školníčky Agneše** (Il. **Katarína Ilkovičová**, A. Verešpejová, Mladé letá, Bratislava, 2007). Ilustrácie majú svoj humor, sú pomerne zábavné a navodzujúce dojem detskej maľby. Táto snaha o predstieranie však niekedy sklízne do roviny amate-rizmu a kvalita ilustrácií je rovnako ne-



JANA STANKOVIANSKA/ *Rozprávky z palety*

vyvážená ako v predchádzajúcom prípade. Pri maliarskom štýle (i v tomto prípade akvarelovej jemnosti) sa pozastavíme aj v knihe **Rozprávky štrbavej opičky** (Il. **Alena Wagnerová**, J. Šrámková, Mladé letá, Bratislava, 2007). Autorka stavia na krehkosti jednotlivých literárnych etúd a pozitívnom odkaze výjavov, ktoré sú vždy milé, krehké, farebné, avšak nezachádzajú až za hranicu ľúbivosti. Pôsobia trochu staticky a plošne monotónne.

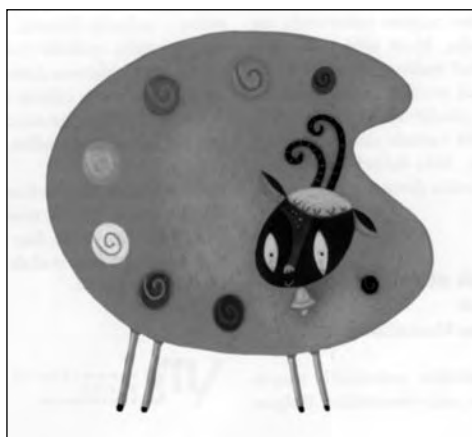
Zjavným dôkazom, že obal predáva, je kniha **Veľké dobrodružstvo dvoch malých kanárikov** (Il. **Andrea Štefančíková**, V. Belver, Papageno, Bratislava, 2007). Obálka je graficky a výtvarne príjemne riešená, rozhodne zaujme až po moment, keď knihu otvoríme. Naivné akvarely bez zvláštnej tvorivej invencie a na úrovni detí základných škôl nemožno však chápať ani ako tvorivý zámer. Inú poetiku maľby nájdeme v knihe **Hrnček var** (Il. **Maja a Stano Dusíkovci**, F. Hrubín, M. Rúfus, Buvik, Bratislava, 2007). Napriek niektorým grafickým úpravám, ktoré narúšajú celkový dojem, sú ilustrácie vo svojej krehkosti a striedmej farebnosti lyrické, reprezentujú štýl

týchto autorov žijúcich v Taliansku, na ktorých vplýva aj tlak vydavateľstiev tvoriť týmto spôsobom. Podobná, ale na nepomerne inej úrovni, je knižka **Maličká básnička** (Il. **Veronika Cabadajová**, J. Navrátil, Buvik, Bratislava, 2007), ktorej chýba kresliarska bravúra, pričom hravá ľúbivosť je jej dominantou. Zbierku poviedok **Poletíme za dúhou 2** (Perfekt, Bratislava, 2007) ilustrovala **Katarína Slaninková s deťmi zo základných špeciálnych škôl a detských domovov**. Kombinácia týchto ilustrácií je pomerne citlivo zosúladená. Medzi zaujímavejšie tituly možno zaradiť knihu **Kam ma nohy viedli** (Il. **Kristína Šimková**, V. Bednár, Q111, Bratislava, 2007). Obálka aj ilustrácie sú vo vizuálnej a výtvarnej rovnováhe, žiarivá farebnosť je adekvátne nasvietená alebo tlmená. Kompozične až geometricky vystavané plochy vzbudzujú dojem dekoratívnosti. Trochu ilustrátorským sklamaním sa stala knižka **Modlitbičky** (Il. **Peter Uchnár**, M. Rúfus, Mladé letá, Bratislava, 2007). Dominantná modrá odráža charakter publikácie, je v nej istá jemnosť, krehkosť, ale akoby aj maliarska nejednoznačnosť, na ktorú nie sme u tohto ilustrátora zvyknutí. Verím však, poznajúc jeho tvorbu, že originál je v inom znení.

Obráťme teraz pozornosť na tretí blok, ktorý reprezentuje to lepšie, čo sa v roku 2007 v rámci ilustračnej tvorby pre deti vydalo: **Láskavé rozprávky** (Il. **Igor Derevenec**, B. Jobus, Edition ryba, Trnava, 2007) majú tiež výsostný maliarsky charakter, výjav pokrýva celostranu s použitím žiarivých farieb. Sympatická je vysoká štylizácia figúr, monštruózne postavy a ich karikovanie. Mimické deformácie, obrovské oči a ústa dodávajú výrazom humor a vtip. **Chlapec bez mena** (Il. **Fero Lipták**, S. Liptáková, Vyd. S. Liptáková, Bratislava, 2007) je výsostne výtvarnou knižkou, čo je príznačné pre

autora, ktorého poznáme predovšetkým ako maliara obrazov. Fenomén plnofarebnosti vniesol aj do ilustrácie, zaplňa ňou plochu, vkladá do nej expresívne zdeformované figúry, ktoré majú v ilustráciách svoj osobitý význam a humor. Kniha je kultivovaná, elegantná a výtvarne estetická. Vydarený je **Kľúčik od trinástej komnaty** (Il. Juraj Martiška, Ľ. Suballyová, Vydavateľstvo Maticy slovenskej, Martin, 2007). Martiška tvorí väčšinou pre mládež, pričom jeho ilustrácie majú ľahký kresliarsko-maliarsky štýl. Sú odľahčené, vtipné, so zmyslom pre satiru, avšak v tejto knižke odprezentoval výtvarnejšiu polohu, ktorá na pomedzí vtipného a vážneho vyúsťila do kultivovanej výpovede. Príjemným prekvapením sú **Rozprávky z palety** (Il. Miloš Kopták, Katarína Ilkovičová, Martina Rozinajová, Martina Matlovičová-Králová, Kata Slaninková, Miriam Onderíková, Tomas Klepoch, Jana Stankovianska, Juraj Balogh, napísal J. Uličiansky a P. Palik, Vydavateľstvo Maticy slovenskej, Martin, 2007). Ide o osem príbehov, z ktorých každý má svoju farbu, pričom jednotlivé ilustrácie odrážajú adekvátny tón určitej farby. Majú svoju individuálnu štylizáciu, kompozičné riešenie, maliarsky i grafický charakter, svoju príbehovosť, vlastnú dekoratívnosť i náladu. Napriek rôznorodosti ilustrácií je kniha mimoriadne výtvarne kompaktná. Možno to konštatovať aj v prípade knihy **Tri hádanky (o bábkovom divadle)** (Il. Peter Čisárik, J. Uličiansky, Perfekt, VŠMU, Bratislava, 2007). Napriek tomu, že knižka vyšla v mäkkej väzbe, je formátovo sympatická a vybavená vynikajúcimi ilustráciami, založenými na geometrickej kompozícii so zmyslom pre scénografické riešenie obrazu, architektonické vystavanie perspektívnych pohľadov a chápania farby ako podklado-

vého fenoménu so schopnosťou povýšiť ju na svetlo a tieň. V Čisárikových obrazoch je vždy malý prekvapivý detail-fígel', nenápadne zakomponovaný do celku. Na začiatku som spomenula rad brožovaných knižiek, ktoré vydáva vydavateľstvo Modré na bielom pri Asociácii ilustrátorov na prezentáciu mladých tvorcov. Jedna z nich je **O sloníčati, ktoré sa bojí myši** (Il. Miloš Kopták, Eva Lörinczová, Modré na bielom, Bratislava, 2007). Obrazy sú založené na rôznom farebnom pozadí, do ktorého sú kompozične „nainštalované“ zápalky vytvárajúce figúry zvierat. Ilustrácia je čitateľná, jednoduchá, efektná, cenný je v nej predovšetkým nápad. **Ako sa Ema prestala báť** (Il. Martina Rozinajová, J. Bodnárová, Modré na bielom, Bratislava, 2007) je druhou ukážkou mladej ilustračnej tvorby. Kombinácia kresby, maľby, fotografie, textílie, hra s farbou, jednoduchou čistou linkou a štylizáciou navodzujú hravý dojem so sviežou dávkou nápaditosti. Príkladom nadčasovosti tvorby je kniha **Sovie múdroslovie** (Il. Svetozár Mydlo, B. Droppa, Daxe, Bratislava, 2007). Ilustroval ju výtvarník staršej generácie s vysokým zmyslom pre vtip, grafické myslenie, odvážnu dy-



MILOŠ KOPTÁK / Rozprávky z palety

namickú linku, ako aj pre maliarsky výraz dosiahnutý razantnými ťahmi štetca. Ilustráciám dáva tempo, živosť a úsmevnosť. Hra s písmom dopĺňa celkový výraz a efekt výpovede. Druhou ukážkou tzv. nadčasovosti ilustrácie je **Slovíčkov** (Il. **Ivan Popovič**, J. Bernard, Orman, Bratislava, 2007). Kresliarska bravúra založená na jednoduchej linke a zmysel pre optimistické nazeranie na okolitý svet s hranou naivitou a skrytou múdrosťou, sklon robiť si z iných aj zo seba vtipy, urobili ilustrácie tohto autora populárnymi medzi dospelými aj malými čitateľmi. Reprezentantkou mladej generácie ilustrátorov, už aj veľmi produktívnej, je **Zuzana Bočková-Bruncková**. Knižka **Byť dráčkikom je úžasné!** (P. Gibey, Vydavateľstvo Matice slovenskej, Martin, 2007) je vybavená dynamickou ilustráciou. Maliarsky výraz, temperamentné gesto štetcom, odvážna štylizácia a deformácia výrazov, robustné figúry – to všetko sa v knižke hýbe a hemží. Pohľady zospodu a zvrchu vnášajú do obrazu tajomnosť i malý strach. V každom prípade je to ilustrátorka s perspektívou. Možno to tvrdiť aj o **Martine Matlovičovej-Královej**, ktorá je jednou z mála, čo kráča svojou vyhranenou ilustrátorskou

cestou. Kniha **Denis a jeho sestry** (Il. T. Revajová, Slovart, Bratislava, 2007) má svoj špecifický sympatický výtvarný jazyk. Humor je všadeprítomný, autorka sa zjavne baví a toto typické pobavenie s ľahkou iróniou a naivnou škodoradosťou prenáša na svoje figúrky. Jej zmysel pre kombinatoriku, odrážajúcu sa v domyselných kolážach, s dôrazom na kontrastne výraznú farebnosť, dokazuje aj kniha **Drevený tato** (T. Janovic, Albert Marenčin – PT, Bratislava, 2007). V tejto zbierke Janovicových veršov sa skĺbilo autorkino doterajšie výtvarné úsilie a ilustrátorská skúsenosť. Kniha je kompozične, graficky, výrazom kompaktná, hravo riešená od celku až po najmenší detail. Komplexne pôsobí ako umelecký artefakt a podľa môjho názoru naznačuje ďalšiu perspektívu ilustrácie pre deti.

Posledný blok ilustrácií považujem za najhodnotnejší v zmysle výtvarnosti detskej ilustrácie. Navyše je dôkazom, že mladá generácia ilustrátorov disponuje dostatočnou energiou, aby došlo ku kvalitatívnemu posunu pri ilustrovaní detských kníh. Možno jej teda zaželať trpezlivosť, zdravé sebavedomie, ale aj veľkorysých vydavateľov.

CIRKUS

Výstava o zanikajúcom magickom svete

Svet tajomstva a ilúzií, svet šikovnosti a odvahy, smiechu a slz to je svet cirkusu. Aby sa na mágiu klaunov, akrobatov, tanečník a zvierat nezabudlo, ponúka BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, od 5. júna veľkú výstavu o fenoméne zvanom – cirkus! Autori výstavy Ondrej Slivka (scenárista, výtvarné riešenie) a Pavel Uher (dramaturg) sa v tomto projekte pokúsili priblížiť predovšetkým výtvarnými prostriedkami vznik, historický vývoj, ale i nedávnu cirkusovú minulosť. Svoje miesto tu má aj inšpiračná sila cirkusu, ktorá zasiahla takmer všetky umelecké disciplíny: umenie výtvarné, divadlo, hudbu a v ostatných desaťročiach aj film s mnohými jeho druhmi a žánrami. Výstava je inštalovaná na dvoch poschodiach a nechýba v nej nič, čo má pod šapitó svoje tradičné miesto – maringotka, manéž, exotické zvery... Nechýbajú ani tradičné tvorivé dielne. (pu)

peter karpinský

Nič nevzniká z ničoho

Stále aktuálne poznámky ku knihe



Salmana Rushdieho *Harún a more príbehov*

Britský spisovateľ indického pôvodu Salman Ahmed Rushdie sa narodil v Bombaji 19. júna 1947. Keď mal trinásť rokov, jeho rodina sa z dôvodov narastajúceho náboženského tlaku presťahovala z Indie do Pakistanu a odtiaľ do Veľkej Británie. Tu Rushdie vyštudoval históriu na univerzite v Cambridgi (1968) a následne sa usadil v Londýne. V súčasnosti žije v New Yorku. Je predsedom Medzinárodného parlamentu spisovateľov sídliacom v Štrasburgu a prezidentom amerického PEN klubu, zároveň je členom Kráľovskej literárnej spoločnosti.

Do literatúry vstúpil v roku 1975 alegorickým románom *Grimus*, ktorý balansuje na pomedzí rozprávky a vedeckej fantastiky a inšpirovaný je starovekou poémou *Vtáčí snem*. Titul románu je anagramom mena Simurg, čo je bájnny, neobyčajne inteligentný vták z predislamskej mytológie. Tento text však u čitateľov nezaznamenal výraznejší úspech. Až jeho druhá kniha *Deti polnoci* (Midnight's Children), ktorá vyšla v roku 1981 vzbudila ohlas verejnosti i literárnej kriti-

ky. Autor v románe predstavuje tri generácie jednej indickej rodiny v rozmedzí rokov 1910 až 1976. Rozprávačom príbehu je Sálím Sinai, chlapec, ktorý sa ako tisíc ďalších detí narodil o polnoci 15. augusta 1947 – teda v prvej hodine vzniku nezávislosti Indie a Pakistanu. Štýl tejto knihy je literárnou vedou často označovaný ako magický realizmus, „polnočné deti“ sú totiž obdarené nadprirodzenými schopnosťami a sám Sálím má dar so všetkými telepaticky komunikovať. Román bol ocenený prestížnou britskou cenou Booker Prize, a hoci sú *Deti polnoci* považované za najlepšie Rushdieho dielo, svetoznámy sa stal až vďaka mimoliterárnym udalostiam, ktoré sprevádzali vydanie jeho štvrtého románu *Satanské verše* (The Satanic Verses). Kniha vyšla v roku 1989 a okamžite vzbudila nevôľu moslimských veriacich. Jednej z hlavných postáv, Džibrálovi Farištovi, sa totiž zdajú sny, v ktorých vystupujú mierne pozmenené, ale aj autentické postavy zakladateľov islamu a Rushdie do svojej fiktívnej literárnej hry zahŕňa aj históriu vzniku samotného veľkého svetového náboženstva. Názov románu odkazuje na verše (tzv. 53. sútru – Sarat-an-najim), ktoré údajne napísal prorok Mo-

hamed ako oslavu troch predislamských bohýň (al-Lát, a-'Uzzá a Manát). Neskôr však prorok vyhlásil, že mu túto časť textu našepkal satan a verše odvolal. Satanské verše ihneď po svojom vydaní vyvolali búrku náboženskej kritiky a boli zakázané v Egypte, Bangladéši, Sudáne, Indonézii a v mnohých ďalších krajinách. Zákaz Rushdieho kníh však v jeho literárnej tvorbe nebol novým fenoménom. Román *Deti polnoci* sa napríklad dostal na index v jeho rodnej Indii. (Na autora dokonca podala žalobu aj vtedajšia indická premiérka Indira Gándhiová, ktorej postava sa v knihe tiež objavila.) Román *Hanba* (Shame, 1983) bol zas zakázaný v Pakistane, pretože otvorene kritizoval politické pomery tejto krajiny. Odpor voči Satanským veršom však vyvolal oveľa silnejšie a emocionálnejšie reakcie, než to bolo v prípade autorových predchádzajúcich diel. Vo svetových metropolách (Teherán, Bombaj, Istanbul, Londýn, New York) sa konali protirushdieovské demonštrácie, ktoré vyvrcholili pálením jeho kníh. Najhorším však bolo vyhlásenie vodcu iránskej islamskej revolúcie ajatolláha Choméjního, ktorý na spisovateľa uvalil fatwu: „*Týmto dávam na vedomie všetkým horlivým moslimom na celom svete, že autor knihy s názvom Satanské verše – ktorá bola napísaná, vytlačená a publikovaná ako útok na Islam, Proroka a Korán – ako aj všetci, ktorí sa podieľajú na jej vydaní, sú zodpovední za jej obsah, sú odsúdení na smrť. Vyzývam všetkých horlivých moslimov, aby ich popravili rýchlo tam, kde ich nájdu, aby sa už nikto ďalší neodvážil napádať moslimské sviatosťi. Božou vôľou je, ktokoľvek bude zabitý na tejto ceste, stáva sa mučeníkom.*“

Týmto vyhlásením sa začali útoky nielen na Salmana Rushdieho, ale aj na všetkých, ktorí sa knihu pokúšali vydať v iných krajinách (zavraždení boli na-

príklad prekladateľa do japončiny, taliančiny či nórčiny). Spisovateľ sa musel niekoľko rokov skrývať na dobre strážených miestach a bol pod dvadsaťštyrihodinovou policajnou ochranou. Rushdie sa síce moslimským veriacim verejne ospravedlnil a z hľadiska kultúrnych tradícií sa prihlásil k islamu v eseji s názvom *V dobrej viere* (In Good Faith) sa dokonca umierneným moslimom snažil vysvetliť svoje postoje, no fatva napriek tomu odvolaná nebola ani po smrti ajatolláha Choméjního (1989). Hoci sa iránska vláda v súčasnom období od fatvy dištancovala a spisovateľ sa už nemusí skrývať, na Rushdieho hlavu je ešte vždy vypísaná vysoká odmena.

Smutnou iróniou je, že tragické nedorozumenie, ako tvrdí autor, vzniklo nepochopením a zlou interpretáciou textu, čo je spôsobené aj tým, že len malá časť kritikov, ktorí knihu považovali za bohorúhačskú a usilovali sa o autorovu smrť, ju aj naozaj čítala. Jednoducho sa nechali zmanipulovať svojimi politickými a ideologickými vodcami. Na tento aspekt celej udalosti (ale nielen naň) Salman Rushdie literárne zareagoval v roku 1990, keď vydáva zaujímavé dielo *Harún a more príbehov* (Haroun and the Sea of Stories), ktoré ako jediné v jeho bibliografii je určené aj detskému recipientovi.

Román *Harún a more príbehov* predstavuje rozprávkový, fantastický príbeh o chlapcovi Harúnovi, ktorý pred zničením zachráni zázračný oceán, v ktorom sa rodia všetky príbehy a zároveň porazí strašného Katam-Šuda, vyznávača mlčania. Kniha istým spôsobom pripomína dielo Michaela Endeho *Nekonečný príbeh*, v ktorom Bastian zachraňuje krajinu fantázie pred ničotou. V oboch dielach sa zdôrazňuje, že príbehy a fantázia človeka oslobodzujú, a naopak, ľudia bez fantázie, bez snov a príbehov sú

ľahšie ovládateľní. V príbehu o Harúnovi vysvetľuje negatívna postava Katam-Šuda, prečo chce všetky príbehy zničiť: „*Svet však nie je stvorený na Zábavu... Svet je stvorený na Kontrolovanie.*“ Fantázia narúša kontrolovateľný systém. (V Rushdieho knihe je tento systém personalizovaný v podobe vycivených, vychradnutých, usmrkaných úradníckych typov.)

Ďalšou podobnosťou medzi Rushdieho a Endeho príbehom je ústredná chlapčenská postava, ktorá pochádza z neúplnej rodiny: Bastianova matka umrela, Harúnova ušla so susedom, následkom čoho obaja chlapci trpia psychickou traumou. Napriek spomínaným paralelám Rushdieho Harún a more príbehov nepredstavuje len variáciu Endeho diela, ale reprezentuje aj originálny pohľad na problematiku diktatúry a manipulácie a taktiež sa venuje otázkam jazyka a samotnej literárnej tvorby.

Na začiatku príbehu autor predstavuje geografický, sociálny a spoločenský priestor, v ktorom sa prvá časť deja odohráva: „*Za onoho času bolo v krajine Alifbaj smutné mesto, najsmutnejšie z miest, mesto tak ničivo smutné, že zabudlo, ako sa volá. Stálo pri trúchlivom mori plnom žiaľorybiek... V severnej časti toho smutného mesta stáli mohutné továrne, kde – tak som počul – sa smútok v skutočnosti vyrábal, bálil a posielal do celého sveta... Z komínov smútkových továrňí stúpali k oblohe čierny dym a visel nad mestom ako zlá novina.*“ V protiklade k tragike a smútku prostredia vystupuje rodina Kalifovcov, ktorí sú šťastní a dobrosrdeční. Mená oboch hlavných postáv syna Harúna Kalifu a otca Rašida Kalifu sú odvodené od mena kalifa Harúna al-Rašida známej postavy z príbehov Tisíc a jednej noci. (Ovplyvnenosť týmto dielom orientálnej kultúry je v Rushdieho tvorbe badateľná

aj v iných knihách, napr. spomínaných Deťoch polnoci, prípadne aj v iných častiach knihy o Harúnovi sa môžeme stretnúť s priamymi či nepriamymi alúziami na tento text – napr. obytný čln, v ktorom sú Harún a jeho otec ubytovaní, sa volá Tisíc a jedna noc a pod.).

Otec ústrednej postavy Rašid Kalifa je uznávaným rozprávačom príbehov, obdivovateľmi nazývaný Rašid – Océán Poznania, no pre nepravínkov bol len Šachom z krajiny Bla-Bla. Rašid je de facto stelesnením rozprávania, je sprostredkovateľom – rozprávačom, ale aj tvorcom príbehov, vďaka čomu môže Salman Rushdie v rámci textu knihy klásť dôraz súčasne na dva aspekty literatúry: reč/jazyk a tvorbu. Práve literárna tvorba (podobne ako v prípade samotného autora) sa stáva krízovým miestom príbehu, je spúšťačom ďalších dramatických udalostí. Tvorba reprezentujúca svet literárnej fikcie sa dostáva do kontaktu a konfliktu so svetom reality prezentovaným triezvym a praktickým úradníkom pánom Senguptom, ktorý na rozprávačovú adresu vysloví pochybovačnú vetu: „*Aký zmysel majú príbehy, ktoré ani nie sú pravdivé?*“ Do celej škály problémov, ktorým sa Rushdie v Harúnovi a mori príbehov venuje, pribúdajú ďalšie – užitočnosť či neužitočnosť literatúry, resp. otázka vzťahu fikcie a reality. Je rozprávanie – literatúra na niečo dobrá, pýta sa aj Harún, alebo sú to len prázdne slová? Napriek tomu, že Harún o svojom otcovi nepochybuje, jeho matka Soraja začína súhlasíť s názormi pána Senguptu, čo napokon vyústí do jej odchodu z domu. Harún z jej úteku viní otca a vyčíta mu to isté, čo predtým pán Sengupta: „*Načo je to dobré? Aký zmysel majú príbehy, ktoré ani nie sú pravdivé?*“ (s. 13) – otázka užitočnosti, resp. zbytočnosti literatúry sa tak nastoluje opäť, v oveľa tragickej-

šom kontexte. Rozprávač Rašid sužovaný výčtkami svedomia začína o sebe taktiež pochybovať, následkom čoho stráca schopnosť rozprávať príbehy.

Rašid Kalifa po neúspechu na volebnom mítingu (*„otvoril ústa a zistil, že sa mu minuli všetky príbehy a už nemá, čo rozprávať“*), kam bol pozvaný, aby svojím rozprávaním podporil kampaň miestneho politika, odchádza do iného mesta, kde má vystúpiť na mítingu mocného pána Aleaja. Pre rozprávača je to posledná šanca, ako obhájiť svoju reputáciu, ale aj jediná možnosť, ako sa vyhnúť trestu, ak sklame. Večer pred vystúpením Rašida trápia pochybnosti a dokonca uvažuje o tom, že s rozprávaním skončí a zruší predplatné na Príbehovú Vodu: *„To nemá význam – ja to nevládnem – som hotový, načisto odpísaný... Bude oveľa lepšie, keď prestanem zo seba robiť blázna, všetko nechám tak, odídem do dôchodku, zruším svoje predplatné. – Čaro sa totiž pomínulo, naviď je preč, odvtedy, čo ma opustila.“*

„Príbehová voda“ je metaforou samotnej tvorby. Keď sa Harún pýta otca, odkiaľ berie všetky námety na svoje príbehy, ten mu odpovedá, že pije Teplé Príbehové Vody, ktoré má predplatené priamo z Veľkého Mora Príbehov. V reálnom svete Harún tejto historke neverí, berie ju ako jeden z ďalších výmyslov svojho otca, no po neobyčajnej ceste poštovým autobusom, ktorý riadil čudný šofér Alejko a po príhode na Nudnom Jazere, keď sa otcove príbehy začali stávať skutočnosťou (príbeh, v ktorom sa počasie v meste menilo podľa nálady jeho obyvateľov), nastáva prelomový okamih a on zo skutočného sveta prechádza do sveta fikcie, kde je možné všetko. Následkom zámeny postelí sa ocitne v izbe svojho otca a v kúpeľni pristihne kúzelného Džina, ktorý chce

práve odmontovať čarovný kohútik Teplých Príbehov. Harún chce otcovi pomôcť nájsť stratenú inšpiráciu, a preto sa spolu s Džinom vyberie na Kahani, druhý, neviditeľný mesiac Zeme, kde sa nachádza zdroj všetkých príbehov.

Zaujímavou pasážou v tejto časti deja je dialóg medzi Harúnom a Džinom, v ktorom sa opäť rieši vzťah fikcie a reality. Proti prísnej a praktickej Harúnovej logike, podľa ktorej jestvuje len to, čo vidíme, Džin používa argumenty odvolávajúce sa na kreativitu a predstavivosť: *„Človek si môže vybrať aj to, čo nevidí... Pomenovať nejakú vec, označiť ju menovkou, pomocným názvom; vyslobodiť ju z anonymity, vymaniť z Ríše Bezmennosti, skrátka odlíšiť ju od ostatných – nuž, takto možno priviesť konkrétnu vec k životu.“* Proces literárnej tvorby je tu povýšený na úroveň vytvárania novej reality. Reality, ktorá môže byť rovnako živá ako skutočnosť. Spisovateľ vytvára paralelné príbehové svety autonómne fungujúce, podobne ako paralelný svet mesiaca Kahani so svetom Zeme.

Priestor Kahani zároveň predstavuje spojenie dvoch protikladov – formálnych, ale aj obsahových. Jedna strana mesiaca, kraj Gup, sa totiž vďaka Mudrohlavom z Inštitútu PVZNV (Procesov Veľmi Zložitých Na Vysvetlenie) ocitla vo večnom slnečnom jase – je svetlá, zatiaľ čo druhá strana, kraj Čup, je ponorená do nekonečnej tmy – je temná. Rozdielnosť oboch častí mesiaca Kahani je zrejماً aj v ich prístupe k reči a k rozprávaniu: Gupčania (gup značí klebety alebo aj nezmysel, či nevinná lož) sú urozprávaní, milujú príbehy, vyznávajú kult reči – ich kráľ sa volá Melhuba, princezná Tárajka a najrozšírenejším menom v kraji je Vravko. Naopak Čupvalovia (čup znamená tichý) sú mlčky až nemí, nad ich krajinou vládne mocný Katam-Šud (katam-šud mož-

no chápať ako absolútny koniec, resp. byť úplne odpísaný), Hlavný Uctievač Kultu Bezabanu (bezaban – bez jazyka). Zatiaľ čo spoločenské zriadenie v Gupe možno označiť ako skutočnú, ideálnu demokraciu – keď sa riadenie štátu, ale aj vedenie vojny stáva vecou verejnou, Čup je typickou totalitnou diktatúrou. Práve v opisoch oboch krajín je najcitelnejší Rushdieho postoj k nedemokratickému a autoritárskemu zameraniu mnohých islamských vlád, ako aj k ich náboženskému fanatizmu. Radikálny fanatizmus je v príbehu o Harúnovi zobrazený dvoma základnými spôsobmi – prvým je sekta vyznávačov Bezabanu, ktorí v snahe prísne dodržiavať pravidlá o mlčaní si zašívajú ústa, následkom čoho absurdne umierajú od hladu, druhý spôsob, keď náboženský extrémizmus vstupuje priamo do deja príbehu, je akt terorizmu. Katam-Šud vysielala k predstaviteľom Gup City parlamentára, ktorý má vyhrážkami prinútiť Gupčanov na ústup, no keďže sa mu to nepodarí, pokúsi sa seba aj ich zničiť pomocou bomby. *„Aký bol ten Čupvala falošník. Bol ochotný spáchať samovraždu, vyletieť do vzduchu spolu s nami. Povedala som vám, že je to trik.“* Zradnosť jeho konania je podčiarknutá tým, že bomba má byť medzi prítomných vhodaná počas nevinného žonglovania, pričom žonglovanie Salman Rushdie niekoľko kapitol pred touto udalosťou využil aj ako symbol rozprávania príbehu: *„Harún si zrazu uvedomil, že Vravkino žonglovanie mu pripomína najlepšie vystúpenie jeho otca Rašida Kalifu, Šacha z krajiny Bla-Bla... Človek udržiava vo vzduchu množstvo rozličných príbehov a hore-dolu s nimi žongluje, a ak je šikovný, ani jeden mu nespadne. Takže žonglovanie je možno určitý druh rozprávania príbehov.“* Paralela medzi žonglovaním ako rozprávaním a žonglovaním

ako súčasťou samovražedného atentátu navodzuje otázku zneužitia rozprávania a istým spôsobom v príbehu vytvára uzavretý cyklus. Rašid Kalifa svoj prvý rozprávačský neúspech zažil počas politickej kampane, na ktorej má podporovať neakceptovateľných politických kandidátov. Na konci príbehu musí opäť vystúpiť na mítingu pána Aleaja, ale tu sa už zneužiť nedá a rozprávaním (prerozpráva príbeh o Harúnovi a mori príbehov) zvráti situáciu, „prinúti“ ľudí, aby sa vzopreli nevyhovujúcej politickej moci. Vďaka čomu je zodpovedaná i otázka, ktorú si Harún kládol na začiatku diela – aký význam má rozprávanie. Odpoveďou je, že rozprávanie sa stáva nielen prostriedkom zábavy, ale tiež mocnou zbraňou, ktorou sa dá útočiť proti politickému systému. *„A nie je Moc Reči najväčšou mocou zo všetkých?“*

S rozprávaním (literárnou tvorbou) sa nielen v príbehu o Harúnovi, ale aj v živote Salmana Rushdieho spája tiež otázka slobody slova, ktorú chcú potlačiť takmer všetky totalitné vlády. *„Ale, ale, ale aký zmysel má, ak dožičíte ľudom Slobodu Prejavu... keď potom poviete, že ju aj tak nesmú využívať.“*

Útok islamu na knihu Satanské verše bol vo všeobecnosti chápaný ako útok na demokraciu a slobodu prejavu. Množstvo svetových osobností sa postavilo na Rushdieho obranu a v reakcii na londýnske pálenie jeho kníh upozorňujú, že v Európe naposledy pálili knihy nacisti. Zároveň sú všetky protesty a demonštrácie proti Rushdiemu často vnímané ako priame ohrozenie slobody vyjadrovania. Moslimská inteligencia sa však odvolávala na princíp politickej korektnosti, ktorý nedovoľuje znevažovanie náboženstva iných veriacich. Spisovateľ dokonca obviňovali, že napätú situáciu, ktorú vyvolal Satanskými veršami, dopredu predpokladal a zneužil ju ako



MARTINA KRÁLOVÁ / Denis a jeho sestry

marketingový prostriedok. Napríklad profesor Ali Muzrui vo svojom článku Rushdieho prirovnal k básnikovi, ktorý napíše brilantnú báseň o intímnych častiach tiel svojich rodičov a potom ide na trhovisko, aby ju za nadšeného potlesku cudzincov verejne predniesol. Vďaka týmto protichodným postojom a názorom západných a východných intelektuálov vyvstáva otázka, či Rushdie kontroverziu svojich diel skutočne využíva ako istý „obchodný model“ (podobný efekt sa objavil aj pri jeho knihe *Deti polnoci*, ktorá bola síce v Indii zakázaná, no autor si ňou získal obrovskú mediálnu popularitu a z knihy sa predalo množstvo výtlačkov), alebo mu skutočne ide len o otvorenosť umeleckej tvorby. Z toho dôvodu Satanské verše nemožno zjednodušiť len do polohy slobody či neslobody prejavu, ale možno o nich uvažovať aj z hľadiska etiky prejavu.

Vzťah etiky prejavu, slobody prejavu, ale aj zneužitia rozprávania Rushdie, ako sme už naznačili, rieši aj v Harúnovi, najvýraznejšie je to v časti, keď politická moc, reprezentovaná pánom Aleajom, žiada Rašida, aby ľuďom rozprával len pekné príbehy: „*Budete rozprávať*

šťastné príbehy, chválivé príbehy, a ľudia vám budú veriť, budú šťastní a budú hlasovať za mňa.“ Rašid s tým nesúhlasí: „*Hádám len odo mňa nechcete, aby som rozprával iba sladké a pikantné historky?... Nie všetky príbehy sú takéto. Ľudia nachádzajú potešenie aj v najsmutnejšom uvzlykanom rozprávaní, ak je pre nich krásne.*“ Rašid pociťuje osobnú zodpovednosť za svoje rozprávanie, čo v spojitosti s pochybnosťami vyplývajúcimi z odchodu manželky ústi do tvorivej krízy.

Na margo tvorivosti a kreativity, ktoré sú popri politickej téme a úvahách o jazyku tretím dôležitým pilierom príbehu o Harúnovi, možno ešte raz spomenúť autorovu previazanosť s literárnymi tradíciami orientu. Rushdie prostredníctvom jednej z postáv tvrdí: „*Nič nevzniká z ničoho... nové príbehy sa rodia zo starých...*“ Zároveň upozorňuje na zanedbávanie kultúrneho dedičstva, ktoré môže viesť k istej izolácii od koreňov a s presahom do prítomnosti môže znamenať aj stratu dôležitých kultúrno-spoločenských hodnôt. V románe Harún a more príbehov sú tieto „korene“ symbolizované Žriedlom – Prameňom všetkých príbehov, o ktorý sa však obyvatelia Kahani prestali zaujímať a starať: „*Veľmi dlho sme ho zanedbávali, a teraz za to platíme.*“ Jednou z úloh, ktorú teda musí Harún na Kahani splniť, je zachrána Zdroja príbehov. Ochrana a poznanie histórie a kultúry sa tak stáva relevantným motívom textu, ale aj jedným z jeho posolstiev.

Dramatické napätie, v rámci ktorého sa odohráva celé Harúnovo dobrodružstvo, ale vďaka ktorému Rushdie poukazuje aj na mnohé politické problémy, vzniká na základe spomínanej protikladnosti Gupu a Čupu a všetkých dôsledkov z toho vyplývajúcich.

Temný Čup v príbehu o Harúnovi je

na rozdiel od jasného Čupu, plného radosti, lásky, priateľstva a otvorenosti, plný klamstva, úskokov, podozrievania a nenávisti. Nepriateľstvo je medzi Čupvalmi vďaka strachu z kultu Bezabanu tak hlboko zakorenené, že sa neprejavuje len v spoločnosti, ale tiež v rodinách a do antagonistickej opozície sa dostávajú aj dve najbližšie, ba až totožné entity, človek a jeho tieň: *„Mnoho tieňov dáva teraz otvorene najavo odpor k tomu, že sú pripojené k Čupvalom za nohy; a škriepky sú na dennom poriadku. Sú to smutné časy... keď Čupvala nemôže dôverovať ani vlastnému tieňu.“* Strach v totalitných krajinách je často spôsobovaný akousi všadeprítomnosťou vládnej moci, ktorá dokáže všetko sledovať a kontrolovať, respektíve sa toto zdanie aspoň pokúša navodiť pomocou svojich donášačov (tejto problematike sa vo svojich dielach napríklad venoval aj George Orwell). V Harúnovi a mori príbehov sa oná všadeprítomnosť diktátorského vedenia krajiny realizuje pomocou „rozdvojenia“ osoby Hlavného uctievača Kultu strašného Katam-Šuda, ktorý vďaka tomu môže byť na dvoch miestach naraz – môže otráviť Oceán Príbehov, ale aj obetovať princeznú Tárajku Bezabanovi. Problém, ako bojovať proti dvom nepriateľom naraz, sa zdá byť neriešiteľný: *„Ale to je tá najhoršia správa na svete! Predtým bolo takmer nemožné poraziť ho raz – a teraz nám hovoríš, že ho budeme musieť poraziť dva razy?!“* Jediným riešením je postaviť proti zdvojenej existencii Katam-Šuda inú „dvojitú“ postavu a tou sa javí samotný rozprávač. Harún a jeho otec Rašid síce vystupujú ako dve samostatné postavy, no spája ich príbuzenské puto, rovnaký osud i problémy, Harún sprevádza svojho otca na cestách a stretnú sa aj na Kahani, kam sa Harún vybral, aby otcovi pomohol. Ich puto sa ukazu-

je ako osudové – len vedno môžu poraziť totálne zničenie. (Dôraz na otcovsko-synovský vzťah je v celom románe kladený predovšetkým z toho dôvodu, ako uvádza prebal knihy, že Salman Rushdie v období jej vzniku trpel osobnou traumou spôsobenou poldruharočným nedobrovoľným odlúčením od syna Zafara.) Tak ako bol v realite rozdelený autor a jeho syn, tak sa aj v záverečných kapitolách príbehu rozdelia Harún a Rašid, aby mohli osobitne bojovať proti dvom podobám Katam-Šuda. Na konci sa však ich osudy opäť spoja a Rašid dokonca dokáže rozprávať aj o tých častiach Harúnovho dobrodružstva, na ktorých sa sám nezúčastnil. Z metaforického hľadiska môžeme tento motív interpretovať ako dvojedinnosť rozprávača, poukazujúcu na to, že nielen brachiálna moc môže disponovať schopnosťou byť všadeprítomná, ale táto výsada je daná aj autorovi (rozprávačovi), ktorý sa môže stať pomocou literárneho diela veľmi silným protihráčom všetkých nedemokratických procesov v spoločnosti.

Zvrhnutie Katam-Šuda a víťazstvo dobra je v románe symbolizované nielen tragickou smrťou Hlavného Uctievača Kultu, ale aj zrútením sa sochy Bezabana, ktorá je príznačne postavená z čierneho ľadu – teda hmoty tvrdej a studenej, ale aj veľmi krehkej a nestabilnej (stačí jediný slnečný lúč, aby sa začala rozpúšťať). Tu treba podotknúť, že postavenie takejto sochy neúmyselne spôsobili obyvatelia šťastnejšej časti Kahani Guptovia tým, že zariadili, aby sa krajina Čup dostala do večnej tmy a chladu, vytvoriac tak prostredie, v ktorom ľadové monštrum môže neohrozene existovať. Ak by sme tento motív porovnávali napríklad s motívmi z iných Rushdieho kníh (napr. Satanské verše), zistíme, že autor týmto spôsobom nekritizuje len tmárstvo totalitárnych kra-

jín východu, ale aj nezáujem západoeurópskych štátov či USA, ktorý de facto umožňuje fungovanie takýchto politických zriadení.

Pád sochy v príbehu o Harúnovi môžeme dať do súvzťažnosti aj so všeobecným fenoménom strhávania a ničenia sôch, ktorý sa javí ako výrazný dôsledok zmeny režimu, štátneho zriadenia a pod. (stačí si spomenúť na odstraňovanie komunistických pamätníkov v Česko-Slovensku po roku 1989 alebo nedávne strhávanie sôch Saddáma Husajna v Iraku.)

Napriek tomu, že Salman Rushdie mal pravdepodobne v rámci kritiky čupského politického zriadenia na mysli totalitu islamu, čo sa prejavilo napríklad v jeho vyjadrení publikovanom v novinách Observer, kde spory okolo Satanských veršov metaforicky označil ako zápas svetla a tmy (podobný motív skutočného vojenského konfliktu svetlého Gupu a tmavého Čupu sa objavuje aj v románe Harún a more príbehov), všetky negatíva občianskej neslobody môžeme rovnako dobre hľadať aj v histórii európskych krajín. Vďaka tejto nadčasovosti a širokej interpretovateľnosti literárneho obrazu sa Rushdieho kniha stáva kritikou všetkých totalitných vlád.

Rovnako aj vojnu, ktorej je Harún na Kahani priamym účastníkom, možno chápať na jednej strane ako politický zápas, no na druhej strane je to zaujímavý obraz týkajúci sa jazyka a literárnej tvorby. Konflikt nepredstavuje len stret dvoch protikladov, ale aj ich vzájomné doplnenie. Hoci obyvatelia Gup City sú šťastní, pretože žijú v slnečnej krajine obklopení neustálym rozprávaním, predsa len občas pocítia potrebu ísť do tzv. Súmračného pásu, ktorý spája Gup a Čup, aby tu mohli pozorovať hviezdy a oddávať sa tichu. Dve odde-

lené polovice Kahani na konci príbehu uzatvárajú mier a spoluprácu, čím sa zo striktno ohraničených častí planéty stáva jedna vzájomne prepojená sústava, pripomínajúca obraz jín a jang. Ak by sme teda Kahani chápali ako metaforu príbehu, literárneho textu (čo naznačuje aj jej názov, kahani znamená príbeh), zisťujeme, že v dobrom rozprávaní sa popri reči musí vyvážene objavovať aj mlčanie, ktoré podčiarkuje silu jazyka. „...*ticho má vlastný pôvab a krásu (tak ako reč môže byť nepôvabná a škaredá); a že Činnosť môže byť rovnako krásna ako Slová; a že stvorenia z tmy môžu byť rovnako pekné ako deti svetla.*“ Aspekt reči a mlčania je v celom románe prítomný jednak vo významovej zložke, najmarkantnejšie v spomínanej charakteristike oboch pologúľ mesiaca, ale aj v zložke formálnej. Autor a spolu s ním aj prekladateľ sa pohrávajú so sémantikou slov (názvy krajín, mená postáv), vytvárajú novotvary (žiaľorybky), na zvýraznenie či ozvláštnenie prehovorov postáv využívajú grafickú stránku písma (veľké písmená, kurzíva), vďaka čomu text komunikuje s čitateľom nielen na rovine obsahovej, ale aj výrazovej.

Román Harún a more príbehov je plastickým príbehom, ktorý možno čítať ako bežnú, dobrodružnú rozprávku o boji dobra so zlom a o hľadaní ľudského šťastia, ako politickú reflexiu na situáciu, ktorá vznikla po Rushdieho vydaní Satanských veršov, ale aj ako nadčasovú reakciu na antidemokratické či totalitné procesy hlásané v mene rôznych ideológií alebo náboženstiev, prípadne ako beletrizovanú úvahu o jazyku a s ním spojenej literárnej tvorbe.

Na Slovensku tento román vyšiel vo výbornom preklade Igora Navrátila.

ondrej sliacky

So srdcom na dlani

Sto rokov talianskej detskej knihy na Slovensku



Profesorovi **Liviovi Sossimu**,
ktorému nikdy nepodrástol nos,
keď s obdivom hovoril o slovenskej
detskej literatúre

Bologna je už roky čímisi ako pútnickým miestom slovenskej detskej literatúry. Rok čo rok sa vydáva to najlepšie, čo vzniklo v slovenských vydavateľstvách pre deti, na cestu na juh. Pri príležitosti výnimočnej udalosti, keďže talianski hostitelia poskytli Slovensku šancu byť roku 2010 v centre veľtržnej pozornosti, patrí sa už z úcty k nim pripomenúť, že existoval aj pohyb opačný – z juhu na sever. Pre rôzne dôvody nebol to pohyb masívny, podstatné však je, že talianska detská kniha nebola a nie je na Slovensku neznáma. Dokonca v niekoľkých prípadoch bola viac než exkluzívnym doplnkom detského čitateľského fondu. Bola podnetom, ktorý podporil pozitívne trendy vo vývine pôvodnej tvorby pre deti a mládež.

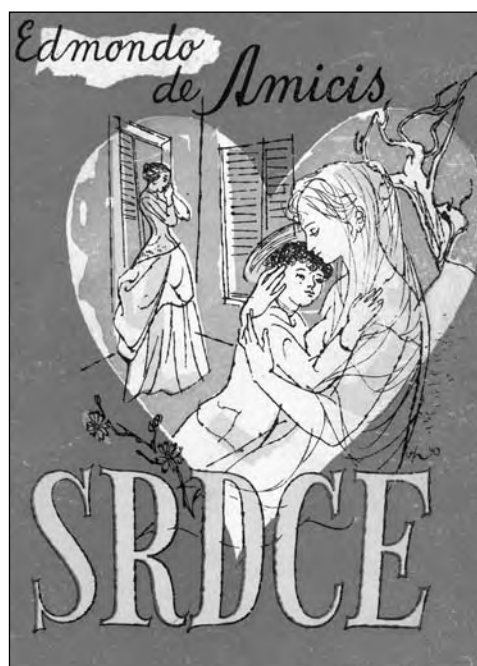
Ešte predtým, ako sa o tom zmieniame konkrétnejšie, možno spomenúť his-

torickú kuriozitu; prvá kniha, ktorá sa zrodila na území dnešného Slovenska, súvisí s Talianskom či presnejšie s jeho starým Rímom. V bojoch s Markomani a Kvádmi sa jeden z najschopnejších rímskych cisárov Marcus Aurelius Antonius (161-180) dostal so svojimi légiami až na juhozápadné, resp. stredné Slovensko, t. j. do zeme Kvádov. Tu počas zimného táborenia tento „filozof na tróne“ napísal po grécky časť svojho slávneho spisu *Ta eis heauton* (*Hovory so sebou*). Jeho predpokladané táborisko dodnes archeológovia neobjavili, ako však vyplýva z jeho diela, písal ho v zemi Kvádov nad Granuou, čo je názov pre slovenskú rieku Hron. O prítomnosti rímskych légii na území Slovenska svedčí ešte i vytesaný nápis na skale pod hradom v meste Trenčín. Je to vlastne prvý doklad latinky na slovenskom území. Pre zaujímavosť treba ešte dodať, že v dvadsiatom storočí táto historická udalosť inšpirovala spisovateľa a vedca

Jozefa Martinku k napísaniu vynikajúcej prózy pre mládež *Predkovia* (1941).

Ale vráťme sa k tomu, čím sme začali. Prvou talianskou knižkou, ktorú slovenské deti spoznali, bol hneď skvost talianskej klasickej detskej literatúry *Srdce* (*Cuore*). Nebol to kompletný „denník turínskeho chlapca“, tak ako ho poznáme, a nevedno či ho spisovateľ Ján Čajak pod pseudonymom Strýčko Ján vôbec „preložil a zostavil“ z talianskeho originálu. Dôležité však bolo, že kniha Edmonda de Amicisa vyšla. Písal sa totiž rok 1909 a slovenská detská literatúra napriek niekoľkým deklaráciám o potrebe kvalitnej slovesnej tvorby pre deti upadala čoraz väčšmi do moralizujúceho exemplového marazmu. Výber z de Amicisových rozprávání musel v tejto situácii pôsobiť na dobových tvorcov i čitateľov ako resuscitačný akt, pretože im ponúkol iný, životaschopnejší model výchovnej detskej beletrie, než aký poznali. Na rozdiel od domácich knižôčiek, chudobných duchom i počtom, de Amicis neprichádzal totiž s trstenicou či v lepšom prípade so zdvihnutým, kárajúcim prstom, ale so srdcom na dlani. Jeho „didaktickosť“, zaiste sentimentálna, melodramatická, mala ľudský rozmer, čpela človečinou.

Táto skutočnosť nepochybne rozhodla o tom, že taliansky literárny skvost vychádza na Slovensku aj v medzivojnovom období. Dokonca hneď dvakrát. Prvý raz roku 1922 v preklade Pavla Halašu, druhýkrát roku 1936 v citlivom pretlmočení spisovateľa Maroša Madačova, ktorého si de Amicis získal natoľko, že sa stal celoživotným obdivovateľom jeho diela. Roku 1936 dokonca preložil knihu *Hlava*, v ktorej Paulo Mantegaza nadviazal na Edmonda de Amicisa a pokračuje, už menej úspešne ako jeho predchodca, v opise Enrikových zážitkov. Podľa časti dobovej slovenskej kritiky (Ján Štefánik, Rudolf Jarušek)



VINCENT HLOŽNÍK / *Srdce*

Amicisova kniha svojou umravňujúcou tendenčnosťou, hlbokou kresťanskou pokorou a láskou, ako aj romantizujúco-patetickým vzťahom k vlasti podporila tú časť pôvodnej tvorby, ktorá sa usilovala vhodnou výchovou humanizovať detskú osobnosť. Výchova dieťaťa k základným ľudským hodnotám sa ukázala byť zvlášť aktuálna po skončení vojny, ktorá krutým až apokalyptickým spôsobom zasiahla i do sveta detí. V tomto zmysle je príznačné, že v čase obnovenia základných mravných konštánt je to práve de Amicisovo *Srdce*, ktoré v doplnenom preklade Maroša Madačova zahajuje fázu výchovy dieťaťa umeleckou literatúrou. A že jednoznačne šlo o umelecký edičný akt, svedčí skutočnosť, že bratislavský nakladateľ Karol Müller – *Srdce* vydal roku 1946 v nadštandardnom náklade 3000 výtlačkov – zveril jeho ilustrovanie mladému Vin-

centovi Hložníkovi, neskôr výnimočnej osobnosti moderného povojnového slovenského maliarstva. Jeho jemné perovky neboli len ilustračným doplnkom literárneho textu, vytvárali atmosféru, ktorá svojou emotívnosťou vlastne zintímňovala kresťansko-humanistický leitmotív celého de Amicisovho diela.

Po nástupe totalitného komunistického systému v roku 1948 bol to však kresťanský humanizmus, ktorý vyradil Amicisovu knihu tak z knižníc, ako aj z edičných plánov slovenských vydavateľstiev. Prioritnými sa stali iné hodnoty, či vlastne pseudohodnoty, takže knihu, ktorá dojímala deti na celom svete obrazmi úcty k rodičom, slabým a bezbranným, starým a chorým, ktorá v nich pestovala lásku k materskej reči, k slobode a k vlasti, nesmela nová generácia slovenských detí spoznať. Mohlo sa tak stať až koncom 60. rokov 20. storočia, keď líder demokratizačného pohybu v Československu Alexander Dubček, mimochodom čestný doktor bolonskej univerzity, pokúšal sa vytvoriť tzv. socializmus s ľudskou tvárou. Paradoxom je, že kým vydavateľstvo Mladé letá pripravilo kompletné vydanie Amicisovej knihy v preklade spisovateľa Štefana Gráfa, písal sa už rok 1970. To už Československo okupovala cudzia veľmoc a v samotnej krajine ich domáci prisluhovači začali tvrdé represálie proti všetkému, čo sa priecilo ich totalitným predstavám. V takejto situácii Amicisova kniha, najmä jej apoteóza slobody, ľudskej dôstojnosti a vrúcnej lásky k vlasti pôsobila ako horská studnička.

Nebola to však len táto kniha, ktorá si získala slovenského detského čitateľa. Ešte v závere medzivojnového obdobia vyšiel na Slovensku výber talianskych ľudových rozprávok *Pozdrav z juhu*. Pre vtedajšiu reprezentatívnu edíciu detskej beletristiky Dobré slovo, ktorá sprostredkovávala deťom domáce

a prekladové klenoty, ju pripravila a preložila Viera Chorváthová.

Na začiatku 40. rokov 20. st. vychádza na Slovensku najznámejšia talianska kniha pre deti Collodiho Pinocchio. Do slovenčiny ju pod názvom *Smieško, Dobrodružstvá dreveného pajáca* po prvý raz preložil Marián Kremnický (nepochybne ide o pseudonym odvodené od názvu mesta Kremnice, kde v rokoch 1929-1945 sídlila redakcia Priateľa dietok – po Slniečku druhého najznámejšieho detského časopisu pre slovenské deti -, ktorá Collodiho knihu vo svojej knižnej edícii vydala). Ako ilustrátor je uvedený Fioronzo Faorzi. Po skončení vojny Správa slovenských františkánov, ktorá Priateľa dietok vydávala, presťahovala redakciu časopisu do Prešova, a keďže prvé vydanie Smieška sa medzi deťmi stretlo s úspechom, svoje prešovské pôsobenie začala jeho reedíciou (1946). O dva roky neskôr, 1948, vychádza Pinocchio hneď v dvoch vydaniach. V Bratislave ho v preklade Štefana Rakytu a v ilustračnom vybavení Eduarda Slobodu pod názvom *Jadierkové dobrodružstvá* vydal Ján L. Cichra a v Liptovskom Mikuláši ho v preklade Štefana Mihala pod názvom *Nosáčkové dobrodružstvá* vydalo evanjelické nakladateľstvo Tranoscus. Pravdepodobne vysoká ilustračná úroveň povojnového vydania Srdca pôsobila, že Tranoscus oslovil mladého Vincenta Hložníka, ktorý Pinocchia pochopil ako novú výzvu a tak ho aj zilustroval.

V istom zmysle išlo o historické vydanie legendárnej talianskej detskej knihy, pretože po zmene politického režimu roku 1948 štátom riadený edičný systém nemal záujem o popularizáciu Collodiho a radšej uprednostňoval jeho sovietsku verziu Zlatý kľúčik. Tolstého adaptácia Pinocchia na Buratina mala a má svoje estetické hodnoty, vytesňovať ním Collodiho z čitateľského obehu bolo však

nezmyselné. A že šlo jednoznačne o ideologický, nie literárny dôvod, ukázalo sa v polovici 60. rokov. V tom čase ideologizácia kultúry pod vplyvom demokratických tendencií slabne, čo vydavateľstvo detskej literatúry Mladé letá využíva na vydanie Pinocchia (1966). Napriek tomu, že Tolstého Zlatý kľúčik bol obľúbeným detským titulom, s tým istým úspechom sa stretol i Pinocchio. V roku 1981 Mladé letá Pinocchia v preklade Štefana Gráfa reeditujú. Predchádzajúceho ilustrátora Svetozára Králiku vystriedava však maliar a ilustrátor Stano Dusík, ktorý knižku svojím originálnym výtvarným výrazom zatraktívnil. Ako kuriozitu v tejto súvislosti možno uviesť, že Stano Dusík s manželkou Majou Dusíkovou, tiež ilustrátorkou, po vydaní Pinocchia ilegálnym spôsobom opúšťajú Československo a usádzajú sa v krajine Pinocchia, kde žijú a tvoria doteraz.



STANO DUSÍK / Pinocchio

Na knihy, ktoré ilustrovali, režim uvaluje embargo, našťastie len niekoľkoročné. Po tzv. nežnej revolúcii v roku 1989 Dusíkom ilustrované knihy môžu opäť vychádzať. A tak Mladé letá v roku 1992 opäťovne vydávajú rozprávku fascinujúcu generácie detí na celom svete, tentoraz v modernejšom preklade Márie Štefánkovej. Tento preklad Pinocchia Mladé letá znova vydávajú roku 2003 a prezentujú ho pri príležitosti 120. výročia vydania Collodiho knihy na medzinárodnom veľtrhu v Bologni už ako vydavateľstvo samostatnej Slovenskej republiky.

V prvej polovici 50. rokov, v čase vytvárania tzv. novej detskej literatúry, preferujúcej ideologické výchovné aspekty, talianska detská kniha na rozdiel od tvorby pre dospelých, predovšetkým klasickej, v čitateľskom repertoári slovenských detí absentovala. V roku 1957 v preklade kultivovaného básnika a autora niekoľkých reportážnych kníh z povojnového Talianska Štefana Žáryho vychádzajú však *Obrázky a báje* (*Libro delle Filastrocche*) *Gianniho Rodariho*. Kniha bola spestrením dobového čitateľského repertoáru a pre tvorcov detskej literatúry naznačovala nové, modernistické tendencie. Všeobecný záujem, čitateľský aj profesionálne autorský, Gianni Rodari vyvolal však v polovici 60. rokov, keď zásluhou Blahoslava Hečka, jedinečného znalca talianskeho jazyka, všetkých jeho vrstiev, a mága rodnej slovenčiny, vyšli knihy *Rozprávky po telefóne* (*Favole al telefono*), *Jazmínko v krajine klamárov* (*Gelsomino nel paese dei bugiardi*) a *Cibuľkove dobrodružstvá* (*Le avventure di Cippolino*). Ich význam nespočíval len v podpore úsilí nastupujúcej generácie tvorcov moderného variantu slovenskej detskej literatúry, bola to unikátna čitateľská udalosť, pretože tento typ fantazijno-humoristickej detskej knihy s výrazným etickým postojom, ktorý v Cibuľkových dobrodružstvách má po-

dobu jednoznačného odmietnutia moci a jej koristníckych praktík, bol v slovenskom literárnom kontexte ojedinelý. Platí to aj o knihe Marcella Argilliho *Štrôfikove dobrodružstvá* (*Le avventure di Chiodino*). Roku 1961 ju do slovenčiny preložila spisovateľka Hana Ponická, ktorú v 70. a 80. rokoch politický režim za jej disidentské demokratizačné postoje vykázal z občianskeho i literárneho života. Kuriózne je, že Argilliho poetika založená na fantazijno-humoristickom princípe si Ponickú získala natoľko, že pod jej vplyvom napísala vlastnú verziu Štrôfikových dobrodružstiev nazvanú *O Štoplíkovi... kde bol a čo robil*, kým ešte do školy nechodil (1961). Seriálový príbeh o personifikovanej postavičke, ktorá sa pohybuje v reálnom prostredí živých detí, zaujal dobových detských čitateľov svojou zábavnosťou, situačným humorom a výmyslom. S čitateľským záujmom sa stretli aj Ponickéj preklady dvoch rozprávkových kníh Itala Calvina *Holub zlodej* (1967) (*La colomba ladra*) a *Svietiaca ryba* (1968) (*Fiabe italiane*). Vydavateľstvo Mladé letá, garantujúce v tom čase nielen editovanie, ale i samotnú tvorbu detských kníh, ich vydalo vo svojich reprezentatívnych rozprávkových edíciách.

V nasledujúcich dvoch desaťročiach sa vo vydavateľských plánoch slovenských vydavateľstiev talianske detské knihy objavujú ojedinele. Z tých málo titulov, čo vyšli, stojí však za pozornosť preklad básnickej knihy *Gianniho Rodariho Poklad na dne kalamára* (1983). O kvalite tohto prekladu svedčí fakt, že jeho autorom bol básnik, literárny vecdec a suverénny znalec talianskej literatúry Viliam Turčány, ktorého prebásnenie Danteho Božskej komédie patrí k výnimočným aktom slovenskej prekladovej kultúry. V súvislosti práve s ním možno konštatovať, že talianska detská kniha mala na Slovensku svojich dôver-

ných tlmočníkov. Ten najvýznamnejší, Blahoslav Hečko, sa na začiatku 80. rokov pripomenul ešte prekladom rozprávok klasika talianskej literatúry pre mládež Luigi Capuana *Bol raz jeden kráľ* (*C'era una volta*) a roku 1995 druhým vydaním Rodariho *Rozprávok po telefóne*. Jeho odchodom nastal čas novej generácie, ktorá by pokračovala v objaviateľskom diele svojich predchodcov. A že je čo objavovať, dokazuje próza Angely Nannettiovej *Môj dedko je čerešňa* (*Mio nonno era un ciliegio*), ktorú roku 2007 vydalo Vydavateľstvo Maticie slovenskej v Martine. Dojímavé rozprávanie o vzťahu malého Toniho a jeho dedka Ottaviana je hlboko ľudský príbeh o živote a smrti, šťastí a bolesti, príchodoch a odchodoch. Je to nezvyčajne emotívna balada, na rozdiel od tohto žánru sa však v nej tvrdá až brutálna realita dospelých roztriešti na detskom sne, na nepodkupnom detskom srdci.

Takže znova ako pred sto rokmi ide o viac než len o knihu, ktorá zaujme detského i dospelého čitateľa svojou silnou emocionalitou. Ide o impulz, ktorý môže pomôcť literatúre vyžívajúcej sa v klauniádach a hravých fantazmagóriách vrátiť sa k jej človečím podstatám. A aby sa oblúk našej, pripusťme, nie absolútnej inventarizácie o storočnom pobyte talianskej detskej knihy na Slovensku uzavrel, pripomíname, že autorka, ktorá po dvadsiatich krajinách prichádza i na Slovensko s knihou o srdci, pochádza z provincie, ktorej centrom je Bologna.

A ešte úplne na záver. Z obavy, či som predsa len taliansku knihu pre deti a mládež, ktorú poznáme na Slovensku, jej vplyv a ohlasy trochu neprikrášlil, pozrel som sa po dopísaní svojho textu do zrkadla. Ale nie. Tak ako nos pána profesora Livia Sossiho i môj je v úplnom poriadku.

ANGELA NANETTIOVÁ

Môj dedko je čerešňa

Martin, Vydavateľstvo Matice slovenskej,
2007, prel. Daniela Lozanová, il. Anna a Elena
Balbussová, 100 s.

Táto výnimočná kniha prináša rozprávanie o zaneprázdnených rodičoch, medzi-generačných problémoch a predovšetkým o nevšednom deduškovi Ottavianovi, ktorý svoju lásku a čas bezvýhradne venuje vnukovi. Spôsob, akým svoj smútok po strate milovanej ženy pretransformuje na mlčanlivú lásku k rodinnému stromu – čerešni Felicite, hovorí o sile rodinnej súdržnosti a lásky.

Autorka knižky, čestná členka Národného zväzu spisovateľov Talianska Angela Nanettiová, sa narodila v roku 1942 v mestečku Budrio v provincii Bologna. Študovala na bolonskej univerzite a dlho pôsobila ako stredoškolská učiteľka v Pescare. Knižka *Môj deduško je čerešňa* bola preložená do takmer dvadsiatich jazykov a získala množstvo ocenení na celom svete.

Sugestívne rozprávanie šesťročného chlapca o jeho každodennom prežívaní v spleťtých rodinných problémoch a najmä o výnimočnom vzťahu k výnimočnému starému otcovi je jedným z najkrajších literárnych obrazov súčasných starých rodičov v detskej literatúre.

Rozprávanie chlapca je autentické vo svojom jedinečnom spektre detskej logiky, v spontánnom jazykovom prejave, do ktorého nevstupuje „dospelácka“ autorská korekcia. Vnímanie dieťaťa sa prirodzene sústreďuje na podstatné vzťahové hodnoty, ktoré sú preň dôležité a nenahraditeľné, a tak nastavuje zrkadlo spoločenským tendenciám, ktoré vedú k degradácii rodiny, k prehľbovaniu medzigeneračných antagonizmov, k nedostatku tolerancie, lásky a poci-

tu ľudskej spolupatričnosti. Autorka hovorí: „Detstvo stratilo slobodu. Nepripravilo ho o ňu iba dychtivé siahanie po zbraniach, šírenie drog, ponúkanie na predaj, práca alebo skutočnosť, že o živote už všetko vie. Detstvo prestalo byť slobodné aj preto, lebo príliš úzkostlivo chránime jeho hranice, nepustíme k nemu ani slnečný lúč a napchávame ho módnymi produktmi a televíznymi programami...“

Možno aj preto autorka v tomto titule spontánne a prirodzene hovorí o odchode starých rodičov zo života, čo je v našom detskom literárnom kontexte zriedkavosťou. Akceptácia smrti blízkeho človeka vo vedomí dieťaťa je v tomto prípade podaná v intenciách jeho špecifického vnímania, ktoré si hľadá svoj vlastný príbeh o putovaní človeka do nenávratna. Tento príbeh ho nezbavuje pocitu smútku, ani mu nevyplní miesto vzťahovej prázdnoty. Pomáha mu len nachádzať logiku života, do ktorej patrí aj smrť a znovuzrodenie.

Problém viazanosti človeka na domov a prírodu, ktoré spoluvytvára v priebehu svojho života, vyúsťuje do nečakaného dramatického zvratu, ktorý zmierňujúco uzatvára nemenej dramatická nekonvenčná ľudská apoteóza.

Napriek závažným problémom, ktoré príbeh rieši, poskytuje dieťaťu, ale aj dospelému čitateľovi pútavé a gradujúce zážitky, plné prekvapivých nápadov a humoru, ktoré prináša spontánny dialekt malého rozprávača a jeho ozvlášťujúci pohľad na svet.

Prekladateľka Daniela Lozanová pristupovala k rukopisu s rešpektovaním literárnej špecifickosti pôvodného autorského textu, a preto sa jej podarilo priniesť do slovenskej literatúry dielo, ktoré deti obohacuje nevšednou témou, morálnym posolstvom a neopakovateľnou atmosférou.

LUBICA KEPŠTOVÁ

SUMMARY

The year 1988 is a significant milestone in the Slovak fine-art culture. At the IBBY Congress, held in Oslo, eminent Slovak illustrator Dušan Kállay was awarded the worldwide H. Ch. Andersen Prize for illustrations to Lewis Carroll's book *Alice in Wonderland*. Since professor Kállay will turn 60 this year, the introductory contribution of 2nd issue of *Bibiana* begins with an essay of Fedor Kriška *In the Wonderland*. This noted art-historian analyses the work of the artist, who, with his illustrations, paintings and graphics-art activity, has enriched not only Slovak but also world fine-arts culture and ranks among the most significant representatives so far. On this occasion *Bibiana* publishes an interview with prof. Dušan Kállay called *The Recipe for Illustrating a Book* in which professor recollects his childhood, especially his grand father, who, as an amateur painter, was able to understand artistic interest of his little grand son. After bringing back the memories of his university studies that he had completed under supervision of an excellent post-war modernist prof. Vincent Hložník, prof. Kállay reveals his views of illustration art, bringing back exciting moments of illustrating the famous Carroll's book, as well as the feelings and problems he was undergoing when illustrating the complete collection of H. Ch. Andersen's *Fairy Tales*, with the assistance of his wife, a painter and illustrator Kamila Štanclová. In the conclusion of the interview he mentions his creation of postage stamps, the achievements of which are also remarkable. One of his designs was awarded the best stamp of the world at the world exhibition in Vienna in 2000. As every year, in 2008 *BIBIANA*, the International House of Art for Children, Slovak IBBY Division and the Department of the Slovak Language and Literature of Faculty of Education, Comenius University in Bratislava, held the seminar on assessment of book, drama and illustration creation for children and youth of the previous year. Prof. Zuzana Stanislavová of Prešov University reflected the bookwork. In her paper entitled *The Confirmation of Values* she states that despite commercial editorial pressure, top authors of the Slovak children's literature have permanently kept its rising trend, while along with traditionally assessed author's fairy-tale creation, rising interest in social prose has been registered as well. The next contribution is a reportage of the writer Ján Beňo *The Quiet Mission in Rimava Valley*. It is a report of the nationwide Days of Children's Book, held in region Gemer this time. The mentioned region of Southern Slovakian boundary of Central Slovakia and East Slovakia has a special importance for Slovak children's literature, because this is where in 19th century so called collecting school originated and due to that, folk fairy-tale was promoted to a masterful literary genre. It was, therefore, quite natural that alongside with the specialists seminar and talks with school children and students, the group of Slovak writers also visited Drienčany, the place of work and eternal rest of the greatest Slovak collector and writer of fairy tales Pavol Dobšinský (1828-1885). In the contribution entitled www.weexist.sk, prof. Marta Žilková of Constantine Philosopher University in Nitra states that the collapse of television drama creation for children has been going on and this artistic genre survives only thanks to puppet theatres and permanently active, although diminishing radio creation. In the interview with literary publicist L. Suballyová, university teacher and essayist Peter Valček presents results of a research work on reading stereotypes of children and youth, realized by the National Centre for Education of Public in cooperation with the Literary Information Centre. In the paper called *A Colour Firework*, Barbara Brathová of *BIBIANA*, the International House of Art for Children, assesses quality of the Slovak illustration creation of 2007. In her opinion the value of present-day illustration is of high standard. The good news is that there have emerged some young talented illustrators who are a guarantee of the future credibility of the Slovak illustration. The article of literary historian Ondrej Sliacky *With One's Heart on One's Sleeve* concludes the issue. It originated on the occasion of the forthcoming anniversary *100 years of Italian Children's Book in Slovakia*, in which the author observes that translations of Italian children's books, although not great in number, have been a contribution not only to Slovak children's readers but also to the authentic creation itself. Due to their emotionalism and acceptance of the world of children, as well as high moral values, they have rated among the gems that form the fund of other people's literature for children in Slovakia.

Translation J. ZLATOŠOVÁ



Pri vzniku *Bibiany* Slovenská sekcia IBBY rozhodla, že súčasťou každého jej čísla bude SUMMARY, záverečný obsahový súhrn v anglickom jazyku. Revue tým získala atribút odborného časopisu a redakcia ilúziu, že čo-to z jej práce upúta pozornosť zahraničných priateľov. Z ohlasov, o ktorých vieme, takéto očakávania neboli nereálne. Zaiste i vďaka tomu, že anglické avízo malo vždy suverénnu jazykovú úroveň. Tento fakt pripomíname teraz preto, že pri príležitosti životného jubilea chceme dr. Jane Zlatošovej, ktorá od vzniku *Bibiany* doteraz toto avízo zabezpečovala, srdečne poďakovať a zaželať veľa zdravia a potešenia zo svojich vnúťat.

ISSN 1335-7263

